

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Maria Senserrich Primé

**ESTUDI DE CAS: LA MIGRACIÓ D'UNA FAMÍLIA
D'ANDALUSIA A CATALUNYA**

TREBALL DE FINAL DE MÀSTER

Tutor: Joan Josep Pujadas Muñoz

maumis

MÀSTER OFICIAL EN ANTROPOLOGIA URBANA,
MIGRACIONS I INTERVENCIÓ SOCIAL

**Departament d'Antropologia,
Filosofia i Treball Social**

Cambrils, juliol de 2022

Resum

Aquest treball és un estudi de cas centrat en una família d'origen andalús que va fer una migració a Catalunya durant la dècada dels quaranta del segle XX. L'aportació d'aquest estudi és la narració de la trajectòria de migració dels nou germans que conformen la primera generació d'aquesta família, i la dels seus descendents en la vivència del passat migrant i la inserció a la societat d'arribada. Així doncs, també s'expliquen els canvis que la família experimenta al llarg de les generacions i les diferències d'inserció en la societat entre nuclis familiars segons els condicionants que van trobant: la seva trajectòria laboral, la residència, els matrimonis mixtos, la llengua o la participació en activitats locals. També s'observen i s'analitzen les maneres de ser percebuts i de percebre com a andalusos o fills d'andalusos, així com la seva identitat i el sentiment de pertinença. Això es fa des de la seva pròpia veu, partint d'entrevistes en profunditat d'orientació biogràfica i contrastant la diversitat dels factors que intervenen a les vides de cada persona.

Paraules clau: migració, identitat, integració, família, Andalusia, Catalunya

ÍNDIX

Resum	1
1. Introducció	3
1.1. Presentació del camp d'estudi	3
2. Marc teòric	6
2.1. Teoria de les migracions.....	6
2.2. Migracions Andalusia - Catalunya	12
3. Objectius i preguntes d'investigació	20
4. Metodologia	21
5. Anàlisi	23
5.1. Contextualització i migracions	23
5.2. Trajectòria laboral.....	30
5.3. Context d'arribada	39
5.4. Vida personal, social i cultural a la nova societat.....	47
6. Conclusions	64
7. Bibliografia	74
8. Annex: Carta de parentiu	78

1. Introducció

1.1. Presentació del camp d'estudi

Aquest treball és un estudi de cas que parteix d'una unitat d'anàlisi molt concreta, una família que va migrar d'Andalusia a Catalunya durant la dècada dels quaranta del segle anterior. Es tracta d'una família resident a una localitat de la província de Granada que estava formada per una mare, un pare i nou fills, dels quals set eren homes i dues eren dones. Després de la defunció del pare a causa d'una pulmonia provocada per la seva feina a les mines, i també a partir de les penúries econòmiques que es vivien a Andalusia i per la derrota del bàndol republicà durant la Guerra Civil, els germans més grans van haver de prendre la decisió de migrar cap a Catalunya, on semblava que trobarien més feina. Posteriorment, la resta de la família també va decidir seguir el rumb que havien pres els germans grans. La seva primera intenció era anar cap a Barcelona, però es van quedar a mig camí, al Priorat, on ja s'havien establert alguns dels germans. Aquesta no és l'única destinació de la família, que al llarg dels anys va seguint un llarg itinerari territorial alhora que va anar creixent en nombre i encara es va anar fent més nombrosa.

Actualment, la majoria de membres d'aquesta generació, la generació a partir de la qual es treballa, estan arrelats i establerts a la comarca de l'Anoia. I la seva descendència també forma part de la unitat d'anàlisi d'aquest treball per tal de poder observar i analitzar com la migració dels seus pares, avis o besavis, segons la generació amb qui es parli, ha afectat les seves vides i al seu arrelament al territori.

És un treball que, no s'ha pogut fer a partir de la veu pròpia de tots els germans que van migrar, ja que només dos dels nou han pogut explicar la seva història. Les altres històries han estat relats dels fills, nets o parelles dels germans que ja no la poden narrar i han relatat alguns dels fragments o anècdotes d'allò que saben o recorden d'ells. Aquestes persones també han explicat la seva pròpia història, la dels seus germans i la dels seus fills.

Aquest és un treball molt personal, ja que la motivació és el vincle familiar que em relaciona amb la unitat d'anàlisi i la inquietud per comprendre les arrels i l'itinerari migrant d'una branca de la meua família, de la qual sempre he sentit històries de migració, però fins ara mai l'havia estudiat a fons. Així doncs, el subjecte d'aquest treball i la protagonista, per mi, de tota aquesta història, és la meua iaia, la Carme, que malgrat que no ha pogut ser informant d'aquest treball per les condicions de salut en què es troba actualment, sempre ha explicat anècdotes de la família i d'aquest passat migrant i gràcies al meu avi, el Josep, i els seus fills,

la seva versió també podrà quedar reflectida en aquest treball i ben segur que li hauria agradat llegir-lo. Jo, Maria, com a neta o persona de la tercera generació que queda reflectida en aquest treball, sempre he sentit que soc filla de pare i mare catalans i avis que també ho són, però, per la meua curiositat incansable, sempre he fet preguntes sobre les històries dels meus avis i, tot i que la iaia Carme se sentís molt catalana, sempre va explicar històries de la seva migració des d'Andalusia i algunes, des de ben petita, les tinc ben guardades. Quan era petita, amb els avis vam anar a visitar el poble de la iaia i ella ens va ensenyar aquells racons per on ella va passar i històries que encara ara recordo. Arran de tot això, em va sorgir la idea de fer aquest treball, però sobretot per fer-li un homenatge a ella, que va arribar a Catalunya gairebé sense res i amb el seu esforç, el seu treballar constant, les seves cures i el seu bon caràcter, ens ha permès, als fills i als nets, arribar on som i ser com som. També és important agrair-li a l'avi Josep la seva ajuda constant amb aquest treball i la bona disposició per atendre qualsevol pregunta que li hagués de fer. Clarament, l'avi ha estat l'informant més clau, amb qui vaig començar a esbossar la primera carta de parentiu i el primer a explicar històries, que després em van permetre buscar i conèixer els altres informants. L'avi, amb la seva estima per la iaia, ha narrat amb molta paciència tot allò que per boca d'ella ara ja no podem saber. Així doncs, també gràcies a ell. Per tant, aquest homenatge a la iaia Carme no seria possible sense l'ajuda de l'avi i la seva bona relació amb els membres de la família de la seva dona. En la línia que segueix aquest treball, també em presento com a neta seva, actualment estudiant del Màster en Antropologia Urbana, Migracions i Intervenció Social, graduada en Antropologia Social i Cultural i mestra d'Educació Primària.

Així doncs, vull donar les gràcies al Josep i la Carme per ser les peces inicials d'aquest treball, però també és important donar-les a totes les persones que he entrevistat. Els he de donar les gràcies per la il·lusió amb què m'han explicat tot el que sabien, per l'acollida que m'han donat, malgrat que amb la majoria d'ells no ens coneixíem prèviament, per permetre'm explicar les seves històries i sobretot pel temps que m'han dedicat amb cada una de les entrevistes, que algunes han estat molt llargues i profundes. Vull deixar clar que ells també són peces clau d'aquest treball.

També és important agrair la tasca d'acompanyament, correcció i propostes de millora que ha fet el Juanjo Pujadas, el meu tutor de TFM. Per la seva atenció pacient, dedicació i entrega en aquest treball i els seus missatges d'encoratjament.

Com es podrà notar a continuació aquest treball és un estudi de cas sobre una família molt extensa que permet fer una observació i una anàlisi sobre com afecta de manera similar i alhora diferent a les diverses persones que apareixen, el fet d'haver migrat d'un indret a un altre i quines implicacions té per cadascuna d'elles el fet migratori. Alhora, amb les seves històries personals es vol respondre a uns objectius i preguntes inicials plantejats en un inici.

2. Marc teòric

2.1. Teoria de les migracions

Les migracions es poden interpretar segons models diferenciats: hi ha els models macrosociològics que fan interpretacions estructurals, els models micro, que se centren l'individu, i els intermedis, que fan anàlisi des de les xarxes i de les connexions socials dels migrants. El model que s'ha fet servir per explicar la migració laboral en els processos de desenvolupament econòmic és el macroeconòmic, dins del neoclassicisme econòmic. Aquest model remarca l'oferta i la demanda de mà d'obra que tenen diferents indrets. I que això, juntament amb la diferència salarial d'un indret o d'un altre, provoca el desplaçament de les persones. Per tant, la distribució espacial del capital i de la feina és desigual. Com a resultat, aquesta migració fa que els salaris i l'oferta i demanda de feina s'equilibrin als dos indrets (Massey et al., 2008; Arango, 2013).

Dins del neoclassicisme econòmic també hi ha la teoria microeconòmica, que se centra en l'elecció individual de cada persona segons un càlcul de costos i beneficis. La teoria afirma que aquestes persones acaben migrant a indrets on consideren que podran ser més productius segons la seva qualificació. Aquestes teories del neoclassicisme econòmic van ser les més dominants durant els anys seixanta i setanta del s. XX, però després, es va observar que no eren aplicables a la nova realitat de les migracions, que cada vegada era més canviant. (Massey et al. , 2008; Arango, 2013).

Una teoria que també s'ha fet servir molt és la que va fer Ravenstein. Aquest autor va formular unes lleis per explicar fenòmens importants de les migracions. Algunes de les seves lleis detallen el següent: la principal causa de les migracions són les diferències econòmiques; la majoria de migracions es fan a distàncies curtes; si es fan migracions de llarga distància, són cap a grans centres de comerç o indústria; les migracions es produeixen esgraonadament; cada migració genera un retorn o contra migració; solen migrar més les persones d'indrets rurals que les de ciutats; hi ha més dones que migren distàncies curtes i, en canvi, més homes que migren distàncies llargues; la majoria de migrants són adults; la migració fa créixer més les ciutats que el creixement vegetatiu; les migracions més rellevants van de llocs rurals a centres de comerç o industrials; i, les migracions tendeixen a augmentar amb el desenvolupament econòmic i el progrés de la tecnologia i el transport. Aquest autor serveix de base a la teoria dels factors push-pull, que era el paradigma dominant fins als anys cinquanta

del s. XX. Aquesta idea té com a base la decisió individual i la llibertat de cada persona (Arango,1985).

Posteriorment, s'han elaborat noves teories de les migracions com la nova economia de la migració, que és una teoria que ha qüestionat la neoclàssica amb la idea que les decisions migratòries no són decisions individuals, sinó que solen estar vinculades amb llaços de parentiu. Una altra seria la del mercat dual que explica que la migració té a veure amb la demanda de feina que fan les societats industrialitzades modernes. També hi ha la teoria de les xarxes que focalitza la seva explicació en els llaços interpersonals que connecten els migrants tant en origen com en destí a partir de llaços de parentiu, amistat o pertinença a una mateixa comunitat d'origen. Les migracions de les quals parla aquest treball succeeixen en un moment en què el model Estat-nació era el que tenia més pes i el mercat es duia a terme, majoritàriament dins d'aquestes fronteres. Posteriorment, s'han elaborat moltes altres teories sobre la migració, però s'ubiquen en un context més canviant i globalitzat. (Massey et al. 2008; Moreno, 2013).

Sovint, un element molt important que pot induir a l'emigració per demostració són les xarxes migratòries, és a dir, si algú conegut ja ha dut a terme una migració anteriorment, les persones que s'han quedat en origen poden decidir fer-ho també.

Las redes migratorias pueden definirse como conjuntos de relaciones interpersonales que vinculan a los inmigrantes, a emigrantes retornados o a candidatos a la emigración con parientes, amigos o compatriotas, ya sea en el país de origen o en el de destino. Las redes transmiten información, proporcionan ayuda económica o alojamiento y prestan apoyo a los migrantes de distintas formas. (Arango, 2003:19)

Així doncs, una cadena migratòria o xarxa pot facilitar informacions al lloc destí que són un suport per les persones que acaben de migrar. Aquestes cadenes són una forma de capital social que pot afavorir l'accés a béns econòmics i a feina i d'aquesta manera disminueixen els costos i riscos de la migració i n'eleva els resultats nets esperats. Les teories que s'han elaborat sobre les cadenes o xarxes migratòries i també, sobre la demanda laboral, s'enfoquen en punts de vista contraposats. Unes emfatitzen l'oferta laboral i les forces d'expulsió i ressalten el caràcter autònom dels processos migratoris i les altres, destaquen la demanda laboral, les forces d'atracció i ressalten el caràcter dependent de la migració. Les cadenes migratòries són més o menys importants segons la classe social a la qual pertanyin els individus. En el cas de la classe obrera les cadenes són la condició fonamental per tal que l'emigració i la inserció social sigui possible i, en canvi, en el cas de la classe mitjana, malgrat que pot ser una eina que faciliti la mobilitat social, la migració és marcadament individual i

aquestes persones tenen menys dificultats per adaptar-se i accedir als recursos socials de l'entorn. És possible que amb els anys, els llaços de dependència personal es debilitin, però ja hauran complert amb la seva funció medidora com a mecanisme d'adaptació. De fet, amb la millora de les condicions materials, les persones depenen menys de les cadenes i restringeixen aquests llaços a les relacions més properes. Quan les primeres persones que arriben, s'estableixen al país, per les següents persones que són part de la cadena migratòria, les barreres culturals són més lleus, perquè es van debilitant i, amb el temps, quan les diferències econòmiques i demogràfiques s'anivellen, el flux migratori es pot aturar. (Izcar-Palacios, 2011; Comas d'Argemir i Pujadas, 1991; Bauböck, 2004).

Una teoria derivada de la teoria de les xarxes migratòries és la de la causalitat acumulativa que explica que cada acte migratori altera les motivacions i percepcions de la persona migrant i desperta valors i gustos que no han estat satisfets a la comunitat d'origen i afavoreix altres processos migratoris. Així doncs, els processos migratoris cap a un indret, una vegada iniciats, tendeixen a autopropaguar-se i autosostenir-se i, per tant, les persones que visquin en un indret que té més tradició migratòria, tindran més probabilitats de migrar. És important, doncs, remarcar que les xarxes migratòries, que poden estar teixides a partir de llaços de parentiu, amistat i paisanatge dinamitzen els processos de migració, però també és important tenir en compte la demanda de mà d'obra que fan alguns països i que atreuen fluxos migratoris (Izcar-Palacios, 2011).

La societat receptora pot tenir models d'integració molt diversos que dependran de característiques històriques, demogràfiques, econòmiques, polítiques, culturals, etc. Aquestes característiques solen tenir molt a veure amb la història colonial, el sorgiment dels estats-nació, les polítiques d'inclusió i exclusió basades en la ciutadania. Tant el discurs jurídic com el discurs social poden fer servir criteris biològics o culturals per decidir quines persones compleixen amb els trets essencials que s'han de tenir per ser d'una nació. Els dos criteris bàsics d'accés a la nacionalitat i la ciutadania són el *ius soli* (present en països com els Estats Units, Canadà, França, Regne Unit o els Països Baixos) i el *ius sanguinis* (present a Suïssa, Luxemburg o Alemanya). El primer criteri, tal com explica Elósegui (2008) vol dir que la nacionalitat s'adquireix per naixement, pel fet d'haver nascut en un indret, independentment d'on siguin els progenitors. Als drets civils europeus el criteri de *ius soli* és un criteri secundari i adjunt al de *ius sanguinis*. I aquest segon criteri, *el ius sanguinis*, permet l'adquisició de la nacionalitat per herència, per tant, els progenitors transmeten la nacionalitat als descendents. (Rodríguez García, 2007; Elósegui, 2008).

“Les polítiques d’immigració han estat molt condicionades per projectes concrets de construcció-de-la-nació, però l’augment de la diversitat d’orígens de les migracions actuals també ha qüestionat i transformat les percepcions d’identitat nacional als països afectats” (Bauböck, 2004). La integració no només és la inclusió de les persones nouvingudes, sinó que després que les comunitats polítiques es vegin transformades per la immigració, que hi continuï havent una cohesió interna. Generalment, hi ha tres models d’integració-incorporació que serien: 1. l’assimilacionista o republicà, que cerca la idea d’igualtat intentant que les persones assoleixin els valors i normes de la societat on arriben, seria el model francès; 2. el multiculturalista o pluralista, que respecta i protegeix la diversitat cultural, com seria el Canadà; i 3. el de separació i exclusió, que restringeix la immigració i l’accés a la ciutadania, com seria Alemanya. S’ha de tenir en compte la importància que té l’individu, els que s’assimilen o són assimilats, per la integració progressiva d’aquest grup de persones. Catalunya sempre ha tingut una política migratòria més elaborada que el conjunt de l’Estat espanyol¹. El seu model és assimilacionista sense ser tan radical com el model francès. Vol ser inclusiu i que l’aprenentatge de la llengua i l’educació siguin els elements transversals que permetin que les persones s’integrin i identifiquin amb el territori. Malgrat que la idea preponderant a la societat catalana, segons Rodríguez García (2007), seria apropar-se a un model multiculturalista, es desitja que les aportacions que facin els immigrants quedin difuminades, ja que es valora molt la identitat cultural del territori català (Rodríguez García, 2007; Clua i Fainé, 2011; Pujadas Muñoz, 1993).

Els individus que arriben a un indret tenen un bagatge cultural i un factor important d’aquestes persones, que pot ser variable amb els anys, és la identitat. Joan Prat i Carós (2013:15) defineix la identitat com:

Aquel concepto, principio, categoría, atributo o mecanismo de clasificación social, que determina el lugar que ocupan los individuos y los grupos en su universo global. (...) Mediante la identidad, entendida siempre como mecanismo o proceso clasificatorio (o autoclasificatorio), definimos el *who is who*, individual y colectivo, a partir de imágenes culturales ya existentes y de modelos referenciales previos. (Prat i Carós, 2013:15)

Per tant, la identitat es pot classificar des del lloc que ocupen els individus com a tals o des de la col·lectivitat a la qual pertanyen. A continuació s’il·lustra com es construeix la identitat individual i quin paper té la identitat col·lectiva, cosa que va lligada als drets per raó de grup, és a dir, quins drets dona la identitat pel fet de pertànyer a un grup social, nacional o ètnic.

¹ La raó d’això prové del fet que, com assenyalava Cabré (2008), Catalunya va incorporar des de finals del segle XIX els contingents immigrants com una peça bàsica del seu sistema de reproducció.

Sobre la construcció d'identitat individual, Pujadas Muñoz (1993) explica que construir-la és quelcom dinàmic i actiu que succeeix amb les interaccions quotidianes que porten a internalitzar els sistemes d'actituds i comportaments. La socialització primària porta a posicionar l'individu dins la societat i també a crear la seva pròpia identitat. És important tenir en compte tant la socialització primària com la secundària dels individus i les seves interaccions en diferents contextos socials per entendre els mecanismes de reproducció i transformació de la identitat. Sobre la identitat col·lectiva, Comas d'Argemir i Pujadas Muñoz (1991) afirmen que la família té un paper fonamental en la socialització i, per tant, de conformació d'aquesta identitat. Dins d'aquest nucli se socialitzen aspectes com els bagatges culturals generacionals, els elements simbòlics, la llengua, la conformació d'idees i les representacions de l'entorn social. Això contribueix a crear un sentiment de pertinença a un grup. Les amistats o els veïnatges també poden tenir una funció similar.

Els drets per raó de grup sovint són criticats per les injustícies que es fan en nom de diferències nacionals i, per això hi ha col·lectius que demanen centrar-se en allò que crea similituds com a humans en comptes de mirar les diferències. Però la política concedeix avantatges als membres de nacions majoritàries i, per tant, crea una desigualtat entre grups. (Kymlicka, 1996).

Aquestes classificacions esmentades anteriorment, no només depenen de l'individu o el col·lectiu, sinó que també parteixen de fenòmens socioculturals que varien segons l'espai i el temps i configuren la manera d'interpretar relacions socials en un context determinat. Les identitats i les diferències culturals es volen regular des de la política, es vigilen, i porten a crear controvèrsia o exclusió, sobretot si hi ha un context de desigualtat al poder o un conflicte d'interessos. Així doncs, el mestissatge no està ben vist per projectes nacionalistes que desitgen alguns estats, ja que el nacionalisme pressuposa certa homogeneïtat ètnica i, per tant, depenent de com s'interpreti la idea de nació, es podran incorporar persones d'altres orígens, sempre amb el requisit d'integrar-se a l'essència de la nació. Les persones es poden barrejar amb les d'altres procedències, però no es vol que les nacions es barregin amb altres nacions i se'n creï una d'híbrida (Clua i Fainé, 2011).

Clua i Fainé (2011) es pregunta quant de temps i quantes generacions han de passar perquè les persones que han arribat d'altres indrets i els seus descendents formin part de la nació. I recalca que haver obtingut la nacionalitat jurídica no vol dir ser acceptat socialment dins la nació cultural.

La segona generació és aquella que és nascuda a l'indret d'arribada i almenys un dels progenitors és estranger. També hi ha la generació 1,5 que és aquella que ha nascut a fora, però ha arribat a l'indret abans dels deu anys. La literatura sobre la segona generació sol ser o bé culturalista, que posa èmfasi en la integració des de la cultura i el llenguatge de l'indret receptor; o bé centrada en els factors estructurals, que posa èmfasi en el progrés educatiu, ocupacional i econòmic dels fills dels immigrants. A més d'aquestes teories també existeix la de l'assimilació segmentada que té en compte elements tant culturals com estructurals i malgrat que accepta que tots els fills d'immigrants s'integren d'alguna manera a la societat receptora, es pregunta en quin sector ho fan. Aquesta teoria explica que els immigrants no s'incorporen al destí de manera lineal, sinó que ho fan en la mesura que el sistema d'estratificació de la societat d'arribada i les característiques de grup els ho permeten. Malgrat les barreres a la millora social i econòmica, les famílies tenen tres recursos clau per fer-hi front: el nivell educatiu i destreses ocupacionals dels progenitors, els progenitors que tenen una formació avançada poden accedir a millors feines al nou indret; la composició familiar, les famílies en què els progenitors estan presents i valoren la formació dels fills tenen més facilitats per la inserció; i la cohesió o solidaritat de la comunitat integrant, en què les persones del mateix indret es donen suport. Portes i Zhou (1993 dins de Checa i Arjona, 2009) expliquen que han observat tres possibles adaptacions dels immigrants: aculturació a la classe mitjana del país; pobresa permanent i assimilació a la classe baixa; preservació deliberada dels propis valors i d'origen amb les xarxes socials comunitàries i manteniment de la solidaritat intragrupal. A partir d'això es pot parlar d'aculturació consonant si els fills fan un procés similar als pares o aculturació dissonant si el procés és diferent. Gordon (1964 dins de Checa i Arjona, 2009) considera que els immigrants comencen la seva adaptació a través de l'assimilació cultural o aculturació, moment en què adquireixen els patrons culturals del grup majoritari, però això no vol dir que les persones immigrants canviïn tots els seus patrons culturals, factors com la llengua, el matrimoni mixt, l'entrada a associacions de la societat receptora o l'adscripció de la cultura local. I això, no només depèn de la seva assimilació sinó que la població dominant els accepti com a iguals. El següent pas segons l'autor és l'assimilació estructural que succeeix en establir relacions properes amb els locals i poder entrar a les institucions. I el darrer pas és la creació d'una identitat comuna (Portes et al., 2018; Checa i Arjona, 2009).

2.2. Migracions Andalusia - Catalunya

Entre les dècades dels 40 als 70 del s. XX es van produir migracions interiors a Espanya, de les zones rurals a les zones més industrialitzades, que van venir precedides d'un context de postguerra en què tal com explica Tudela (2017) hi havia hagut cert control de la població que dificultava el què el règim franquista anomenava dret de fuga. A partir de la segona meitat dels anys quaranta hi va haver grans moviments migratoris que precedien les grans onades migratòries que hi va haver entre 1960 i 1975. Granada va ser una de les províncies de les quals la gent va marxar per anar a Catalunya. Fins aleshores, Catalunya no havia rebut migració d'aquest indret i es va convertir en la província d'on arribava més gent. De fet, les noves migracions, procedents d'Andalusia van superar els antics fluxos migratoris que eren de territoris més propers (Domingo, 2013).

A Andalusia, moltes persones vivien en "cortijos", que eren, per una banda, habitatges rurals, i per l'altra, explotacions agrícoles. Al llarg del s. XX moltes d'aquestes explotacions latifundistes van començar a vendre's i els arrendataris, en molts casos es van convertir en propietaris dels "cortijos". Un "cortijo" havia de complir tres condicions: allotjar i alimentar el bestiar, guardar les llavors i les eines del llaurador o encarregat i servir d'allotjament dels amos i treballadors. I allà hi vivien aïllats llargues temporades. La feina del proletariat que hi vivia estava al límit entre ser treball per compte d'altri i semiesclavitud, ja que treballaven tot el dia, no tenien una feina gaire fixa, tenien salaris baixos i cap qualitat de vida. Però no hi havia gaires possibilitats alternatives de feina. De fet, els adolescents solien treballar a "cortijos" a canvi del menjar. L'única diferència entre un amo que cuidava bé o un que no ho feia, era l'alimentació que els donava (Naranjo-Ramírez, 1991). Així doncs, la vida al "cortijo" era molt dura i la totalitat de les hores es dedicava a treballar sense aturador per poca recompensa, però era una tradició molt estesa a Andalusia, indret dominat per pocs terratinents que gestionaven tot el territori.

Un altre sector important i dominant a la província de Granada era la mineria, de fet, Alquife, a finals del s. XIX i al llarg del s. XX, va ser el principal centre productor de ferro d'Espanya. Allà, al costat de la mina, als anys trenta es van construir cases destinades al personal directiu, als obrers, oficinistes i a les persones que hi treballaven i també edificis públics perquè aquests treballadors i les seves famílies en fessin ús. (Jerez Mir, i Sierra Cuerva, 2012).

Tudela explica el perfil de les primeres persones que decideixen emigrar:

Los que emigran son, en primer lugar, los trabajadores sin tierra y sin empleo fijo, ocupados sólo estacionalmente por la agricultura o en trabajos de peonaje (obras públicas, repoblación forestal, etc.) Emigran también los pequeños propietarios y los pequeños arrendatarios con explotaciones insuficientes para asegurar la subsistencia familiar. El límite entre ambas categorías, trabajadores sin tierras y empresarios minúsculos, es difícil de precisar. A estas dos categorías fundamentales se añaden los trabajadores no directamente agrícolas, pastores y artesanos rurales a los que el progreso técnico ha dejado sin trabajo, y los comerciantes arrastrados por la decadencia de la población en que residen (Tudela, 2017:4).

Així doncs, primer van marxar els que no eren propietaris, però després tots els que tenien propietats o feines que no tenien a veure amb l'agricultura també van decidir migrar, i tots ho van fer per les dificultats de viure a l'indret d'origen, cosa que Tudela (2017) menciona com a decadència de la població de residència.

Això darrer té a veure amb els factors push, que són els factors que fan que una població hagi d'emigrar del lloc d'origen, i aquests factors van lligats als factors pull, que seria l'efecte crida, és a dir, un indret on hi ha la necessitat que hi vagi gent, ja sigui per la baixa natalitat que hi ha, com per la necessitat de mà d'obra. L'èxode rural, un cop finalitzada la guerra, va tenir a veure amb les decisions polítiques i econòmiques relacionades amb l'agricultura i la planificació industrial. Altres factors que van fer de push a Andalusia van ser la crisi de l'agricultura tradicional dels cereals, les vagues perdudes, els propietaris i arrendataris que tenien el domini de les terres, l'esperança perduda de les polítiques reformistes que va deixar d'existir amb la victòria de l'Exèrcit Nacional o el fet que les noves polítiques agrícoles de l'Estat espanyol no afavorien la contractació de mà d'obra agrícola. De fet, hi va haver una institucionalització dels abusos patronals que va culminar amb l'aprovació dels "Reglamentos de Trabajo Agrícola" de 1947 que sotmetria a la mà d'obra i eliminaria les conquestes laborals aconseguides fins aleshores. També, moltes persones fugien dels fronts de combat i les represàlies de l'Exèrcit Nacional i la repressió franquista. Catalunya i, particularment l'Àrea Metropolitana de Barcelona, era un motor industrial cada vegada més important, que necessitava mà d'obra. A principis del s. XIX Espanya va fer un trencament de les seves fronteres interiors, amb la creació de l'estat liberal, cosa que facilitava creuar-les i a més, va formar un mercat de treball integrat, que va facilitar la industrialització de comunitats com Catalunya, el País Basc o Astúries que van experimentar una forta demanda de mà d'obra. A Catalunya, va arribar tanta gent de sobte que hi va haver un sentiment d'amenaça de la identitat catalana, que en aquell moment ja estava perseguida, i es va pensar que ho havia

planificat Franco per eliminar-la (Parramon, 2015; Marín, 2010; Tudela, 2017; Clua Fainé, 2011).

Per tant, moltes persones van marxar d'Andalusia, Extremadura o Múrcia, i majoritàriament, es van convertir en el gruix de mà d'obra barata que necessitava la indústria i la construcció de Catalunya. També hi havia una part important dels immigrants que es van posar a treballar a feines de servei domèstic. Era un moment en què no es reconeixien ni els drets laborals ni polítics, i tampoc cap mesura social per acollir el gran nombre de treballadors que van arribar a Catalunya (Botey, 2014; Tudela, 2017).

Abans, com ara, l'augment general, cada vegada més creixent, de l'activitat industrial de Catalunya ha permès que els immigrants substituïxin els obrers catalans – els darrers “no” són els primers- en les feines més feixugues, denigrants i mal pagades, i que gairebé tots aquests treballadors catalans aconseguïxin d'esdevenir obrers especialitzats, amb un salari més elevat que l'immigrant comú. (Candel, 1964: 39)

Tot aquest procés coincidia amb un context econòmic a l'Estat espanyol, marcat per la finalització de les polítiques d'estabilització i l'inici dels anomenats “plans de desenvolupament”, que pretenien aprofitar, per una banda les remeses del mig milió llarg d'emigrats espanyols a Europa i, al mateix temps, els ingressos generats per l'incipient turisme (Parramon, 2015). A més, el 1959 es va fer la integració econòmica de les diferents províncies espanyoles amb el Pla d'Estabilització i això, juntament amb altres factors ja esmentats anteriorment, a la represa de l'èxode rural, que contrastava amb aquests plans d'obertura cap a Europa que tenia l'Estat. (Domingo, 2013).

Aquestes migracions sovint es feien en família i per moltes d'aquestes persones era un abandonament definitiu del seu indret natal on no tenien previst tornar (Tudela, 2017). De fet, si es parla de família, és important remarcar que té una funció socialitzadora i és la que transmet el bagatge cultural, els valors culturals, les normes socials, tradicions, llengua, etc. I això crea sentiment de pertinença. Les relacions de parentiu són valuoses en condicions difícils com és una migració i és per això que en aquestes situacions es poden produir migracions en cadena, que fa que uns cridin als altres. Aquestes cadenes migratòries solen assentar-se en indrets molt propers i és comú que les persones que van arribant vagin constituint agrupacions residencials al voltant dels primers o pioners que van arribar a l'indret. Això també pot passar amb les relacions entre veïns o gent d'una mateixa zona. Sovint, succeeix d'aquesta manera, que un o uns primers arriben a la localitat i a partir d'això, els altres els segueixen (Comas d'Argemir i Pujadas Muñoz, 1991).

Sobre la integració d'aquestes persones arribades en aquestes grans onades migratòries hi havia visions diferenciades. Un dels teòrics destacats de l'inici d'aquestes migracions, a mitjans dels anys trenta, és Josep Antoni Vandellós, que estava influenciat per un context de teories racialistes, eugenistes i higienistes, creia que tenia molta importància per Catalunya quin seria el fruit del mestissatge entre catalans i persones provinents d'altres indrets d'Espanya i patia per si això faria trontollar la pervivència del poble català. (Rodríguez García i De Miguel Luken, 2015).

Atès que la integració o cohesió social és un dels majors desafiaments que enfronten les societats modernes en l'actualitat, una pregunta vital és justament quina resposta social i quin paper està jugant en aquests moments la mixticitat en la integració sociocultural dels immigrants i dels seus descendents a Catalunya i en la cohesió social en el seu conjunt. (Rodríguez García i De Miguel Luken, 2015:208)

Així doncs, tal com els mateixos autors expliquen més endavant, “cal considerar els processos de mixticitat, doncs, no tant com la simple combinació de trets diferencials nacionals, socials o culturals, sinó sobretot com una realitat producte de contextos històrics, socials, econòmics i polítics determinats, que pertorba i interpel·la les normes i categories socials existents.” (Rodríguez García i De Miguel Luken, 2015:209) Per tant, la integració no depèn només de la barreja de la població, sinó que també és fruit del moment en què succeeix la migració i quin és el context que hi ha. Per tant, la mixticitat és un factor important a valorar per saber com s'integren a la societat d'arribada les persones immigrades i s'ha de tenir en compte que no és un procés simple, sinó que el bagatge de les persones i el moment social, històric, econòmic i polític en què es produeixi són factors que també s'han d'analitzar.

És crucial tenir en compte la refutació que fa Anna Cabré al llibre “El Sistema Català de reproducció” (1999) d'algunes de les idees de Vandellós. L'autora explica que cada nova generació de catalans és una barreja entre fills de la reproducció biològica i persones que s'incorporen a la societat catalana, però són nascudes fora. Això forma part de l'estructura de Catalunya. El Sistema Català de Reproducció té a veure amb aspectes econòmics, sociològics, familiars i culturals. De fet, Domingo (2013) explica que durant aquestes onades migratòries, a més d'un increment del saldo migratori mai assolit fins aleshores, hi va haver un gran “baby boom” en què també van contribuir les persones que havien arribat en aquestes migracions.

Però, s'ha de tenir en compte que la migració castellana no és la primera que hi ha a Catalunya. Cabré (2008) posa d'exemple els occitans a qui es refereix el Cant dels Segadors al dir: “endarrere aquesta gent tan ufana i tan superba”. Aquestes persones també van migrar a

Catalunya i van integrar-s'hi. Per tant, ella alerta que s'ha de recordar com s'ha anat fent el poble català i no cercar fer diferenciacions entre el nosaltres/ells. De fet, la major part de la població actual nascuda a Catalunya que se sent catalana és fruit dels corrents migratoris del s. XX.

Candel també va arribar a la conclusió que el sistema s'autoreprodueix i que, per tant, el creixement industrial juntament amb el procés d'integració, la reducció de la fecunditat i la mobilitat social fan que hi segueixi havent una demanda de nous immigrants (Domingo, 2013).

Cabré (2008) també explica que hi ha uns indicadors identitaris durs i uns de suaus. Les característiques físiques i racials i la religió serien indicadors identitaris durs i no es poden canviar fàcilment i les persones els reben sense haver-los triat. En canvi, la llengua que es parla seria un indicador identitari suau i és de lliure elecció.

El nacionalisme català, normalment ha estat de tipus cívic-integrador, que vol dir que es basa en els trets culturals i en l'exaltació del sentiment de pertinença, és a dir, es tracta d'una reivindicació del nosaltres, que ha anat canviant segons el context històric o polític i segons qui fossin els altres. Però la integració social d'una persona no només té a veure amb la visió que se'n té, sinó també a tenir accés a les necessitats bàsiques i els drets cívics, i la majoria d'aquestes persones arribades durant aquestes onades migratòries no tenien accés ni a l'habitatge, ni als serveis bàsics, ni a un entorn saludable. Per tant, no podien estar del tot integrades, perquè no tenien les mateixes facilitats que les persones que anteriorment ja formaven part d'aquesta societat (Clua i Fainé, 2011; Parramon, 2015).

Els migrants que havien arribat el primer terç de segle, se sentien en part, catalans i els que havien arribat posteriorment, estaven començant aquest procés. Però és important tenir en compte que les persones que arriben tenen uns valors i no es pot passar una goma d'esborrar per sobre dels seus bagatges. Així doncs, una bona integració social promou l'adaptació cultural de manera que els canvis que es facin ajudin a viure i conviure a la nova societat. També és important tenir en compte que en aquestes onades migratòries també hi arribaven infants i que, les persones adultes que arribaven, probablement tindrien fills que creixerien i s'educarien a Catalunya i, per tant, aquestes persones o famílies, s'acabarien integrant a Catalunya i sentint catalanes, però no necessàriament deixarien de sentir-se del seu lloc d'origen, Els sentiments identitaris no són incompatibles entre ells (Candel, 1964).

Tal com s'esmentava al paràgraf anterior, els valors o els bagatges culturals no s'esborren per molt que es produeixi una migració, i és per això que en certs aspectes hi poden haver xocs culturals. Un exemple en seria el ritual del rapte de la núvia que es feia a indrets com Andalusia o Múrcia. Es duia a terme quan les situacions materials eren precàries o quan tenien por que el matrimoni no fos acceptat per la família o pel capellà. Pràctiques d'aquest tipus, que ja de per si, sonaven exòtiques per les persones de l'indret d'arribada, encara ho eren més al canviar d'un context rural a un d'urbà. (Domingo, 2013)

A més de Candel, un altre nom rellevant en el nou discurs que es va fer sobre la immigració va ser Jordi Pujol que va fer el famós discurs de:

“És català tot aquell qui viu i treballa a Catalunya, i qui en vol ser.”

Aquest polític postulava que la integració s'adquireix quan la persona migrant ha fet l'esforç d'integrar-se, cosa que comporta l'adquisició de feina i habitatge, així com la llengua i la cultura per arribar a ser català i demostrar que ho vol ser. Per tant, la integració no és percebuda des d'un esforç comunitari, és a dir de la societat d'acollida, sinó des dels esforços dels propis individus migrants.

De fet, la Llei d'Acollida 10/2010 diu:

Aquestes accions han d'ésser una inversió de futur que tant el país receptor com la persona immigrada han d'estar disposats a fer. Amb les actuacions d'acollida es dona a les persones que ho necessiten una primera oportunitat per a adquirir unes habilitats bàsiques per a poder arribar a ésser autònomes personalment, i l'esforç, per tant, ha de valer la pena. El benefici per a la societat és el fet que els immigrants i els retornats esdevenen persones més preparades i més lliures, més capaces, per tant, de participar i contribuir a la millora de la mateixa societat.

(Llei 10/2010, del 7 de maig, d'acollida de les persones immigrades i de les retornades a Catalunya: 37720)

Així doncs, es fa la benvinguda a les persones immigrants i amb això s'aprova el fet que la societat sigui cada vegada més diversa, però es fa tenint en compte el servei que faran a les persones que ja en formen part i partint d'una base d'igualtat que la societat catalana no té. De fet, la llei explica també que l'acollida no és un procés d'integració complet i, que dura diversos anys, així doncs, també se suposa com un procés d'incertesa. Aquest document també suposa la col·laboració d'entitats externes de caràcter social i de voluntariat que es demana que facin les tasques d'acollida i d'integració a les quals les polítiques públiques no poden arribar i se'n destina una partida pressupostària per garantir la subsistència financera d'aquestes entitats.

Com explica Pujol a alguns dels seus discursos, el fet de parlar català és considerat indispensable per ser un veritable català i, des del punt de vista lingüístic, per la pervivència de la llengua catalana (Domingo, 2013). Així doncs, en aquell moment, la llengua catalana va ser un vehicle tant per la política com pels catalans per a la integració de les persones immigrades.

Però el fet d'aprendre català no era determinant per deixar de ser tractats com a persones immigrants. Aramburu (2016) detalla que a les persones castellanoparlants se'ls anomenava xarnegos, castellans, patxecs, etc. El terme xarnego vol dir mestís o bastard, en aquest cas, una persona que no és ni catalana ni castellana. A més, Clua i Fainé (2011) explica que la paraula xarnego a més dels criteris ètnico-culturals que comportava, al llarg dels anys es va anar barrejant amb elements de classe social.

Però, ells se sentien o se senten immigrants? Com han construït la seva identitat aquestes persones? Comas d'Argemir i Pujadas Muñoz (1991) expliquen com es constitueix el sentiment de pertinença:

El sentimiento de pertenencia no se construye con independencia de los vínculos sociales que entretienen las relaciones entre las personas y las sitúan en el conjunto societario. Cuando tales vínculos se han construido a partir de las cadenas migratorias y cuando son las relaciones de parentesco y paisanaje las que mediatizan el proceso de inserción a la sociedad receptora hay que considerar, como mínimo, dos aspectos que forman parte de una misma dinámica. Por un lado, la clase e intensidad de lazos que se mantienen con el lugar de origen; por otro, la formación de un tejido social que, al estar constituido por parientes y paisanos, es relativamente cerrado y homogéneo. (Comas d'Argemir i Pujadas Muñoz, 1991:49)

Així doncs, el sentiment de pertinença té a veure amb els vincles socials que té aquella persona. S'ha de tenir en compte que si els vincles que es construeixen són basats en les cadenes migratòries, s'haurà d'analitzar quins vincles es mantenen amb persones que es troben al lloc d'origen i si el cercle al lloc destí està bàsicament format per parents o persones del mateix indret de procedència, cosa que farà que sigui un cercle més tancat. Així doncs, com esmenten aquests autors al seu text, "el universo simbólico que sirve de soporte a la identidad se reproduce, desaparece o transforma en estrecha dependencia de los lazos sociales por los que el emigrante se inserta en la sociedad receptora" (Comas d'Argemir i Pujadas Muñoz, 1991:53).

L'experiència migratòria d'aquestes persones arribades d'altres zones d'Espanya, va costar que fos relatada. Poques persones de les que van arribar a Catalunya en aquells anys han

decidit donar veu a les seves històries o les de la seva gent propera. Sembla que és comú que ni tan sols la família propera sabés tot allò que havien viscut anteriorment o durant la migració, fos pel xoc viscut, o perquè ho veien com una experiència vergonyosa. Tal com explica Aramburu (2016) podria ser un silenciament de la memòria per tal de preservar la convivència. En molts casos, s'ha hagut d'esperar als relats que van escriure els fills dels immigrants per poder conèixer aquestes experiències migratòries.

Si se centra l'atenció en les migracions que arriben a Catalunya i que s'assenten a la principal zona d'interès d'aquest treball, la Catalunya Central, es poden observar certs patrons diferenciats de l'allau de persones que hi va haver a Barcelona i els indrets que van trobar per viure. A l'Anoia, que és un dels casos concrets que es tracten en aquest treball, ja entre la segona meitat del s. XIX i el s. XX hi va haver un moviment migratori doble. Per una banda, de les famílies rurals que anaven a treballar a municipis industrials, per la crisi del sector agrícola, i també la immigració de la població catalana i la de la resta de territoris espanyols. Els pobles petits de la comarca de l'Anoia van ser emigrants fins al 1950 a causa de la crisi per la fil·loxera, però quan es va industrialitzar la comarca, el saldo migratori va passar a ser positiu. Així doncs, dins de Catalunya hi ha diferències en la integració dels immigrants, en el flux de persones que es podia absorbir a cada indret, en la mà d'obra que es necessitava i en el motiu pel qual les persones immigrants hi arribaven (Oliveras, 2009).

3. Objectius i preguntes d'investigació

Els objectius d'aquest treball són:

- Conèixer l'efecte que té per a les diverses generacions la pròpia migració o la migració de persones de les generacions anteriors.
- Contrastar diverses maneres de ser percebuts i acollits com a andalusos o fills d'andalusos.
- Contrastar diverses maneres de percebre i inserir-se a la societat d'acollida, actituds i reaccions, com a andalusos o fills d'andalusos.
- Observar quin és el sentiment d'identitat i pertinença tenen i han tingut al llarg dels anys les persones de la família que han migrat i els seus descendents:
 - o Analitzar quines semblances i diferències hi ha entre el sentiment d'identitat i pertinença de les persones de la família que han migrat i a què es deuen.
 - o Analitzar quines diferències hi ha entre el sentiment d'identitat i de pertinença dels descendents de les persones que han migrat i a què es deuen.
 - o Observar si la tercera i quarta generació és conscient de la migració que va fer la família o si els afecta d'alguna manera.

Les preguntes d'investigació són les següents:

- En quina mesura les trajectòries laborals són un mecanisme d'inserció.
- En quina mesura la residència és (o pot ser) un factor important d'inserció? Viure en un petit poble rural, envoltat d'autòctons, o viure en un barri urbà, envoltat d'altres immigrants
- Aparellar-se amb persones autòctones accelera el procés d'inserció?
- L'adopció del català com a llengua vehicular en les relacions socials garanteix i/o afavoreix l'acceptació de l'immigrant o dels seus descendents per part dels autòctons?
- Participar en les pràctiques associatives, esportives o lúdiques de les comunitats locals és un factor important d'inserció i de creació d'un sentiment de pertinença a la població i al país d'acollida?

4. Metodologia

Aquest treball és un estudi de cas, abordat etnogràficament, d'una família que va dur a terme una migració d'Andalusia a Catalunya. Aquest tipus d'aproximació a la temàtica permet entendre des de la perspectiva *emic*, la lògica de funcionament d'alguns aspectes del grup estudiat i aproximar-s'hi al detall, amb explicacions concretes, des de les experiències de les persones que en són protagonistes i des dels seus valors culturals. El present estudi de cas, vol ser una mostra de tots els materials de camp que s'han pogut recollir sobre diverses temàtiques i els casos concrets i explicar l'anàlisi que se'n fa en conjunt, sense pretendre teoritzar ni generalitzar, sinó observant des de les cosmovisions dels informants i entenent la seva realitat. (Pujadas Muñoz, 2010)

La metodologia s'ha basat en EPOB (Entrevistes en Profunditat d'Orientació Biogràfica) tant a les persones de la generació migrant com als seus fills. Amb les dues persones de la primera generació que van migrar i encara poden respondre a l'entrevista, i també amb el marit d'una d'elles, es va començar dissenyant conjuntament una carta de parentiu, que entre tots els entrevistats es va anar fent créixer amb la informació que cadascú hi va poder aportar, aquesta va ser la primera part de l'entrevista. I a la segona part, es va parlar sobre què recorden del trajecte migratori, aspectes relacionats amb la trajectòria laboral, el context d'arribada i els canvis de residència, el sentiment de pertinença, la integració i, en cas que n'hi hagués hagut, el desig de retorn, també sobre els fills i la seva vivència del passat migrant del progenitor o progenitors. Durant les entrevistes també hi han aparegut criteris com la llengua o llengües d'ús habitual, les seves activitats culturals, les creences, les xarxes socials o les parelles mixtes.

Les preguntes als fills han estat similars, però en un inici enfocat als progenitors i posteriorment a ells mateixos i als seus germans i fills o nets. També s'ha fet una revisió de la carta de parentiu, seguida de l'explicació de les dades biogràfiques de les persones del seu nucli familiar o de les de fora del nucli que elles coneixin bé. S'ha parlat sobre la trajectòria de llocs on ha viscut la seva família, la trajectòria laboral, què saben del context d'arribada dels pares o els fills que van ser part de la trajectòria migrant, la integració dels pares i fills i el seu sentiment de pertinença o la vivència del passat migrant, les xarxes socials, l'escolarització i les llengües. El sentiment de pertinença de totes les generacions de la família també és un dels punts claus que s'han preguntat i si hi ha hagut un desig de retorn. Si la persona entrevistada recordava dades importants, també es va aprofitar l'ocasió per fer preguntes més específiques sobre la migració dels pares.

Finalment, per acabar de lligar les trajectòries entrelaçades entre uns i altres, es va treballar amb un grup focal, format per tots els membres que van poder-hi assistir, ja fossin de la generació de partida o els fills. Per aquest grup focal es van proposar diverses dinàmiques.

En primer lloc, es van posar uns papers amb els noms de tots els germans i entre tots els assistents, havien de posar-se d'acord sobre qui va ser el primer a migrar, com i per què ho va fer. Així doncs, amb l'objectiu de col·locar-los per ordre d'arribada, la idea era que expliquessin anècdotes i històries de la migració.

La segona dinàmica que es va suggerir va ser a partir de talls cronològics i imatges d'indrets per on la família va anar passant, poder situar les trajectòries biogràfiques en uns indrets determinats i entre unes dates específiques. Aquesta dinàmica es va centrar també en cada nucli familiar i en com aquests nuclis van anar canviant al llarg dels anys. Així doncs, es van posar unes imatges d'unes casetes amb els noms que formen aquell nucli familiar. Es va començar des de l'any 40 fins al 50 i els participants havien de col·locar els noms dins de cada caseta i moure-la a la imatge de l'indret apropiat. Si en aquella dècada s'havien produït migracions, amb una corda s'havia de marcar el trajecte fet entre aquells anys i l'any exacte o aproximat en què es va produir. Després, es va fer el mateix amb un altre tall cronològic: 1950 a 1960, després amb el següent 1960 a 1970 i així fins a arribar a l'actualitat. També, en cada tall es col·locarien els membres de la família que anaven naixent, o noves parelles; o desapareixerien els que anaven morint. I cada canvi de residència o nova residència, també es va marcar amb una corda, d'un altre color al de les migracions i movent el nom corresponent. Així doncs, amb cada dinàmica, la intenció era que es generés debat o que anessin apareixent anècdotes familiars. També es van anar fent preguntes específiques sobre la integració, l'arrelament al lloc, que poguessin servir per explicar millor alguns dels aspectes ja preguntats a les entrevistes.

Tota aquesta informació s'ha codificat i s'ha analitzat tenint en compte la bibliografia de referència del tema.

5. Anàlisi

5.1. Contextualització i migracions

La família que s'estudia té el lloc d'origen a Andalusia, a la província de Granada, al poble d'Alquife. Els pares, María (0)² i Fernando (0) s'havien casat l'any 1917, ell amb 26 anys i ella, amb 19. I el primer dels nou fills que van arribar a edat adulta, que és el Ventura (I), és de l'any 1918. Abans, n'havien tingut un altre anomenat Ramon, que va morir amb cinc anys. Tots els fills van néixer al poble d'Alquife. La família treballava una terra arrendada, en un "cortijo" i aquesta era la seva principal font econòmica. A més, els germans grans i el pare treballaven a la mina del poble. El "cortijo" els el va prendre el bàndol nacional quan van entrar al poble, després de la guerra.

Pocs anys després que nasqués el petit, el Manel (I), el 1939 i també després de la mort del pare, el Fernando (0), l'any 1941, van fer la primera migració, una migració propera, al poble del costat, Aldeire. En aquell moment els germans grans ja no vivien a la casa familiar.

Durant el temps que encara van viure a Andalusia, l'Emilio (I) va raptar la seva núvia per poder casar-s'hi. Tal com deia Domingo (2013) aquesta pràctica es duia a terme quan les situacions materials eren precàries o quan tenien por que el matrimoni no fos acceptat per la família o pel capellà. I en aquest cas, l'Àngel (I), el germà més gran que encara era a casa, el va fer fora de la llar familiar. Llavors, l'Emilio (I) i la Teresa (I) van agafar un matalàs i van anar a viure als "corralillos"³.

També a Andalusia, el Ventura (I) i el Juan (I) lluitaven al bàndol republicà. El Juan era de la lleva del biberó. Segons sembla el Ventura va acabar fent sis anys de servei militar perquè primer lluitava pels rojos i després, en acabar la guerra, va haver de fer la mili amb el bàndol nacional. Els dos germans petits, el Fernando (I) i el Manel (I), comenten que el Juan era "rojillo" fins a la medul·la i d'esquerres, de fet li deien "rojillo".

² Cada persona té un número romà segons la generació a la qual pertany. La generació I és la dels nou germans que van fer la migració cap a Catalunya: el Ventura, el Juan, l'Àngel, l'Emilio, el Diego, la Magdalena, la Carme, el Fernando i el Manel i les seves respectives parelles a mesura que van apareixent al relat. Els pares d'aquests germans tenen el nombre de generació 0. També hi ha generació II, III i IV. En aquest cas, com que hi ha noms que es repeteixen s'ha assignat un número aràbic a cada persona que té un nom repetit dins de la mateixa generació. Per consultar exactament qui és cada persona, es pot anar a l'Annex on hi ha la carta de parentiu.

Aquesta nomenclatura només apareix la primera vegada que apareix una persona al paràgraf. En els casos en què el text és prou clar perquè la persona que ho llegeix entengui de qui es parla, tampoc hi apareix.

³ Eren barraques abandonades a prop d'Aldeire.

Sobre aquesta vinculació amb el bàndol republicà a les entrevistes hi apareixen històries diverses en què hi ha opinions diferenciades i la manca d'informants directes, perquè la majoria dels que ho van viure ja no ho poden explicar, fa difícil contrastar les versions. Així doncs, aquest treball donarà veu a aquests testimonis i a les possibles negacions que s'han explicat d'aquestes versions.

Un dels informants explica el següent:

L'avi (Fernando O), un dia va anar a la mina i el van apallissar, el van apallissar per culpa dels fills que va tenir a la República. Dos fills van ser republicans a la guerra, republicans al bàndol republicà, van lluitar amb el bàndol republicà. I això un any després d'acabar la guerra, als pobles estava molt perseguit. (...) El Ventura i el Juan. L'un va ser cridat de seguida a files de seguida a la guerra, el què passa és que va estar a campaments i tenia 18 anys o 19, no ho sé exacte. I l'altre va estar cridat el 38 a la quinta del Biberó, cap dels dos va anar a tirar tiros, no van estar al frente, ni un ni l'altre (...) A l'avi el van apallissar i a l'avi no el va atendre el metge perquè com que eren republicans, pare de republicans, no el van voler atendre. L'avi va agafar una febre molt forta i es va morir. Tenia febre, sí, potser derivat d'això va agafar molta febre, la meva iaia em van explicar la mateixa història, però sí, pulmonia potser també, jo exactament no me'n recordo, però és derivat d'això. Va vindre de la mina i va estar 5 o 6 dies i al cap de 6 dies va morir. (...)

Va ser una migració per necessitat econòmica i també pel que va passar. Li van prendre el medi de vida. El "cortijo" que tenia, que eren masovers, li van donar a un altre, així de clar. Amb un altre que devia ser de dretes o algun paio interessat o lo que fos i d'allò (Dídac, II, 27-04-2022).

Un altre informant també explica que eren del bàndol republicà i quan van entrar els franquistes se'ls va assenyalar i se'ls va prendre el "cortijo". Afegeix que al Ventura (I) el volien afusellar. I també diu que el Juan (I) va estar a un camp de concentració durant la guerra i s'hi va estar dos anys. Esmenta que possiblement hi ha diferència entre la percepció política dels germans més grans que van viure aquests temps i els més petits. De fet, en intentar contrastar aquesta versió, alguns dels fills d'altres germans i parelles de germans no s'ho acaben de creure. El que és clar és que aquesta història no s'havia explicat gaire, possiblement per la por al franquisme que a aquesta família ja els havia afectat des del temps de la guerra.

Al cap de poc temps de la migració a Aldeire, alguns dels germans van començar a migrar cap a Catalunya. Els entrevistats no tenen clar quins van ser els primers a migrar, però sembla que el primer podria ser el Ventura (I) i després ja hi van anar tots darrere. La migració cap a Capçanes de tot el nucli familiar que restava a Andalusia es va dur a terme aproximadament cap a l'any 1945, però sembla que el Juan (I), la seva dona i els fills, es van quedar un temps més a Andalusia i ell va seguir treballant a la mina. La majoria d'informants tenen clar que va

ser en part una migració per necessitat econòmica, perquè els van prendre el “cortijo”, que era el seu principal mitjà de vida. Però, un dels informants matisa que la migració va ser necessària perquè se’ls va assenyalar com a rojos.

Així doncs, les migracions del Ventura (I) i la seva dona, que li deien Anita (I) i la de l’Àngel (I) amb l’Encarna (I) van ser anteriors a l’any 1945. Primer van anar cap al Priorat. El Ventura va ser el primer a arribar a Capçanes, però va acabar residint a Falset. Allà hi va néixer el primer fill del Ventura, el Fernando (III), que només va viure un o dos anys. Durant aquells anys, la resta del nucli familiar va anar cap al Priorat tot i que tenien bitllet fins a Barcelona perquè l’Àngel en aquell moment vivia al Papiol, però no saben què va passar que al final van baixar del tren a Marçà-Falset. Més endavant, quan tots ja estaven establerts per la zona del Priorat, majoritàriament a Capçanes, l’Emilio (I), la seva dona i la seva filla gran van fer la migració. La filla gran, la María (II 2), va néixer a la Calahorra, el poble de la seva mare, l’any 1946 i ella mateixa explica que quan tenia un mes va ser quan van anar a viure a Capçanes i allà hi van néixer les seves germanes. També el Juan (I) i el seu fill gran, el Juan Manuel (II), van anar-hi més tard i van estar-se uns mesos a Capçanes. Al cap de poc temps d’haver-hi anat ells, hi van anar la seva dona, l’Angustias (I), i els altres fills, que tots havien nascut a Andalusia. Aleshores, ja no van anar a Capçanes, van anar directament a Sant Martí de Tous.

Sobre el viatge en tren d’Andalusia a Catalunya, el Manel (I) explica que eren set persones que migraven juntes: el Diego (I), la Magdalena (I), la Carme (I), el Fernando (I), el Manel (I), la mare (0) i el cosí de l’Anita, que és la dona del Ventura (I) (Manel, I, 10-03- 2022).

El Fernando (I) i el Manel (I), al grup focal que es va fer, van parlar del viatge que van fer en tren fins a l’estació de Marçà-Falset amb aquest diàleg:

F- Jo t’explico una cosa: mira, quan veníem d’Andalusia, era un xiste. Perquè sentats igual que borregos, assentats a les escales del tren, d’atapeïts que anàvem. Una de les coses que recordo del viatge, jo em mirava les finestres del tren i feien xuff xuff, els pals de l’electre i pensava: ostres, com corren els arbres. No, corria el tren! Aquestes anècdotes tan tontes que a tu et semblava que enlloc de córrer el tren, el que corrien eren els arbres que anaven passant. Saps això que diuen que no has sortit mai de l’ou?

M- El primo de l’Anita, tenia una diarrea que no s’aguantava i va treure el cul per la finestra i anar esquitxant i amb el tren corrent...

F-Ara diem d’aquesta gent que venen refugiats, però avui en dia, quan arriben als puestos els atenen, però és que jo penso en l’abuela, quin valor de tenir tota la santa vida... Jo l’abuela sempre l’havia coneguda gran. (Fernando i Manel, I, 8-05-2022).

També expliquen que durant el viatge no portaven gaire cosa, només portaven quatre draps.

Una de les versions de la història de l'arribada a l'estació de Marçà-Falset explica que la primera nit, quan van arribar, van dormir a l'andana i una altra versió explica que van dormir a la porta del cementiri o d'un convent. Després de la primera nit, el Ventura (I) els va anar a recollir i van anar de rellogats en un pis molt petit de Falset que compartien amb altres persones conegudes d'Aldeire. Ells ocupaven el menjador i quan les altres famílies havien de sortir o qualsevol cosa, s'havien de moure. Després van poder anar a Capçanes a fer de masovers.

L'estada al Priorat, també va tenir tensions polítiques que assenyalaven el germà gran, el Ventura (I), sobre el qual s'expliquen diverses històries similars entre elles que narren que va ser presoner a Tarragona o a Falset. Una de les versions diu que va ser perquè era roig i algú el va reconèixer i el van assenyalar; i una altra versió diu que va ser per un malentès, que va ajudar a uns maquis, els va donar menjar i la Guàrdia civil el va enxampar fent-ho. Fos per una cosa o l'altra, es va estar vuit mesos a la presó.

Allà a Capçanes van poder treballar i els dos petits, el Manel (I) i el Fernando (I), anaven a escola, un al matí i l'altre, a la tarda, perquè així feien torns per treballar i cuidar les filles dels seus germans i guardar un ramat de cabres. Allà també hi va néixer la María (II 1), filla del Ventura (I) i l'Ana, però no la van cuidar el Manel i el Fernando, perquè aquesta parella vivia a Falset i no a Capçanes. La Carme (I) i la Magdalena (I) van anar a servir a una casa de Reus i la família esperava els dies que elles tornaven perquè sempre portaven pa blanc.

Durant el temps en què la majoria de la família es va establir al Priorat, l'Àngel (I), vivia al Papiol amb la seva dona i les seves filles. L'Encarna, la primera dona de l'Àngel i les filles, van emmalaltir i era una malaltia contagiosa. Per tal de cuidar-les, les germanes de l'Àngel, la Magdalena (I) i la Carme (I), van anar a casa seva a cuidar-les mentre ell treballava. I alhora, feien torns per treballar a una fàbrica, possiblement una de gasosa. Van estar-se allà fins que l'Encarna i les nenes van morir. Segons sembla el Diego (I) també havia anat al Papiol a viure amb l'Àngel després d'haver fet la mili. Després que l'Encarna i les filles morissin, van anar tots a viure a Tous. Però, la Carme i la Magdalena després d'anar al Papiol, primer van passar per Sant Feliu de Llobregat, on van estar servint una temporada.

Els primers que van anar a viure a Tous eren alguns dels germans grans, que es van posar a treballar fent "carbonilla" al bosc⁴. Durant aquell temps va néixer l'Àngel (II 1), el tercer fill

⁴ Es refereix al carbó vegetal, que es produeix calant foc a la fusta dels arbres, apilada en un clot sota terra, tot formant una estructura cònica, coberta per branques, fulles i argila humida, deixant una obertura o canaleta per tal de permetre la combustió.

del Ventura (I) i l'Ana. Poc més tard, un Nadal, que segons diuen els entrevistats, devia ser cap a l'any 1955, potser una mica anterior, la família va anar a passar-ho allà amb els germans i ja no van tornar a Capçanes, van decidir quedar-se a Tous. El Diego (I) va arribar a Tous abans que els germans petits i va anar a viure amb el Ventura. El 1955 es va casar amb la María i van tenir la primera filla el 1956, la Magdalena (II).

En arribar a Tous, els germans petits, la mare (0) i l'Emilio (I) i la Teresa amb les filles, van anar a viure amb el Ventura (I) i l'Anita, a una casa que li deien la Cuesta. I després, van anar a un altre pis sense el Ventura i l'Anita. A partir de Tous, cada germà amb la seva parella i els seus fills emprèn un camí diferent. És per això que, a partir d'aquest punt, s'explicarà què fa cada germà amb el seu nou nucli domèstic.

El germà més gran, el Ventura (I) i la seva família, va viure a Tous amb la seva dona, l'Ana i els dos fills fins a l'any 1965, que van anar a viure a Santa Margarida de Montbui. Allà, ells mateixos es van construir la casa. Van estar una temporada vivint a casa de l'Emilio (I), que seria el futur veí, mentre acabaven de construir casa seva. Els fills han seguit vivint a Santa Margarida de Montbui en aquesta mateixa casa.

El segon germà, el Juan (I) i la seva família, quan vivien a Tous, s'estaven a prop de la casa de l'Ángel (I), amb ell hi havien viscut anteriorment, i més endavant, van decidir anar a viure a Vilanova del Camí, que era més a prop de les indústries d'Igualada. Allà al costat d'aquesta casa, s'hi van fer cases l'Emilio (I) i el Diego (I). Quan ja van ser grans, la filla del Juan i l'Angustias, la María del Pilar (II), va anar a viure a Extremadura perquè el seu marit havia trobat feina allà i el matrimoni, al cap d'uns anys, també hi va anar a viure i van morir allà. A Vilanova del Camí havien construït una casa amb tres pisos, un per a cada fill. El fill gran fins que va morir, va viure a Vilanova del Camí en un d'aquests pisos, i la seva dona encara hi viu; el segon, també viu a Vilanova del Camí, en aquest pis; i la petita va anar a viure a Extremadura amb el seu marit i algun dels fills.

El tercer germà, l'Ángel (I) va viure a Tous fins que va ser gran. Allà es va tornar a casar i va muntar diversos negocis. Però quan ja van ser més grans, van posar una botiga molt gran a Igualada i també es van comprar un pis i hi van anar a viure. Té dos afillats que viuen a Igualada.

El quart germà, l'Emilio (I) i la seva família, van estar una temporada vivint a Tous amb els germans petits i la mare. I d'allà, van anar a viure a Vilanova del Camí on ells mateixos es van fer la casa. Després, van anar una temporada a Igualada i finalment a Santa Margarida de

Montbui on també es van fer ells mateixos la casa i on encara viuen dues de les filles i l'altra, viu al davant.

El cinquè germà, el Diego (I) i la seva família van viure a Tous, a prop d'on tenien casa els altres germans. S'hi van estar fins que va haver nascut la segona filla i aleshores, el 1958, van anar a viure a Vilanova del Camí i ells mateixos es van fer la casa. La majoria dels fills s'han quedat a l'Anoia: Igualada, Òdena i Vilanova del Camí. Una de les filles, però, recentment ha anat a viure a Màlaga.

La sisena germana, la Magdalena (I), es va casar amb el Jaume, que era de Capçanes. Es van casar el 1954 i a finals del mateix any, va néixer el seu primer fill, ja a Tous, que el van anomenar Diego, però ell, en ser adult, es va posar el nom en català, Dídac (II). Aleshores, al cap de pocs anys, abans del 1958, van anar a viure al barri Montserrat d'Igualada, on aquell any va néixer el segon fill, el Fernando (II). Aquest barri era un barri de cases de l'Estat, cases barates que se'n deien. Més endavant, van anar a viure a un altre barri de la mateixa localitat. Els fills de la Magdalena i el Jaume continuen vivint a Igualada.

La setena germana és la Carme (I), després d'haver servit a un parell de cases del poble de Sant Martí de Tous, va conèixer el Josep, el que seria el seu marit, i es van casar l'any 1958. Van tenir tres fills, que van néixer mentre ells feien de masovers a una casa del poble. Més endavant, quan el Josep tenia uns quaranta anys, van anar a viure al barri de Santa Margarida de Montbui on ja vivien alguns dels germans. Allà s'hi van estar uns trenta anys fins que van tornar a Sant Martí de Tous, a viure a una casa que havien construït el Josep i el seu pare on en aquell moment vivia la seva filla, l'Enri (II), el Juanjo, que és el seu marit, i els fills. La filla petita del Josep i la Carme, la Maria Carme (Meri) (II), sempre ha viscut amb els pares; i el fill gran, el Josep (Pep) (II), es va casar el 1995 amb la Cinta i ells i els fills sempre han viscut a Cambrils.

El vuitè germà és el Fernando (I), que després de fer el servei militar va casar-se amb la Pilar l'any 1960 i la primera filla va néixer l'any següent i després, els altres quatre. La parella va començar a viure a casa dels pares d'ella, a Tous, i posteriorment, ja s'hi han quedat. La filla gran sempre ha viscut amb els pares, les altres filles sempre han viscut a Tous i el germà, el Ferran (II), viu a Barcelona.

I el novè germà, el petit, és el Manel (I) que és el que sempre va viure amb la mare. Va conèixer a la Filomena quan va acabar la mili i es van casar el 1965. Llavors van anar a viure a Vilanova del Camí al pis de dalt dels pares de la Filomena. I llavors es van fer la casa a

Santa Margarida de Montbui. Els fills i filles del Manel i la Filomena s'han quedat per l'Anoia: Sant Genís, Jorba, Vilanova del Camí i Santa Margarida de Montbui.

Els barris d'Igualada, on en un principi van arribar alguns germans, eren barris de cases barates que es construïen per la necessitat d'aquestes onades migratòries. I els terrenys de Santa Margarida de Montbui i de Vilanova del Camí eren terrenys barats on fàcilment es podia edificar i també hi solien construir la gent que havia arribat de fora.

5.2. Trajectòria laboral

Les feines a les quals s'han dedicat els membres de la família són diverses i varien segons generació i gènere.

Tots els germans i germanes, tant a Andalusia com a Catalunya, havien anat fent tasques del camp o de la pagesia. A Andalusia, al “cortijo”, hi col·laborava tota la família. Però aquest “cortijo” els el van prendre els del bàndol nacional quan van entrar al poble. A més d'això, el pare, Fernando, i els dos fills més grans, el Ventura i el Juan, treballaven a les mines que hi havia al poble d'Alquife, també anomenades “Minas del Marquesado”, que era una explotació minera, sobretot de ferro, i la més gran d'Europa que extreia aquest material a cel obert. La història que sempre s'havia explicat a la família és que el pare dels nou germans, el Fernando, va morir a la mina a causa d'una malaltia pulmonar. Quan el pare ja era mort, els fills van començar a migrar esglaonadament cap a Catalunya.

Ja establerts a Catalunya, el Ventura (I) i la seva dona, havien fet de masovers en arribar al Priorat. Més endavant, en arribar a Tous, el Ventura, juntament amb els seus germans (I) Juan, Ángel, Emilio i Diego van anar a fer “carbonilla” al bosc. Sobre aquesta tasca, el Manel (I), el germà petit explica l'anècdota que quasi que se'ls va incendiar el bosc un dels dies en què feia molta calor. El mateix germà, a les entrevistes fa un aclariment sobre què és fer “carbonilla”, com es fa i on ho feien els seus germans: “Fer carbó, es feia al bosc, en uns clots grans, basses, posaven la llenya allà, ho tapaven amb terra, ho encenien i quan s'apagava tot era carbó. Servia per fer foc, per coure el menjar, per l'estufa... Això ho venien. Ho feien a una hisenda que es diu Gallardes que estaven a Tous.” Mentrestant, l'Ana, la dona del Ventura (I), treballava a fàbriques de tèxtil.

Més endavant, aquesta parella va començar a anar a mercat. Van muntar una paradeta de roba i merceria. Altres germans (I), l'Ángel i el Manel, també van tenir una parada a mercats, com es detallarà més endavant.

Els fills del Ventura i l'Ana són la María (II1) i l'Ángel (II1). La María no treballa ni ha treballat, perquè té una discapacitat. I l'Ángel, va continuar anant a mercat com els seus pares durant tota la seva vida laboral. A l'inici hi anava amb els pares, però després ell va continuar amb la paradeta. Feien venda ambulants, però no anaven més lluny de 40 quilòmetres. La seva botiga va seguir sent de roba, com quan la portaven els seus pares, tanmateix ell la va renovar i tenia més varietat. També havia treballat amb màquines de gènere de punt. Explica que fins als trenta anys sempre s'havia llevat a les 6 del matí per treballar i fins a les 10 de la nit no

parava. La Rufi, la seva dona, amb 14 o 15 anys va anar a treballar a la fàbrica de gènere de punt, Fabra i Malla, fins que va tancar i van acomiadar tots els treballadors. Llavors, van decidir que ella aniria a mercat amb l'Àngel (III) i l'ajudaria.

Els fills de l'Àngel i la Rufi, tal com també diuen els pares, estan més ben situats. El Carles (III) és enginyer de carreteres i ponts, segons els pares, era molt bon estudiant i va poder fer allò que li agradava. I la Vanessa (III) fa acupuntura, medicina natural i altres teràpies naturals. A l'Àngel i a la Rufi no els sap greu que la botiga no passés de generació perquè creuen que és positiu que els fills hagin pogut estudiar i dedicar-se a allò que els agrada.

El segon germà de la primera generació, el Juan (I), després d'haver fet de miner a Andalusia, i haver fet "carbonilla" a Tous, va anar a treballar a una fàbrica d'adoberia a Igualada. Més tard, també va tenir un hort que va cultivar fins que va ser bastant gran. La seva dona, l'Angustias, quan eren a Tous, va treballar per una carnisseria del poble rentant tripes al riu. I després d'estar un temps sense treballar, va anar a treballar a les fàbriques de gènere de punt.

Els fills del Juan i l'Angustias (I) són el Juan Manuel (II), el Fernando (II 2) i la Maria del Pilar. El Juan Manuel i el Fernando van tenir un supermercat una temporada, al lloc on el seu pare tenia l'hort, a Vilanova del Camí. El Fernando explica que havia treballat a diverses fàbriques de tèxtil: Polifibra i Escorpión i es va jubilar com a pintor de parets. Amb la Mercedes, la seva dona, van treballar junts en alguna de les fàbriques. Ella, havia treballat anteriorment en una altra anomenada Cal Salines. La Mercedes diu: "Es que entonces había muchas fábricas, tu llegabas aquí y plegabas un viernes y el lunes ya tenias faena en otra fábrica". I el Fernando diu: "Igualada era una mina en esos tiempos i ara és una merda. Poca cosa hi ha." Expliquen que les empreses van anar plegant, el gènere de punt va anar marxant a l'estranger i la meitat de fàbriques d'adoberia també i ara potser queden 10 o 12 fàbriques petites.

El Juan Manuel (II), el fill gran del Juan i l'Angustias (I), va treballar a la fàbrica Polifibra abans de posar la botiga que van tenir els dos germans i després va anar a treballar a una fàbrica de totxos al Bruc. La seva dona, l'Ana (II2), va treballar a Polifibra i a Punto Blanco, que eren fàbriques que tenien els mateixos caps. I la germana petita, la María del Pilar (II), també va treballar a la fàbrica del Punto Blanco, fins que va marxar a Múrcia a viure perquè al seu marit li van oferir ser director d'un banc i, com que ell es guanyava bé la vida, ella allà no treballava.

Els fills i filles del Fernando i la Mercedes (II), segons els pares, estan més ben col·locats que ells i tenen millors sous. Un dels fills és director d'un concessionari de cotxes; l'altre, treballa a la mateixa empresa, al mateix magatzem que el primer germà; i la filla treballa a l'oficina d'una fàbrica d'embotits i el seu marit dirigeix una empresa.

El Fernando i la Mercedes (II) també expliquen les feines que saben dels fills dels germans del Fernando:

Dels fills i filles del Juan Manuel i l'Ana (II) i les parelles dels fills i filles un treballa al banc, un altre és empresari, una altra és mestra, una altra treballa a presons, una altra té una botiga de roba i una altra treballa de recepcionista a un hotel.

Dels fills i filles de la María del Pilar i del Francisco (II), una treballa a l'oficina dels mossos i el marit també; una altra és funcionària i el seu marit treballa a una fàbrica d'acer inoxidable.

El Fernando i la Mercedes (II) expliquen que tots els fills estan més ben col·locats que els seus pares i que les feines al gènere de punt o altres fàbriques eren molt sacrificades.

Tornant als nou germans de la primera generació, el tercer germà és l'Àngel (I). A Andalusia treballava al "cortijo" i en arribar a Catalunya va treballar al bosc fent "carbonilla" mentre estava vivint al Papiol i a Tous. Després a Tous va obrir una peixateria i anava amb un tricicle a buscar el peix. Més tard, va anar a mercat a vendre. Més endavant va obrir una botiga de roba amb la Pepa (I), la seva segona dona. I passat un temps, en van posar una a Igualada. L'Àngel té dos afillats que tenen la botiga d'Igualada.

L'Emilio (I), el quart dels nou germans, a Capçanes va treballar de capatàs a una casa, després a la via del tren, també d'encarregat primer en una masia i com tots els altres, també dedicava hores a fer de pagès. Després a Tous va anar a fer "carbonilla", va treballar a les adoberies i més tard a la guixera de Tous que era un forn de guix. I, com que fumava molt, entre això i la pols del guix va haver de deixar de treballar perquè no es trobava bé. La Teresa (I) no va treballar.

Les filles de l'Emilio i la Teresa (I) són la María (II2), la Montse (II1) i la Fina (II).

La María (II2) amb 9 anys, quan ja vivien a Vilanova del Camí, va començar a treballar a la fàbrica Fabra i Malla d'aprenent i cobrava molt poc, potser unes cinquanta o vint-i-cinc pessetes, que era molt poc, però diu que era una ajuda molt gran. Va treballar allà fins als catorze anys i després va marxar a treballar a altres fàbriques de tèxtil. Després, ja casada i amb fills, es va comprar una màquina de remallar i treballava a casa. Una fàbrica li donava

feina i ella la feia a casa. Més endavant, van canviar algunes lleis i, si treballava a casa, l'obligaven a fer-se autònoma i com que no li sortia a compte, va deixar de fer-ho. També van tenir una botiga durant uns quinze anys que estava situada al pis de baix de la casa on viuen. El Manuel, el seu marit, era contractista d'obres.

La Montse (III), la segona filla de l'Emilio i la Teresa, havia treballat a una fàbrica que es deia Anissa i que era de roba interior. Però va tenir un accident i a una clínica de Martorell van intentar curar-la amb una teràpia en què posaven corrents i això encara la va deixar pitjor. Aleshores va anar a treballar al taller Àuria, que és una empresa d'inserció laboral per persones amb necessitats especials, però ella no hi volia anar i finalment ho van deixar estar i ja no ha treballat més.

La Fina (II), la petita, havia treballat al sector tèxtil i amb màquines de confecció. Després, va estudiar perruqueria i estètica a Barcelona, però sempre ha treballat a Igualada. El seu primer marit era perruquer i ella l'ajudava.

Sobre la següent generació, els quatre fills, masculins, de la María i el Manuel (II), han seguit amb l'empresa de construcció del pare. I de les filles, la Teresa (III) últimament ha treballat de cartera, l'Emma (III) és policia i la María del Pilar (III) i el seu marit tenen tres botigues de sofàs, matalassos i objectes pels bebès a Barcelona, però viuen a Lleida.

I de les filles de la Fina (II), una, la Josef (III) era perruquera amb el seu pare i després es va posar a treballar a un forn de pa. L'altra, l'Eva (III), també treballa a un forn de pa. Va estudiar una temporada, però al final va decidir treballar al forn, perquè era una feina assegurada. I si es mira una generació més enllà, dels nets de la Fina, n'hi ha dos que ja treballen. El Jaume (IV) és bomber i el Xavi (IV) treballa als Pericales, que és una empresa d'Igualada on venen fruita, però vol ser forestal. I els altres dos nets estan estudiant, un d'ells vol ser metge.

El Diego (I), el cinquè dels nou germans de la primera generació, de petit havia treballat plantant cigrons. La Magdalena (II), la seva filla, ho relata així: "Li donaven una bosseta i havia de plantar cigrons i posaves un foradet i ficaves el cigró. I el papa deia: "Jo ficava el cigró, un altre foradet i el menjava, ficava un cigró, un altre foradet i me'l menjava." I això és lo que em va explicar el meu pare d'aquest temps". Amb aquesta frase també volia explicar que el seu pare no parlava gaire del passat i d'ell no en sabien gaires històries.

De més gran va treballar fent “carbonilla” i, després, ja va treballar sempre a les adoberies a Igualada. També plantava roses al mateix lloc on treballava les pells. Allà només hi treballaven ell i el seu cap i es portaven molt bé, però quan el senyor va morir i ho van heretar els fills, el Diego (I) va haver de canviar de feina i va començar a treballar a la fruita, a mercat, a places i els fills també l’ajudaven. Però no guanyava gaires diners perquè es fiava de la gent i després no li pagaven el què li devien. Per això, va anar a treballar en una altra empresa de pell. La María (I), la seva dona, va treballar al gènere de punt: primer matalassos, després roba i després jerseis. En una d’aquestes fàbriques havia treballat amb les seves dues filles grans. Ella de petita havia treballat cuidant porcs a Andalusia i a l’arribar a Catalunya es va posar a fer de minyona a Igualada. La María sempre parlava de la seva infantesa i la seva joventut com un temps molt bo, la seva filla Magdalena (II) opina que de manera idealitzada:

Jo penso que ho té idealitzat. Ella sempre diu que la seva infantesa... sempre l’ha explicat com si fos molt feliç i llavors sempre ha tingut la idea de... de que allà era més feliç perquè li agradaven molt els animals, a ella sempre li agradaven molt els animals. Aquí quan van començar treballava per uns altres, era temps de minyones. Ara torna a ser de minyones també, la gent que ve on va?

La gent immigrant, què fa? S’estan a casa i cuiden a gent gran i si es queden a dormir i tot. A veure, dediques la vida. (Magdalena, II, 25-04-22).

La Magdalena contrasta la tasca de minyona que feia la seva mare, o que en el cas d’aquest treball també feien la Magdalena de la primera generació i la Carme, amb les dones immigrants de l’actualitat, que sense dir-se minyones, fan la mateixa tasca.

La Magdalena (II) és la filla més gran de vuit germans, fills del Diego i la María (I). Ella ha treballat de moltes coses fent jerseis, en una empresa de cartrons, amb nens amb problemes físics i psíquics, a l’ajuntament de Vilanova del Camí, de recepcionista, etc. On ha estat més anys, dotze anys, és a l’Escola Àuria, a Igualada, amb nens amb problemes físics i psíquics. La segona filla és la Carmen (II), que va començar cosint botons i fent jerseis i ha acabat sent infermera. Va fer la carrera quan era més gran. Els pares no podien oferir-los carrera sent vuit germans més la iaia, mare de la seva mare, i ells dos, en total eren onze a casa. La tercera filla és l’Ana (III) que sempre ha treballat al sector tèxtil. El Diego (II), el quart fill, sempre havia treballat al sector tèxtil de mecànic, però l’empresa va tancar i va anar a treballar a una empresa on fan paper de fumar. La Maria Àngels (III), la següent, treballa a la Diputació cuidant avis. Ella havia fet carrera de belles arts, però era difícil aconseguir feina. La Pili (II), la sisena filla, havia estat treballant pel taller Àuria i ara treballa pel MNAC, als arxius. També ha escrit un parell de llibres. La Yolanda (III), la setena filla, ha treballat en diverses

empreses i havia fet de delineant de pla urbanístic i també havia fet tasques d'administrativa. I el fill més petit és el Fernando (II3) i treballa a una empresa de ferros, carretons, etc.

De la següent generació, la Jessica (III), que és la filla de la Magdalena, treballa a la Diputació de Barcelona cuidant avis. Havia fet cursos de fotografia antiga, però no s'hi ha dedicat. Dels fills de l'Ana, el Joel (III) treballa de portador d'ambulància i la Saida (III), en una empresa de pintura d'ungles i maquillatge, on fa els productes.

Seguint amb els nou germans de la primera generació, la Magdalena (I), la sisena dels nou germans, en arribar a Capçanes, quan tenia uns 12 anys, va anar a fer de minyona a Reus, i després a Capçanes, hi anaven amb la seva germana, la Carme (I) i les dues feien aquestes tasques. Després, totes dues, també, van anar a cuidar la dona del seu germà Àngel (I) al Papiol. L'Encarna (I), la dona, tenia una malaltia infecciosa. Mentrestant, també treballaven a una fàbrica de gasosa. Més tard, quan l'Encarna va morir, elles van anar cap a Tous. Allà, la Magdalena es va posar a treballar en una fàbrica de gènere de punt i després, en anar a viure a Igualada, va canviar de fàbrica, però va seguir dedicant-se al gènere de punt. També era modista, ho feia per correspondència, ho feia molt bé, tenia una màquina de cosir Alfa dels anys 40-50. Quan ja va ser una mica més gran, va deixar de treballar per mal d'esquena. En aquell moment treballava a la fàbrica i la feina li creava aquests mals. El Jaume (I), mentre vivia a Capçanes, treballava a la Renfe, però va deixar la feina i el seu poble per seguir la Magdalena i es va quedar a viure a Tous amb ella. Llavors, es va posar a fer "carbonilla" al bosc amb els germans de la seva dona. Després, quan van anar a Igualada va treballar d'adober amb el Diego (I), el germà de la seva dona. I després va trobar feina al ram de l'alimentació, feia de venedor. Quan aquesta empresa va tancar, ja es va jubilar.

El fill gran de la Magdalena i el Jaume (I), el Dídac (II), abans de la mili havia estat teixint a una fàbrica. Abans, n'havia après amb el tiet Manel (I), el germà petit de la seva mare. En acabar la mili va estudiar informàtica a Barcelona i quan va tornar a Igualada es va posar de comptable a l'empresa del seu pare. Quan l'empresa va tancar, de seguida el van demanar per treballar al ram de la fruita, a l'empresa Pericales. La Cati (II), la seva dona, havia estat ciclista d'elit.

El segon fill, el Fernando (II4), ha treballat al gènere de punt i a les adoberies. El Jaume (II) té una pastisseria, que al principi van muntar amb el Dídac (II), però després se'n va encarregar només el Jaume. Ara també hi treballen les filles del Jaume i la seva dona. I el Ramon (III), havia treballat en una fàbrica tèxtil i posteriorment a adoberies.

De la següent generació, les filles del Dídac i la Cati són l'Anna (III) i la Janina (III). L'Anna treballa en un bufet d'advocats i la Janina és comercial. Va estudiar la carrera de riscos laborals.

La Carme(I), la setena filla, i la protagonista d'aquest treball, després d'anar a servir a Reus i de cuidar la seva cunyada, va anar a servir a Sant Feliu de Llobregat i després a Tous, també a servir. Més endavant es va casar amb el Josep (I) i van fer de masovers a Tous. En aquella casa ja hi van néixer els seus fills. El Josep, abans de casar-se amb la Carme treballava de pagès a les terres de la família i va deixar-ho amb 40 anys i llavors va anar a treballar un any amb el Fernando (I), el germà de la seva dona, a la fàbrica de gènere de punt i després un any a Igualada d'adober i després, van anar a viure a Santa Margarida de Montbui i es va posar a treballar a la fàbrica Fabra i Malla, que era de gènere de punt i s'hi va estar fins als seixanta-tres anys. La Carme, quan van anar a viure a Montbui primer va treballar a casa amb una màquina de gènere de punt, de remallar. I després d'uns quants anys va anar a treballar a una fàbrica de gènere de punt que es deia De Punt. I després va decidir deixar-ho per cuidar els nets, però li va saber greu fer-ho perquè li agradava anar-hi. Abans de marxar li van tornar a oferir de quedar-se perquè no volien que marxés, però ella ja havia pres una decisió. El Josep, ara, amb noranta anys, encara té el seu hort.

El fill gran de la Carme i el Josep, el Pep (II), és professor de secundària, havia estudiat magisteri i després geografia i història. La Cinta (II), la seva dona, és mestra d'educació primària. Havia estudiat pedagogia i ciències de l'educació. La segona, l'Enri (II), és pedagoga i treballa a l'ajuntament d'Igualada com a treballadora social. El Juanjo (II), el seu marit, és empresari tèxtil. I la filla petita, la Meri (Maria Carme) (II), sempre ha treballat al taller Àuria com a treballadora amb discapacitat en el programa d'inserció laboral.

La següent generació, nets (III) del Josep i la Carme, es dedica a tasques com: cuiner, conductora d'autobús, mestre de música, mestra i antropòloga, tècnic de so, etc.

El Fernando (I), el vuitè germà, explica que ells de petits ja treballaven, ell va començar amb dotze anys i feia de pagès tot el dia: cavar ceps, purgar ceps, sulfatar-los i també les tasques de la vinya. Quan va arribar a Tous va seguir treballant de pagès. Amb divuit anys, quan ja eren a Tous, va anar a Igualada a treballar a les adoberies i el Manel (I) també. Després de quatre anys, el Fernando va treballar de manobre a Tous fins l'any 1963. Quan ja va estar casat, va ajudar els sogres amb la terra i també va tenir porcs i pollastres a casa. Després un amic seu que tenia màquines de gènere de punt, li va proposar de treballar amb ell algunes

hores extres. Com que en va acabar aprenent, ell també en va posar a casa: li donaven el fil i la fàbrica li encarregava la peça que volia, primer treballava per unes fàbriques de Tous, després per unes d'Igualada, i després per uns magatzems de Barcelona. Va treballar de gènere de punt fins a la jubilació. Ara, ja jubilat, encara té el seu hort. La Pilar (I), la seva dona, va treballar a la fàbrica de teixits a Tous fins que va tenir els primers fills.

La Conxi (Concepció) (II), la gran dels fills del Fernando i la Pilar, sempre ha treballat al taller Àuria d'inserció laboral per a persones amb discapacitat fins que s'ha jubilat; la Montserrat (II2) havia treballat en una floristeria, després venent fruita pels mercats, i ara treballa a un centre d'inserció laboral; el Ferran (II) és fisioterapeuta; la Marga (II) és mestra; i la Gemma (II) treballa a Hisenda a Igualada.

El Manel (I), el fill més petit dels nou germans, explica que amb 7 o 8 anys ell i el Fernando cuidaven cabres a Capçanes i també cuidaven les filles dels germans. I explica: “Després anàvem a treballar a la masia del Sixto, cal Gavardà, amos de Capçanes, moltes vinyes i això. Com anava passant el temps, jo treballava de portar aigua, fer el dinar i anava amb un ruc i amb les agüeres⁵ a la font, anava a buscar l'aigua. Hi havia un marge, en posava un en un cantó, girava el ruc i posava l'altre. Feia foc per 20 o 30 i mirava que no faltés aigua per ningú o si s'havia de posar el tupí o alguna cosa. Tot això era a Capçanes. Amb això ja guanyava alguns diners. Els diumenges per fer algun cèntim anàvem a fer clots pels fems, per posar fems a les vinyes.” (Manel, I, 10-03-22).

Fins que van anar a Tous va estar fent la feina amb el ruc. I quan tenia uns 15 anys, va ser quan van anar cap a Tous i va començar a treballar a l'adoberia que tenia l'amo del bar catòlic de Tous. També havia treballat de planxador, i allà va aprendre a teixir i per això, va poder tenir màquines. Llavors, a casa van posar una màquina de teixir i quan tornava de la feina, treballava allà fins les 11 o 12 de la nit. Diu: “Llavors hi havia restriccions de llum i jo baixava a les 3 de la matinada cap a les adoberies a Igualada, amb la bicicleta. Portava llum a la bicicleta. Un dia em vaig trobar amb un accident d'un home que coneixia que es va matar amb un camionet. Tenia tanta por, que cada vegada que passava per allà començava a resar parenostres” (Manel, I, 10-03-22). Després va treballar a una fàbrica de punt, on va conèixer la Filo (I), la que seria la seva dona. Més endavant, van posar màquines de teixir al pis de baix de casa i hi treballava ell i treballadors que tenia llogats. També tenien màquines de planxar grosses, això era cap als anys setanta. Quan va treure aquestes màquines de casa, va començar

⁵ Una mena de sàrria que se li posava al ruc feta de cànem on podien portar o bé un sac a cada cantó o un càntir gran d'aigua

a treballar per les fàbriques, els agafava comandes i les portava a les cases, feia de comerciant. Després va tenir un lloc al mercat, dos metres de parada al mercat d'Igualada. També feien venda ambulants, anaven per tot Catalunya. Després va comprar una botiga de roba on hi venia de tot, però ja no era gènere que fes ell. La Filo, la seva dona, va treballar al gènere de punt, a la botiga que tenien i també anava a fer venda ambulants amb el Manel.

Sobre els fills del Manel i la Filo, el gran, el Manuel (II1) treballa en una empresa; la segona, la Sílvia (II) treballa a l'empresa Buff d'Igualada; la Maria Àngels (II2) fa venda ambulants amb la parada que li va passar el seu pare; i el Jordi (II3) tenia una botiga d'esports i després ha treballat a altres empreses.

Així doncs, com s'ha pogut observar en aquest apartat, les tasques que feien els nou germans de la primera generació eren diverses i canviants. El camp, les fàbriques tèxtils i adoberes eren les més comunes, també per l'indret on van arribar i el predomini que tenien aquestes feines a l'Anoia. Les dones d'aquesta generació també tenen en comú la tasca de minyones o anar a servir, com també se'n deia.

La generació dels fills és més diversa, en primer lloc, per edats. Els més grans han arribat a treballar a les indústries que predominaven a l'Anoia durant el segle passat o han heretat negocis dels seus progenitors. Però també s'observa que alguns d'ells han canviat de tipus de feines o tenen estudis universitaris.

També es pot analitzar una petita mostra de la generació dels nets i besnets. En aquesta generació les tasques són molt diverses i no hi ha un denominador comú. Alguns informants deien que les persones d'aquesta generació estan més ben col·locades i amb millors sous.

5.3. Context d'arribada

Com ja s'ha pogut observar als apartats anteriors, aquesta família, en arribar a Catalunya, va continuar fent migracions més properes fins que cada germà es va establir amb el nucli familiar que havia format. Els indrets on es van anar establint són diferents entre ells i cadascun té unes particularitats, tant socialment com econòmicament. I, a continuació, es podran observar amb el testimoni dels informants.

El Manel (I), que és el germà petit, narra clarament la primera rebuda que van tenir a Falset amb les paraules següents: “A Capçanes ens va acollir una persona que vivia a Falset i que sembla que ja es coneixien amb la mare de quan estaven a Andalusia. Ens va deixar viure en una habitació molt petita. No hi vam estar gaires dies, allò no era vida, no hi havia espai per viure” (Manel, I, 10-03-2022).

Així doncs, la primera persona que els va rebre era andalusa i possiblement formava part d'una cadena migratòria. El mateix informant també diu que, més endavant, a Capçanes, eren els únics andalusos. I explica que allà sempre s'hi va sentir bé. S'hi van estar deu anys i va fer una colla d'amics que tots eren catalans. Allà treballaven molt, però també anaven amb amics.

El Josep (I), marit de la Carme (I), explica que havia sentit dir de l'abuela María (0) que en un principi pensaven que si haguessin sabut el que trobarien a Catalunya, no haurien vingut. Perquè la primera rebuda no va ser tant bona, però després quan ja van tenir feina, va ser diferent. Diu que a la gent castellana quan venien ningú els volia. Quan van anar a Capçanes, la gent desconfiava una mica d'ells. Però es veu que la Carme recordava que un dia ella i la Magdalena (I) van trobar una medalla o un rellotge i ho van tornar, no s'ho van quedar. I llavors la gent els va començar a agafar confiança i van veure que eren gent honrada. Diu que a Tous la gent castellana tampoc agradava, però quan els van anar coneixent, com que eren tots molt bona gent, ja van anar fent amistats.

La María (II2), la filla de l'Emilio, diu que d'allà a Capçanes en recorda una dona que li deien la tia Mercè i que a ella l'estimava com si fos filla seva. Té molt bon record de Capçanes i de la gent d'allà, diu que la gent els estimava. També explica que quan el seu pare va tornar a Capçanes per anar a buscar uns documents que necessitaven perquè ella es casés, encara van preguntar per ella.

Sobre l'arribada a Sant Martí de Tous, el Manel (I) explica que no va notar gaires canvis, però que el Fernando (I) segurament sí, perquè ell tenia una colla d'amics més formada. A Tous,

de seguida van fer amics del poble. El Manel i el Fernando (I), van començar a freqüentar el Catòlic perquè els primers amics que van fer eren d'Acció Catòlica i els van fer integrar plenament a la parròquia. El Catòlic era un local que tenia la parròquia on feien teatre, cinema (censurat), sardanes, i altres activitats per joves. Allà feien molts tipus d'activitats. El Josep (I), marit de la Carme (I) i nascut a Tous, relata que els joves del poble es dividien entre els que anaven al Catòlic i els que anaven a l'Ateneu i uns no podien fer les activitats dels altres perquè estava mal vist. Ell explica que de vegades la gent l'havia criticat perquè anava a tot arreu. Els de l'Ateneu ballaven més agafats i això era impensable pel mossèn que hi havia en aquell moment, i no deixava que els del Catòlic ballessin aquells balls. La Carme no feia gaires activitats culturals perquè treballava, però de vegades sí que anava a ballar.

Sobre Tous, el Manel (I) diu que no recorda que hi hagués altres castellans i no en fa problema, perquè diu que mai s'ha sentit estranger i creu que els germans tampoc. Sobre els germans diu: "Els grans anaven per la feina, ells van trobar feina de seguida. Ells han estat molt treballadors. Quan ets emigrant, el normal és que tinguis un canvi, però és clar, aquest canvi si és per millorar, si allà no tens feina i aquí la trobes, llavors treballes estupendament." (Manel, I, 10-03-2022). Per tant, creu que com que tenien una vida millor, se sentien bé. L'Àngel (II1), fill del Ventura, recorda que a Tous, a més d'ells, hi havia una altra família castellana, que era d'Extremadura i diu que com que ell va néixer allà, mai es va sentir assenyalat.

Després, al migrar al barri de Santa Margarida de Montbui, a Vilanova del Camí, o al barri Montserrat d'Igualada sí que van notar diferència amb els dos pobles d'on venien.

La Maria (II2), filla de l'Emilio, explica que a Vilanova hi havia més gent de fora, també s'hi van sentir bé i tenien bona relació amb els veïns, però no hi havia l'ambient de poble que hi havia a Capçanes o a Tous, la gent tenia més pressa i no s'asseien a parlar, però sí que se saludaven. També sobre Vilanova, la Magdalena (II) coincideix que la majoria de veïns eren de fora, era un barri de barraquetes. Hi havia persones andaluses, extremenyas i d'altres indrets d'Espanya. Diu que estaven entre iguals, se sentien bé amb els veïns. Durant les festes es feien menjars al carrer i que vivien al carrer. En parlar dels veïns també compara el caràcter castellà amb el català. Diu que els catalans en un principi són més secs, però quan els coneixes ja és diferent.

El Manel (I) explica que a Montbui ja no va buscar fer amics, perquè treballava i feia la seva feina els 365 dies de l'any i no tenia temps.

El Dídac (II), fill de la Magdalena, fa comparació dels diferents llocs on havia viscut el seu nucli familiar:

El context tant de Tous i Capçanes era català totalment, però aquí, al barri Montserrat⁶ són pisos socials, és un barri de cases de l'Estat. I llavors aquí al barri quan vam baixar tothom era gent vinguda, molta gent migrant. A l'escala n'hi havia 20 i eren dels pisos grans, dels pisos de 60 m. Llavors vivíem 20 persones. Sí que n'hi havia de famílies catalanes, algú que venia de Reus, gent que venia a treballar a Igualada

Hi havia més barris on arribava la gent, però aquest, el 1957 va ser el primer, va ser quan es va obrir el barri Montserrat, ja es van acabar els pisos diguéssim. No sé quantes vivendes hi havia. Jo em sembla que eren 400. Així de cop. Que si extremeños, andalusos, murcians, de tot. A l'escala hi havia 20 famílies i hi havia de tot, d'aquí i de fora. Jo em penso que els classificaven inclús per bandes. (...) Els pisos eren per sorteig, però una vegada que t'havien tocat em sembla que triaven la gent per convivència. (Dídac, II, 27-04-22).

Així doncs, el Dídac, per una banda, destaca les diferències entre els pobles on havia viscut la seva família i el barri de nova construcció d'Igualada, que s'havia edificat per donar cabuda a la forta onada migratòria que estava arribant. I, per altra banda, relata la possibilitat que la tria dels pisos estigués feta a consciència per tal d'integrar les persones nouvingudes, però alhora no deixava de ser un barri obrer que segregava per classe social i potser és en aquesta diferència en la qual ens hauríem de fixar per observar que la segregació sí que existia.

A continuació també va parlar sobre Santa Margarida de Montbui i Vilanova del Camí:

El barri on viu el Manel eren terrenys barats on la gent, que solien venir de fora, no eren pisos socials, compraven el terreny i es feien la casa i a Vilanova igual que és on hi havia el tiet Joan i el Diego. Que és colindant, un mirant a un carrer i l'altre mirant a l'altre. El tiet Diego va tardar anys a fer-se la casa. Jo hi anava de petit i no hi havia rajoles i es veia el terra i escombraven el terra. Com les cases de pagès de l'any de la pera que feien el mateix. Tenia família i la família es feia gran i calers no... (Dídac, II, 27-04-22).

Tal com explica l'informant a la citació anterior i com també han esmentat altres informants anteriorment, aquests municipis també eren indrets on anaven a viure les persones que arribaven d'altres zones de la península. Un dels motius el diu el Dídac (II), i és que eren terrenys barats on era fàcil edificar. Però l'exemple del Diego (I), mostra que el fet de ser una família molt nombrosa, de vuit fills, i també la mare de la mare, no facilitava poder acabar del tot les edificacions i haver d'anar construint a mesura que es tenien prou diners per fer-ho.

A la literatura sobre migracions a Catalunya podem trobar molts casos paral·lels referits a l'emergència de nous barris perifèrics a les ciutats catalanes, que són fruit de

⁶ Parla del barri Montserrat d'Igualada.

l'autoconstrucció dels seus propis habitatges. Un dels casos més coneguts és el del barri de Bonavista a Tarragona (Pujadas, Comas, 1983; Pujadas, Bardají, 1987).

Sobre la rebuda que van tenir en arribar hi ha opinions diverses, però no gaire diferenciades. La Fina (II) explica que ella mai es va sentir rebutjada i la María (II2) diu que abans no es mirava tant. Ella mai va sentir res dolent cap a ells: els estimaven, els respectaven i els miraven bé. Els van acollir molt bé i no es van sentir de fora.

La Magdalena (II) sobre el seu pare, el Diego (I), diu que mai l'ha sentit dir que ell s'hagués sentit rebutjat, però, en canvi, diu que la seva mare alguna vegada tenia la sensació que li deien coses dolentes perquè en anar a comprar sentia que parlaven de la canalla i com que en castellà té un altre significat, es pensava que l'insultaven. Però quan ja va saber més l'idioma, ja no va tenir tant aquesta percepció. El Manel (I) explica que a les seves germanes, la Magdalena (I) i la Carme (I) els va passar una cosa similar: a la carretera de Marçà a Capçanes una dona els va dir "Adéu siau" i la Magdalena va entendre "desgraciao" i es veu que es va enfadar molt i va començar a tirar pedres.

El Fernando (I) matisa que ells, com a canalla, no van sentir cap comentari de rebuig i el Manel (I) també opina que no ha rebut cap comentari ofensiu pel fet de ser de fora.

En parlar-ne amb el Fernando (II2), el fill del Juan (I), i la Mercedes, expliquen que potser la rebuda com a immigrants era diferent al principi, perquè el Fernando diu que es van sentir bé a Tous, i també recorda que la seva mare feia feines a algunes cases i estava contenta, deia que la cuidaven molt bé. En canvi, quan va arribar la Mercedes, que ella ja va venir una mica més gran, diu que se sentia una mica castellana o xarnega i que sentia que l'hi deien. El Fernando aquesta paraula sí que l'havia sentit cap al col·lectiu de persones que arribaven de zones d'Espanya, però en un principi diu que no es va sentir assenyalat. Després, rectifica i diu que potser "castellanufos" també li havien dit, però que no s'ho prenia malament.

La conversa que ve a continuació entre el Fernando (II2) i la Mercedes (II) és interessant perquè mostra qui és el nou "nosaltres" i el nou "ells" del s. XXI i com els sembla que els d'abans s'esforçaven més i es mereixien més ser acollits a la societat catalana i ara, els nous immigrants siguin els que venen a prendre la feina als locals. Un discurs que s'ha anat repetint amb totes les onades migratòries, però que adopten també les persones que un dia van ser migrants:

F-És com ara tots els immigrants que venen que els tenim una mica així... Això és lo que ha passat tota la vida i la gent que no té fènyia aquí "es que nos van a quitar todo el trabajo

que queda.” Si la gent d’aquí no té fenya i els hi donen a ells, què pots pensar? Tu vols tenir treball i poder viure. I sin embargo aquesta gent seran els primers que els hi donaran feina, per lo que sigui.

M-Bueno però és com el teu pare i els seus germans, que van arribar aquí i es van buscar la vida.

F-Bueno, però no és lo mateix eh? Home, no és lo mateix aquesta gent que ve de la guerra i que els hi donguin de seguida de tot i aquí no et donaven res, ells buscaven la feina i perquè abans aquí hi havia molta feina, has de comptar que era a l’acabar la guerra. Que tot s’ha de moure i s’ha de... ara no n’hi ha tanta de feina, hi ha molta gent espanyola parada. Sin embargo aquesta gent els hi donaven feina a molta gent. Clar que s’ha d’ajudar a la gent. Jo sempre dic a vegades que los primers han de ser los d’aquí. O haurien de ser. (Fernando, II2, 4-05-2022).

En aquest cas, i tal com explica l’informant en un altre moment de l’entrevista, la migració d’uns i altres no és el mateix, perquè unes són interiors, de l’Estat, i les altres ja no formen part del seu “nosaltres”, possiblement més ampli que el dels catalans que els van acollir quan ells van migrar, però en el qual no cap la visió que aquestes noves onades migratòries no són tan diferents de la seva. El context social i polític dels anys 40-60 era de dictadura, en un país empobrit per la guerra, que no tenia un sistema de benestar social. En canvi, les migracions dels darrers 20-25 anys han succeït en un context democràtic en què hi ha uns serveis socials que intenta cobrir les necessitats que puguin venir donades per les onades migratòries o altres circumstàncies que els puguin necessitar.

A més, sobre la idea que els estrangers prenen la feina als autòctons Arango (2003) relata que en les economies industrials avançades hi ha un mercat laboral segmentat i els treballadors autòctons rebutgen els treballs inestables perquè els donen una posició social baixa, no els permeten la mobilitat social i els fan perdre el prestigi. En canvi, els treballadors estrangers que arriben de països de baixos ingressos, estan disposats a acceptar aquests treballs perquè aquests salaris els semblen prou alts si els comparen amb els dels seus països d’origen.

Sobre les llengües que es parlaven al barri o al poble, l’Àngel (II1), explica que ell no ha sentit diferència entre el català i el castellà, perquè va créixer a Tous, on l’ambient era català i a casa es parlava castellà. Per tant, sentia les dues llengües. En canvi, al barri (Montbui), se sentia molt més castellà que català i ell estava acostumat a sentir el català que el castellà fora de casa.

Contrasta aquesta situació amb la d’avui en dia i remarca que ara la parla és molt més diversificada i que moltes persones escullen el castellà. Hi ha tot un debat entre especialistes sobre els models d’integració lingüística i cultural dels immigrants pertanyents a les diferents

onades migratòries. Factors com el context social en el moment de l'arribada i la distància cultural i lingüística percebuda per les poblacions receptores són alguns dels principals elements per poder interpretar la manera com s'insereixen els forans a les societats locals d'acollida (Puig, 1992; Agustí et al., 2002, Herrera, 1998).

El Manel (I), també està d'acord que al barri (Montbui) la majoria són castellanoparlants, però que també hi ha catalans. Diu que és més barrejat.

I la Maria (II2) diu que ella parlava molt bé el català perquè a Capçanes sempre l'havia parlat i al lloc on treballava, ja a Igualada, també hi havia més gent catalana que castellana.

Així doncs, hi ha diferència entre la llengua que es parlava més a Capçanes o a Tous, el català, de les que es parlaven o es parlen al barri Montserrat d'Igualada, a Santa Margarida de Montbui o a Vilanova del Camí, en què destacava i encara destaca el castellà.

Als entrevistats també se'ls va preguntar si ells, els seus pares o els seus germans s'havien escolaritzat.

Alguns dels entrevistats en parlar sobre l' "abuela" Maria (0) i el seu nivell de coneixements es qüestionaven des de l'admiració com podia haver portat els fills d'Andalusia a Catalunya ella sola si era analfabeta. Les seves explicacions coincideixen en dir que en aquell temps molta gent ho era, i que ella s'espavilava: sabia comptar i intuir què posava als llocs. Però no li agradava gens que la gent pensés que ella no en sabia, perquè ho retreien. El Manel (I), que és un dels que en parla, diu que era una dona a qui mai enganyaries perquè tenia els seus recursos. Per exemple, per comptar feia creuetes. Els entrevistats remarquen que era molt valenta i no es rendia mai.

Sobre els germans grans, sembla que havien tingut un mestre a Andalusia, però havien après molt poques coses i el que sabien ho havien après pel seu compte. El Ventura (I) sabia els aspectes bàsics: llegir, sumar, restar i poc més. I, la seva dona, l'Anita sabia llegir, però d'escriure, només sabia signar.

La Carme (I) sempre va haver de treballar, però va intentar anar a estudiar amb una mestra que li va proposar un intercanvi: les classes per la neteja de casa seva. I la mare, la Maria (0) no va acceptar-ho perquè deia que la Carme havia de cuidar els germans petits. I sembla que, comptat i debatut, va poder escolaritzar-se un any, però no amb aquella mestra, sinó que possiblement va ser quan ella i la Magdalena (I) van anar a Reus a servir. I, tot i això, sabia comptar, escriure una mica i llegir. Però ella se sentia molt insegura amb el poc que sabia i

això l'entristia i la va portar a rebutjar ofertes laborals: una vegada li van oferir ser encarregada a la fàbrica de gènere de punt on treballava i va rebutjar-ho perquè considerava que no sabia escriure prou.

Els germans més petits, el Manel (I) i el Fernando (I), tampoc van anar gaire a escola. A Capçanes, mentre feien torns per cuidar les nenes i guardar les cabres, també feien torns per anar a escola. Un hi anava al matí i l'altre, a la tarda. Però, allò que s'havia fet al matí, el de la tarda ja no ho entenia perquè no hi havia estat. Malgrat això, tots dos expliquen que amb aquest tema i, de manera autodidacta, s'han anat espavilant.

Sobre la generació dels fills, anteriorment, s'havia esmentat que, tal com deia l'Àngel (III1), el context de Tous era catalanoparlant, però l'escola encara no ho era. Ell va anar a la guarderia allà, que estava situada al costat de la rectoria i després, va anar a l'escola, situada on ara hi ha l'ajuntament.

La María (II2), explica que ella hi va anar amb la gent del poble, a Capçanes, a una escola nacional, però hi va anar molt poc, perquè amb nou anys ja va començar a treballar. En canvi, la Fina (II), la seva germana petita, diu que ella va anar a escola a Igualada, a una que era només de noies i que era pública. De fet, la Magdalena (II), la seva cosina, va acabar anant a la mateixa. Però abans hi havia anat a Vilanova. De l'escola d'Igualada en recorda cantar el "Cara al sol" i la cançó que cantaven el mes de maig, el mes de Maria.

El Josep (I), marit de la Carme, explica que els seus fills van anar a fer l'escolarització primària a Tous i a l'institut, a Igualada. I la petita, la Meri (II), va intentar anar a escola a Igualada, però li costava molt i va deixar d'anar a escola. La majoria dels fills del Fernando i la Pilar (I) també van anar primer a Tous i després a Igualada.

El Manel (I) sobre els seus fills diu que van anar a quatre escoles, en recorda els maristes i unes monges.

A l'analitzar aquests testimonis, malgrat ser de la mateixa generació de cosins, s'ha de tenir en compte el salt d'edats que hi ha entre els cosins més grans i els més petits per poder entendre per què les experiències en l'escolarització difereixen tant. Com es pot observar, la María (II2), filla de l'Emilio, que amb un mes va arribar a Capçanes, als nou anys ja va començar a treballar i va anar poc a escola; i, en canvi, els més petits van fer l'escolarització primària sencera i alguns d'ells també la secundària i la universitària. Així doncs, aquesta

generació ha passat de començar a treballar i deixar l'escola des de ben petits, a tenir estudis superiors.

5.4. Vida personal, social i cultural a la nova societat

Tal com s'ha pogut observar a l'apartat anterior, cada un dels nou germans amb les seves parelles i fills van anar cercant i trobant el seu lloc al context d'arribada.

Un dels factors de la vida personal al qual alguns dels entrevistats donen importància per parlar del sentiment de pertinença o de la integració al nou lloc són les parelles amb qui s'emparenten els germans.

El Ventura (I), el Juan (I), l'Àngel (I) i l'Emilio (I) ja van venir aparellats i/o casats d'Andalusia, amb dones andaluses que eren dels pobles del voltant del seu.

La dona del Diego (I), el quart fill, era de Màlaga i també va migrar a Catalunya quan era petita. Es van conèixer a Igualada.

Les parelles de la Magdalena (I), la Carme (I) i el Fernando (I) són catalanes. I la dona del Manel (I) és nascuda a Catalunya, però els seus pares eren d'Aldeire (Granada). L'Àngel (I), quan es va tornar a casar, va ser amb una dona natural de Tous.

És interessant observar que els germans més grans ja feien la migració amb les seves parelles i, en canvi, els petits es van casar amb persones que, o bé també havien fet la migració de petits, o bé eren catalanes.

La hibridació és inherent a l'espècie humana i els anomenats xarnegos, com a fills de matrimonis mixtos, són persones que es consideren estrangeres des de la visió de la nació catalana (Clua, 2011). De les unions entre persones que arribaven de zones d'Espanya amb persones catalanes, les que es produïen entre andaluses i catalanes són les més comunes. (Rodríguez, 2015)

Les unions que acaben creant la generació dels fills estan formades per persones de procedències més diverses que les de la generació dels progenitors. Alguns dels indrets d'on procedeixen les parelles i que s'han anat esmentant a les entrevistes són: Càceres, Cádiz, Sevilla, Màlaga, aragonesos, extremenys, catalans i una parella que procedeix d'alguns dels països del nord d'Europa. També hi ha persones que s'han aparellat amb persones nascudes a Catalunya de pares migrants vinguts d'Extremadura o Andalusia. Per tant, aquesta generació està formada per més matrimonis mixtos que mostren que la societat cada vegada és més diversa.

Aquesta diversitat de parelles mixtes entre persones catalanes i persones de la resta d'Espanya, malgrat que ara ja sigui part de la normalitat, al moment en què van arribar els nou germans a Catalunya, no ho era. Potser, per això, les dues germanes que es van casar amb catalans es van sentir rebutjades per la família de les seves parelles, ja que en aquells moments aquesta experiència d'hibridació era desconeguda i, per tant, generava neguit, basant-se en prejudicis i estereotips.

En el cas de la Magdalena (I) i el Jaume (I), el Dídac (II), que és un dels fills, explica que la parella es va casar a Tous i no els va acompanyar ningú de la família del Jaume. La Magdalena no es va sentir acceptada per la família del Jaume, però no hi va haver de conviure perquè la família vivia a Capçanes i ells a l'Anoia.

En el cas de la Carme (I), el Josep (I) explica que a casa seva les van passar molt magres en aquest sentit perquè la seva família mai va acollir bé a la Carme per ser d'on era. A més, ella sovint estava malalta i una de les vegades, la mare del Josep li va dir a ell; "Josep, si vols la pots deixar", no l'acceptava. El Josep explica que la mare anava dient pel poble que el Josep i la Carme no li deixaven veure els fills i, en canvi, era ella que no hi anava. La Carme, més d'una vegada li havia proposat al Josep de marxar d'allà i guanyar-se la vida a un altre lloc, però ell, de jove, se sentia amb el compromís de treballar les terres familiars i cuidar els pares si passava alguna cosa. Però al cap d'uns anys ho van fer, van decidir marxar i van anar a viure al barri de Montbui i va ser quan van començar a estar tranquils. Quan la mare del Josep es va anar fent gran, ells van tornar a la casa on ella vivia per cuidar-la i, malgrat que sempre la van cuidar bé, ella sempre es queixava de la Carme i deia que no cuinava bé o que no la cuidava. Al Josep, avui dia, encara li sap molt greu i sempre diu que la Carme no es mereixia aquesta sogra, perquè li va fer molt de mal i mai es va poder sentir acceptada ni estimada per la família del seu marit.

El Dídac (II) compara el cas de la Magdalena amb el de la Carme i diu que almenys la Magdalena se'n podia oblidar perquè els tenia lluny, però la Carme ho vivia diàriament.

En canvi, el tercer cas de parella mixta, el Fernando amb la Pilar, segons sembla, al principi sí que hi va haver alguna reticència pel fet que es casessin, però després, algun informant diu que com que ell era treballador i sabia buscar-se la vida, el van acceptar.

Sobre les parelles mixtes el Dídac (II) diu:

Crec que quan hi havia aquestes parelles barrejades hi havia rancor pel que s'havia fet. Per haver-se casat amb una persona així, moltes vegades es veien com a persones de

segona classe. Aquí abans de la guerra van venir molts murcians per la indústria i, tot i que eren molt més ben tractats que després, perquè va ser un allau i perquè hi havia rancors que si tu has estat aquí, la gent mutis no parlava, no deia res, no deia res a la vida perquè no fos que l'altre... coses d'aquestes, molt silenci (Dídac, II, 27-04-2022).

Així doncs, malgrat que a l'apartat anterior s'explicava que la rebuda i la integració van ser bones, en el moment en què ells com a persones migrants passaven a formar part d'una família, ja no era tan fàcil i en tots aquests casos hi va haver reticències, que en un dels casos va poder acabar amb acceptació, però en els dos restants, aquestes persones sempre van ser, per la família política, de segona categoria.

Un altre fet a analitzar sobre els nuclis familiars que formen els germans a mesura que es van casant és la llengua que parlen a casa. I com aquest factor va variant o no al llarg de les generacions.

L'Àngel (III), fill del Ventura (I) i l'Anita (I), explica que a casa quan encara vivia amb els seus pares, parlaven castellà. Tots dos progenitors venien d'Andalusia i entenien el català, però no el parlaven. Ell, amb la seva dona, la Rufi (II), de Càceres, també parlen en castellà a casa, però tots dos saben parlar català. El fill de l'Àngel, el Carles (III) amb la Irina (III) i els fills parlen en català. L'Àngel explica que ell i la Rufi, quan estan amb el Carles, la Irina i les netes, sempre parlen en català. I l'altra filla de l'Àngel i la Rufi, la Vanessa (III), viu a Madrid amb la seva parella, el Fran, que és madrileny, i els fills. Aquest nucli, com que viuen a Madrid, parlen en castellà.

L'Àngel explica que el seu pare mai havia volgut parlar català perquè s'hi va sentir obligat, va tenir alguna mala experiència relacionada amb això i va decidir que no el volia parlar.

Quan se li pregunta a l'Àngel (III) per què hi ha aquest canvi de llengua amb el nucli familiar del seu fill Carles (III) contesta que és una cosa natural, que sorgeix així i cita una tertúlia que havia escoltat aquell matí mateix entre el Josep Cuní i el Ramon Obiols sobre un llibre que aquest darrer ha escrit que diu que la llengua en el moment en què es porta a la política és per enfrontar la gent.

El Fernando (II2) fill del Juan i l'Angustias (I), els dos vinguts d'Andalusia, explica que a casa dels seus pares sempre havien parlat castellà i que a casa seva també parlen castellà. I que tant els seus germans com els fills tan seus com dels germans parlen castellà. Els seus pares entenien el català, però no el parlaven.

El Fernando (II2) considera que les llengües són un problema perquè diu que és un motiu d'odi. Diu que ell va aprendre el català, però que no entén que els catalans no canviïn al castellà si veuen que l'altre no sap català. Diu que si només hi hagués una llengua al món, no hi hauria aquests problemes.

Sobre aquest aspecte, Clua (2011) explica que paral·lelament a l'homogeneïtzació de la cultura mundial, també destaquen més les identitats locals siguin culturals, ètniques o racialitzades. El reconeixement d'aquestes identitats és la forma d'expressió política des de finals del s. XX. I, de fet, l'ús de la llengua catalana ha estat polititzat per reforçar aquesta identitat local, i és un dels trets característics que es reforcen en aquest context.

L'Àngel (I), el tercer germà, parlava castellà amb la primera dona, que era andalusa, i català amb la segona dona, que era catalana. Ell de normal anava variant de llengua. Podia començar una frase amb una llengua i acabar-la amb l'altra.

L'Emilio (I), el quart germà, entenia i parlava bé el català i la Teresa (I), la seva dona, l'entenia. Els dos van venir junts d'Andalusia i entre ells parlaven en castellà. El pare el va aprendre per feina i feia servir molt el català el seu dia a dia, els seus companys de feina de la guixera eren tots catalans. La María (II2), la filla gran, sap el català, però fa anys que no l'utilitza al seu dia a dia. El seu marit també és castellanoparlant i, per tant, amb els fills i filles i nets sempre han parlat castellà.

La María (II2) sobre el seu ús de la llengua i comparant-ho amb els germans petits del seu pare diu:

Los hermanos pequeños se casaron con catalanes, yo te voy a decir eso. Si yo me hubiera casado con un catalán, yo no hablaría en castellano. Hablaría en catalán y mis hijos hablarían en catalán, porque yo seguiría hablando catalán. Pero yo, al casarme con él, que es castellano, pues yo he ido aprendiendo, he ido dejando la lengua catalana hacia atrás, no he seguido hablando. Ahora, si salgo... yo ahora me lío mucho con la lengua catalana porque hay palabras que si no las practicas te se van olvidando... entonces, ¿qué haces? Para chapurrear un trozo de catalán y un trozo... no. Yo lo hablaba muy bien, pero hay palabras que no me salen. Yo para decirte una palabra que te... que a lo mejor no me sale en catalán, pues te lo digo en castellano todo. Y ya está. (María, II2, 02-05-2022).

Així doncs, per ella, la procedència de la persona amb qui es van casar determina la llengua que acaben utilitzant a la llar i en el seu cas, amb els seus cercles socials tampoc ha seguit practicant el català i això ha fet que se li oblidés bastant.

En el cas de la seva germana petita, la Fina (II) explica que amb la Montse (III1), l'altra germana, parlen castellà. També explica que les dues parelles que ha tingut eren catalanes.

Amb el primer, a casa, amb les filles, solien parlar una barreja de català i castellà. Explica que amb les filles ella sol parlar castellà, però que amb els seus fills, és a dir, amb els nets, parla en català, diu que ells són catalans. Ella explica que fa servir el català i el castellà el seu dia a dia i que per ella això és el normal i depèn de la persona amb qui parli.

El Diego (I), el cinquè fill, es va casar amb una dona, la María, que també va migrar de petita i també era castellanoparlant, procedent de Màlaga. Per tant, a casa seva es parlava castellà. Tots dos entenien i parlaven el català si convenia. El pare l'havia après treballant perquè el seu amo era català; i la mare el parla molt bé. Els fills, en general, a casa parlen castellà, però fora de casa fan servir la llengua segons la persona amb qui es relacionen en cada moment. La Magdalena (II) veu les llengües com una riquesa i creu que com més en pugui saber, millor.

La Magdalena (I), la sisena filla, es va casar amb el Jaume, que era català. A casa seva sempre s'hi han sentit les dues llengües. Els fills parlen més castellà que català amb els seus nuclis familiars.

La Carme (I), la setena filla, es va casar amb el Josep, que és català i a casa sempre han parlat català. Els fills fan servir el català als seus nuclis familiars. L'Enri i el Juanjo (II), de vegades, puntualment, es comuniquen en castellà, ell és fill d'andalusos, però de normal amb els fills fan servir el català.

El Fernando (I), el vuitè fill, es va casar amb la Pilar, que és catalana. Ell explica que des que va arribar va fer servir el català. Els seus fills tots fan servir el català a casa i els nets, també.

Sobre l'ús de la llengua el Fernando (I) diu:

Els més petits vam arribar aquí que érem petits, els altres van arribar més grans. Amb l'abuela parlàvem castellà. Amb ella sempre. Ni que t'entengués algunes coses, però amb ella sempre parlàvem en castellà. Ella et podia dir alguna cosa en català i potser t'entenia una mica però per parlar-lo no. (Fernando, I, 11-04-2022).

Així doncs, els que van arribar més petits fàcilment van aprendre la nova llengua i es van acostumar a utilitzar-lo. Però, quan parlaven amb la seva mare ho seguien fent en castellà perquè, malgrat que ella l'entenia, no el parlava i la llengua d'ús de la llar continuava sent el castellà.

El Manel (I), el fill petit, es va casar amb la Filo (I), que era castellanoparlant i a casa parlaven castellà, però fàcilment canviaven al català. La majoria dels fills parlen castellà al seu nucli familiar, però els barregen segons com els surt. El Manel diu que, a diferència

d'alguns dels seus germans, ell no té accent andalús i, en canvi, els seus germans grans, sí, perquè tal com diu ell mateix, quan van venir d'allà ja van venir fets.

El Manel (I) explica el següent:

És normal. El Fernando, jo, la Carme i la Magdalena, vam venir petites, joves diguéssim, escalat de 2 anys de mi cap al Fernando i seguint aquest asclat, aquests tots parlàvem en català. Però si anàvem a veure la mare, jo no li he parlat mai en català. Era normal perquè la mare parlava el castellà. Per mi, per educació no li parlava en català. Els grans ja venien amb la llengua apresada i jo doncs també, però és allò que al canviar de llengua a llavors ja agafes el ritme i dius: haig de parlar català com els demés nens. Havies d'aprendre català tant si vols com si no.

Nosaltres l'ambient ja era català, el dels meus germans... diguéssim parlant a casa parlàvem en castellà i si algú parlava en català, també, contestàvem en català. Perquè ho sabíem, ho fèiem... I amb la gent parlava: que ets català, doncs en català, que ets castellà, doncs en castellà. El Ventura, chapurreao. Intentava parlar-lo, però no va trobar el mateix ambient que jo. Ells ja eren grans quan van arribar (Àngel, Emilio, Diego). Recordes quan parlàvem de la "carbonilla"? Hi anaven ells i com que ells eren castellans, parlaven castellà, perquè treballaven ells junts. I tenies el Fernando que el Fernando ja sempre, ha vingut aquí a casa, les vegades que ha vingut, ha parlat en català, jo li contesto en català. (Manel, I, 10-03-2022).

Per tant, també associa a l'edat que tenien quan van arribar el fet de parlar més en català i diu que els petits no tenien cap problema en anar canviant de llengua quan calgués. També diu que amb el seu germà Fernando es comuniquen en català, malgrat que tots dos al nucli familiar amb la mare parlaven castellà. Però ara, això els surt de natural. Un altre factor que menciona el Josep (I) que pot condicionar la llengua que ha acabat utilitzant cada germà és el lloc on viuen. Explica que el Ventura (I) o el Juan (I) vivien en barris en què no tenien necessitat de parlar el català el dia a dia i, per tant, no van aprendre a parlar-lo. I, en canvi, els que van viure més anys a Tous, que de fet, són els més petits, tots van acostumar-se a utilitzar molt el català, menys l'abuela María (0), que malgrat entendre'l no l'utilitzava.

Tal com expliquen Comas d'Argemir i Pujadas Muñoz (1991) la família té un paper fonamental en la socialització, per conformar la identitat, i també les amistats i els veïnatsges poden tenir una funció similar. I, la diferència entre aquests germans no és la família, sinó essencialment l'entorn amb el qual es van relacionant.

Per tant, seguint aquesta línia, un altre aspecte important de la vida social i cultural a la societat d'arribada és la participació que en actes culturals o tradicionals.

El Ventura (I) mai va participar en cap activitat local, ja van arribar grans i es van posar a treballar molt des d'un primer moment. En canvi, el fill, l'Àngel (II) explica que ell sí que participa en una activitat, és soci de la Unió Excursionista de Catalunya.

El Juan i l'Angustias (I) no van participar en activitats de barri i, en canvi, el seu fill, el Fernando (II2) explica que va ser escolanet a la parròquia i cantava a les caramelles. Sobre això, a l'entrevista se li repregunta perquè abans explica que el seu pare era molt republicà i poc afí a l'església. Però ell respon que el pare mai li va prohibir res i que, de fet, ell també va poder fer la comunió. Els nens anaven a l'església i en moments fora de la missa el mossèn els posava pel·lícules i feien altres activitats. En part era pel mossèn que ell era escolà, perquè era molt bona persona.

L'Àngel (I) no va participar en activitats del poble perquè treballava, però ja de gran, era molt aficionat a anar a jugar al dòmino amb els seus amics a Tous.

Ni l'Emilio ni la Teresa (I) es van vincular a activitats culturals, però, en canvi la María (II2) sí que recorda que a Capçanes feia de tot, sardanes i caramelles i a Igualada també anava a ballar sardanes. No és que formés part de cap agrupació, sinó que quan ho feien ella hi anava. En canvi, la Fina (II) no recorda que ella hagi fet activitats d'aquest tipus. La María sobre els seus fills diu que no han fet aquest tipus d'activitats.

El Diego i la María (I) no participaven d'activitats culturals perquè no tenien temps. Treballaven i alhora es construïen la casa. Les filles i fills tampoc han participat en activitats culturals, però, en canvi, jugaven molt al carrer i participaven a les festes de barri. A més, ja de grans, quan ja treballaven, eren molt reivindicatives, sobretot les dues filles grans i participaven de les protestes que es convocaven des dels sindicats obrers. La Magdalena (II) explica:

Quan a les fàbriques es treballava els dissabtes 46 hores o quaranta i pico, pues bueno, hem lluitat perquè això no fos així, que es baixessin les hores, que s'acabés un divendres, aquí vam lluitar molt i vam lluitar moltes coses, doncs perquè quan anaves al metge, que no et treïessin les dues hores que anaves al metge si era de la seguretat social, bueno, diferents tipus de coses, era més lo social. I també treballàvem perquè cobréssim una mica més de lo que es cobrava perquè fos una miqueta més, que tinguéssim una assegurança, que tinguéssim un seguro. Vull dir , a veure, amb això... nosotros hemos sido más así. (Magdalena, II, 25-04-2022).

La Magdalena explica que tradicions andaluses no en solien celebrar tampoc, que potser el que més s'hi aproxima és el fet de celebrar la "nochebuena" i diu que normalment és el dia en

què s'ajunten tots els descendents del Diego i la María (I). També de vegades cuinaven algun plat tradicional andalús com unes rosquilles amb taronja que feia la seva mare, o unes postres d'arròs amb llet. Però, en general, diu que no recorda haver seguit celebrant tradicions andaluses.

La Magdalena i el Jaume (I) tampoc van participar en activitats culturals. La Magdalena va estar treballant de minyona fins que es va casar i això no li permetia fer aquest tipus d'activitats.

Pel mateix motiu, la Carme (I) tampoc participava freqüentment a aquest tipus d'activitats, però de vegades s'animava a anar a ballar, que segons el Josep (I) hi tenia molta gràcia. El Josep havia participat en activitats del poble, caramelles, sardanes, teatre. Els fills sempre han volgut ser molt actius amb les activitats culturals. L'Enri (II), sempre ha fet activitats al poble ja fos teatre, caramelles, coral, etc. Però sempre ha participat en moltes coses que s'han anat fent al poble de Tous. I el Pep (II) també ha participat, fora de Tous, a activitats com grups de guitarres, cants, ha anat al cau i n'ha estat cap d'agrupament, etc. Els nets han seguit una mica la línia dels pares i s'han implicat en algunes activitats culturals, potser no tant de poble, però sí, artístiques.

El Manel (I) i el Fernando (I) són els dos germans que es van implicar més en la vida social i cultural del poble. Feien bàsquet, sardanes, caramelles, anaven al cinema amb els d'Acció Catòlica, feien reunions amb ells, ball de faixes, etc. Però des que van arribar a Tous van estar molt implicats amb moltes de les activitats que s'hi feien.

Una altra temàtica que ha aparegut en algunes de les entrevistes i que, en algunes de les biografies, és força rellevant és la de les creences. Per una banda, sembla que malgrat que ni el Ventura (I) ni el Juan (I) fossin gaire o gens devots, els fills van fer d'escolanets. L'Àngel (III1) recorda que el capellà de Tous li va ensenyar llatí i català. Diu que en aquell moment anar a missa era el que tocava, però el seu pare no hi anava mai. El Fernando (II2) coincideix en dir que en aquell moment era obligat anar-hi i ell feia d'escolà i havia cantat a les caramelles. El mossèn de Vilanova del Camí li feia repàs també. L'Àngel, l'Emilio, el Diego i la Magdalena (I) no eren gaire creients ni d'anar a missa tampoc. De fet, el Diego, si sentia parlar de capellans, es posava nerviós. La seva mare, la María (0), sí que solia anar bastant a missa, almenys quan era a Tous.

En canvi, els tres germans petits i les seves parelles i fills sí que han estat creients i la majoria, bastant d'anar a missa.

Sobre això, apareixen dues possibles explicacions a per què els més grans no eren creients i els més petits, sí. La primera explicació podria ser que els més grans van viure la guerra a Andalusia vista des del bàndol republicà i que tenien clara la seva posició política i, per tant, malgrat arribar a pobles petits on tothom anava a missa i fos gairebé obligatori, ells es neguessin a fer-ho perquè havien viscut aquesta vivència i tenien molt clara la seva posició i, en canvi, als petits, tota aquesta història els quedava molt lluny i de fet, sembla que hi havia cert secretisme i ells ignoraven part de què havia passat a Andalusia durant la guerra i la postguerra. La segona explicació que la dona el Josep (I) al fet que uns fossin creients i els altres no, és que les dones dels germans sí que eren més creients i anaven més sovint a missa i que els homes normalment no han estat tan creients com les dones, que això és una cosa que passava a la seva família també i que encara passa ara, almenys a Tous, que les dones van a missa i els seus homes no hi van mai. Segurament, com que el Manel (I) i el Fernando (I) es van trobar que les seves dones també eren creients, van agafar més de costum anar a missa. A més, les primeres amistats que ells dos van fer a Tous eren les persones d'Acció Catòlica i això també hi devia influir. I la Carme, era dona i es va trobar amb el Josep que també era creient.

La literatura sobre el nacional-catolicisme explica que després que el bàndol nacional guanyés, van cercar la manera de construir una nova cultura i uns nous valors basats en l'essència de la nacionalitat espanyola. Volien canviar el rumb d'una societat sencera i rectificar-ne tota la política. Així doncs, van cercar homogeneïtzar la societat amb una política de censura i repressió i, per tant, control de tot el que es llegia, el què es veia, el què es creia i el què es deia. Aquesta reconstrucció, també entesa en l'àmbit pedagògic, havia de portar a una rectificació nacional i es va decidir que s'havia de basar tota la teoria i pràctica educativa en el fet religiós i patriòtic. Així doncs, la política educativa era una prolongació de la guerra (Mayordomo, 1999; Mayordomo 1998). Per tant, és important tenir en compte que el nacional-catolicisme era una part substancial de l'estructura que feia servir la dictadura franquista des del control social, però també des de l'església. Lligant això al paràgraf anterior i seguint cercant motius de per què uns germans eren més creients i d'església que els altres, es pot esmentar que, per una banda, els germans petits formaven part d'aquesta generació que va viure la reforma pedagògica de postguerra i, per tant, des de l'església i des d'altres mecanismes de repressió i censura els transmetien missatges que desitjaven aconseguir la rectificació nacional, tal com els franquistes ho anomenaven. Per altra banda, els germans grans van créixer a Andalusia i s'identificaven amb el bàndol republicà, molt impregnat en

aquest indret del discurs i la ideologia anarquista, de naturalesa anticlerical (Mayordomo, 1999; Molero, 1977; Biescas i Tuñón, 1982; Tusell, 1988).

El sentiment de pertinença dels germans que van migrar, la seva mare i els seus descendents és divers entre ells. Un dels informants explica que no havia sentit mai dir a l'abuela María (0) que volgués tornar i tampoc té la sensació que ella enyorés la seva terra volia estar a prop dels fills i donar-los la millor vida possible.

Sobre el Ventura i l'Anita (I), la conversa sobre aquesta temàtica amb l'Àngel (III) i la Rufi (II) és molt interessant i clara:

À- Ells com que venien d'una situació d'haver passat molta misèria se sentien d'aquí, però a la vegada sempre recordaven el seu poble... Treballaven i sempre deien que la vida és d'on te la guanyes, no on neixes sinó on te la guanyes.

"La vida no es donde naces, es donde paces".

R- És adaptar-te a la situació, amb l'entorn que tens al voltant. És que és adaptar-te.

À- Clar ells havien vingut amb uns coneixements d'allà que eren totalment diferents. Desplaçats no, perquè ells se sentien agraïts

R- Sí, ells se van integrar completament, sí, sí.

À- No sé si haguessin volgut tornar perquè s'havien arrelat. A veure, tornar van tornar perquè ells sempre parlaven d'allà i al final els vam incinerar i les cendres les vam portar cap allà. Sempre estaven parlant d'aquella... tu si tens una nostàlgia d'algo que has viscut allà a Cambrils, tens un racó que diu sempre que hi vas o el vas a veure, potser t'agradaria que el tornessin allà.

No crec que tinguessin moltes ganes de tornar perquè així com hi ha molta gent dels primers immigrants que hi va haver dels anys 50 o 60 que arreglaven la casa per tornar allà i quan se jubilessin tornar allà, els meus pares no havien dit mai, perquè no havien tingut mai res allà. Només tenien aquell record, simbolisme d'aquell puesto que els hi agradava. Tens un record, sí, però és un record que l'idealitzes.

R-Tens les teves arrels però res més.

À-Clar, és que les arrels... ells idealitzaven allà on vam llençar les cendres és un puesto que tenien idealitzat. La mare sempre parlava d'allò. Els vam portar, tota la família, les cendres en uns castaños que sempre deien i jo no sabia on estaven. Havia estat dues vegades al poble i una cosina que sabia on estaven ens hi va portar i els vam llençar per allà. No sé si era el mateix que deien però... A Aldeire.

(...)

Al venir de la misèria i trobar aquí la teva vida això fa integrar-te. Sentir-te que fas algo i que pots tenir algo. És quan van començar aquesta casa que van sentir que tenien algo. L'únic que van tenir en aquest món va ser aquesta casa. Jo vaig treballar molt també, la vam fer entre tots. És una cosa que t'arrela.

(Àngel i Rufi, II, 28-04-2022).

En aquesta conversa es pot observar que el Ventura i l'Anita se sentien dels dos llocs. No haurien canviat de lloc on viure perquè ells havien construït una vida a l'Anoia i, malgrat que ells van arribar amb una edat en què ja havien adquirit un bagatge i unes maneres de fer d'Andalusia, van decidir fer la migració perquè allà no podien viure-hi bé. De fet, com s'ha comentat en apartats anteriors i com havia dit algun dels informants, sembla que aquesta migració, a més d'econòmica, tenia un punt d'exili, ja que la família era assenyalada com a republicana i, a més, el bàndol franquista els havia pres el "cortijo", que era el seu principal mitjà de subsistència. Però, en aquest cas, ells tenien molt presents les arrels, que seguien allà i és per això que en morir, sí que van desitjar tornar a la terra que els va veure néixer, però en vida, ells estaven bé a Catalunya i també se sentien arrelats a la terra on van arribar. L'Àngel (II1) explica que, quan el seu pare anava a vendre, el coneixien com el de Tous.

I els descendents, en aquest cas l'Àngel i la Rufi, tenen molt clara la resposta si els pregunten d'on són, L'Àngel és de Tous i, en cas que li preguntin més informació sí que explicaria que els seus pares són de Granada, però ell és de Tous. I la Rufi és una catalana nascuda a Càceres.

El Fernando (II2) explica que els seus pares van prosperar una mica a Catalunya. Van tenir feina, casa, menjar, etc. Diu que a Andalusia en aquell moment hi havia els quatre "señoritos" que decidien qui anava a treballar i en quines condicions. Tot i això, explica que el seu pare hauria pogut treballar a la mina molts més anys si hagués volgut, perquè hi tenia feina.

També ho explica des d'una altra perspectiva migrant, perquè ell ja va formar part d'aquest trajecte, ell va néixer a Andalusia. Diu això:

Hem vingut aquí i jo representa que respecto més lo meu d'aquí que no lo d'allà. Perquè jo no he viscut allà a penes. Però això no vol dir que em facin passar pel tubo lo que vulguin aquí tampoc. Perquè és lo que diem que nosaltres tenim que veure que tenim sang d'un puesto i sang d'otra. Clar, jo em sento una barreja. Quan em pregunten d'on soc jo dic de Granada, claro què he de dir?

Jo he nascut allà, encara que hagi vingut petit jo no puc dir que soc català. Els meus fills sí, són catalans iguals que tu.(...) Els meus germans contestarien igual. La meva germana ha viscut aquí molts anys, ara està a Múrcia. (...) Els néts no són conscients de la migració, ni els fills tampoc. (Fernando, II2, 4-05-2022).

I la seva dona, la Mercedes (II) sobre ella mateixa diu:

Yo de Sevilla, ya me vine con 14 años, pero me siento catalana. Yo me siento de los dos però yo muchas veces a mi nieta pequeña le digo "Yo soy catalana nena de la tierra"

Claro, ya llevo muchos años aquí. Nos hemos casao, hemos tenido hijos, también tenemos nietos. Pues la terra és la terra nena. (Mercedes, II, 4-05-2022).

Així doncs, la visió que tenen de la migració el Fernando i la Mercedes s'assembla més a la dels seus tiets, Ventura i Anita (I), que a la del seu cosí Àngel(III1), segurament pel fet que tots ells han nascut a un altre indret i han estat participants de la migració. L'argument de la Mercedes és similar al que deia l'Àngel sobre els seus pares, "la vida no es donde naces, es donde paces", i el fet d'haver-se casat a Catalunya, haver tingut fills, i haver fet la vida a l'Anoia, fa que se sentin més arrelats a aquest lloc que al lloc d'origen. De l'explicació del Fernando, però en destaca la idea de sentir-se una barreja, de no poder dir que és català perquè ell és nascut a la província de Granada. I, en canvi, com que els fills sí que són nascuts a Catalunya, sí que pot dir que són catalans.

El tercer fill, l'Àngel (I), segons el testimoni del Josep (I), es va arribar a sentir d'aquí. I dona el mateix argument que donen alguns dels fills: tots van treballar molt i van aconseguir fer-se una casa, tenien diners, etc. Creu que ell no va tenir mai desig de retorn a Andalusia. Les condicions laborals a Catalunya eren diferents de les que hi havia a Andalusia o a Extremadura, tal com esmenta un dels informants, la manera de poder treballar a Andalusia o Extremadura, si no era a la mina o al "cortijo" del qual ja se n'ha explicat la realitat anteriorment, era anant a plaça cada dia i esperant que els "señoritos" els triessin per la tasca que havien de fer aquell dia. No sabien si treballarien cada dia, cada setmana o cada mes, era incert i depenia de les decisions que prenguessin aquests grans latifundistes. Tal com expliquen Olaso i Pujadas (en premsa) citant a Martínez Alier (1968) es tractava d'un sistema anacrònic que no permetia cap mena d'evolució. Es tractava d'un distanciament social radical entre el nosaltres (jornalers, pobres) i els altres (que són els "señoritos", propietaris dels latifundis). A Andalusia es mantenia una estructura social premoderna que dificultava la mobilitat social i la reivindicació als treballadors. En canvi, els empresaris catalans, malgrat que també obligaven el treballador a fer més hores i fer feines molt dures, hi havia més marge per la negociació i hi havia espai pel sindicalisme i la defensa proactiva dels drets laborals.

Sobre l'Emilio (I) i la Teresa (I), les filles coincideixen en dir que els pares se sentien del lloc d'arribada. Només una vegada havien tornat al poble de visita i la família la tenien a prop, perquè tots havien migrat. Els seus pares sempre havien tingut clar que no volien tornar. La Maria (II2) explica que a ella quan li pregunten d'on és, diu que és de Catalunya, no diu que és d'Andalusia malgrat haver nascut allà. Diu que ho té tot aquí i que no marxaria mai, allà no

hi té res. La Fina (II) explica que té curiositat per anar a Capçanes, per veure on va néixer, però no per quedar-s'hi, però cap a Andalusia en aquest sentit no hi aniria. Ella també parla sobre els nets i creu que no pensen que els seus avis arribessin d'Andalusia, ells són d'aquí i ja està.

Sobre el Diego (I) i la María (I), en parla la seva filla Magdalena (II). Comença parlant de la seva mare i en diu el següent:

Si li preguntessin d'on és “de Málaga”. El meu pare t'hagués dit també que és de Granada, però el papa no deia que yo me voy. No sé què hagués dit quan era jove. Perquè a lo millor quan va venir va pensar vaia merda de venir. Que me tinc que canviar de lloc per poder menjar. Jo crec que això és dur per tothom. Es com si aquí diguessin: “Los castellanos que vengan de sitios castellanos que cojan la maleta” a veure, nos matarian. Això és lo mateix. Que quan t'has de canviar d'un lloc perquè no tens més possibilitats doncs té que ser dur. Ara, si no tens més possibilitats

Ara, quan passa el temps i tu t'afiances, fas la teva vida aquí, construeixes una família. Jo penso que les coses ja...son un pèl diferents.

Crec que el papa es va arribar a sentir d'aquí, la mama no tant. La mama parla molt d'allà. (Magdalena, II, 25-04-2022).

Per tant, el Diego segurament va arribar a sentir-se de Catalunya. En canvi, la María sempre ha tingut molt al cap la terra on va néixer i potser es plantejava com a possible fer un retorn.

Tots els germans dels quals s'ha parlat fins ara, han acabat sentint-se en certa manera catalans i tots els informants en donen el mateix motiu: perquè van trobar i fer-se una vida, que allà on venien no els era possible aconseguir.

Sobre l'autodenominació “castellanos” que esmenta la Magdalena (II), és interessant explicar que les persones catalanes anomenaven castellà a qualsevol immigrant que parlés la llengua castellana i ho deien amb una connotació xenòfoba. Aquesta generalització sembla que va acabar calant entre ells perquè, tal com s'observa en aquesta citació, els que se senten englobats per aquesta etiqueta encara s'autodenominen d'aquesta manera. Pujadas i Bardají (1987) sobre els andalusos de Bonavista expliquen que s'identifiquen a sí mateixos amb un gentilici local, en el cas del treball actual podria ser granadins, alcudianeros o alquifeños, per exemple. De fet, molts dels informants als quals s'ha preguntat també es refereixen a un gentilici local en el cas de l'Anoia: touenc, igualadí, etc. En el cas andalús, els autors citats anteriorment mencionen que una identitat inclusiva com seria andalús es va anar construint, en bona part, a Catalunya i formava part dels dispositius de control franquista que volien impedir que hi hagués un reforçament de la identitat catalana.

La Magdalena (II) també parla del seu sentiment de pertinença i el dels seus germans i germanes i diu el següent:

Nosaltres no hem viscut res allà. Nosaltres estem contents d'on son els pares, com si haguessin dit que són de... jo que sé, d'Estats Units... nosaltres... Si hagués nascut allà potser sí que diria que soc d'allà però jo dic jo soc d'aquí i si tu em preguntes de quin lloc jo dic de Sant Martí de Tous, clar. Això és lògic. Ara si em diguessin: vols marxar a viure en algun altre puesto? A vegades sí que ho penso, penso què hi faig aquí jo ja... Tinc que buscar una cosa més baratilla, més d'allò... no sé on aniria. No perquè tu tinguis una cosa especial per... No perquè els meus pares siguin d'allà, no aniria allà. Els meus germans crec que també es senten d'aquí. En general la gent se sent d'on és, d'allà on està fent la vida. Si fos una vida molt xunga... però a veure, si més o menys estàs bé, estàs amb els teus... jo em penso que... (Magdalena, II, 25-04-2022).

I més endavant diu:

Anar a Andalusia, doncs jo de vegades em sento d'allà, per què? Per la parla, perquè a casa jo he practicat molt això i clar, la mama i el papa ja veus tu, hem parlat sempre castellà. I la mama sobretot que si Málaga, que si Málaga que si Málaga. Però a veure, la part andalusa també ens agrada, jo hi he viatjat a Andalusia i a mi m'agrada la part andalusa i m'agrada com són la gent també i a llavorens... vull dir m'agrada perquè jo també tinc una part d'això, però el pensament el tinc aquí, ho he fet tot aquí. Però l'haver de pensar o veure els d'allà penso.. estan una mica atrassadillos en algunes coses, no per desvalorar res, sinó que és diferent, tenen una altra manera de pensar. Per això dic que les dues coses segurament ens sentim de les dues maneres en algun moment. Ara, si em diuen tu que t'estimes més? Home, jo m'estimo més aquí perquè jo és que visc aquí, és que tota la meva vida he viscut aquí. He viatjat, però torno aquí, a casa. M'entens? Llavorens tens aquest sentiment. Jo crec que tothom el té aquest sentiment quan és de les dues bandes, quan tens gent en un altre puesto. (Magdalena, II, 25-04-2022).

Per tant, els fills i filles del Diego i la María, estan orgullosos dels orígens dels seus progenitors, però ells són catalans, en el cas de la Magdalena, del lloc on va néixer, Tous. Però també explica que de vegades sent que té trets amb els quals s'identifica més amb els andalusos i en algun moment sent que té les dues identitats, tal com també deia el seu cosí Fernando (II2). L'entrevistada també parla dels seus nets i explica que a ells no se'ls ha parlat d'aquest tema, no diuen que la seva besàvia ve d'un lloc o d'un altre.

El Dídac (II) sobre la seva mare, la Magdalena (I) diu que ella mai va voler tornar a Andalusia i creu que els altres germans petits de la seva mare tampoc. Alguna vegada a la vida hi va anar de visita, però no pensava a quedar-s'hi. Després, en parlar sobre ell, diu que la seva època era el boom de la hibridació i que ara tots som fills d'aquests immigrants. Explica que quan a la seva mare li preguntaven d'on era ella deia que era d'Alquife i ho deia contenta i el seu pare deia que era de Capçanes. Ell, el Dídac, explica que quan a ell li pregunten diu que és de Tous malgrat haver-hi estat molt poc temps. Després matisa i diu que és nascut a Tous i que és d'Igualada. De manera similar al seu cosí, l'Àngel (II1) diu que si algú s'interessa més

profundament sobre els seus orígens, segurament explicaria d'on són els seus pares, no ho amaga, però si no pregunten més, no sol allargar la conversa. Creu que els seus germans contestarien alguna cosa similar.

La Carme (I) sempre va parlar català amb els fills, va aterrar en un poble i de seguida va arrelar-se a la nova societat. Va arribar amb 9 anys i sempre es va relacionar amb gent catalana. El Pep (II) diu que mai li va sentir parlar en castellà. Ell no recorda haver-li sentit dir que volia tornar a Andalusia i per com se sentia al lloc, no creu que ho volgués. La Carme va tornar dues vegades a Andalusia, la primera vegada al casar-se i li va fer molta il·lusió retrobar-se amb les cosines; i la segona vegada la Carme, el Josep (I), el Pep, la Cinta (II) i els fills van anar-hi perquè ho va proposar el Pep i a ella li va fer il·lusió que el seu fill i els nets estiguessin interessats pel lloc. De fet, ella els va ensenyar la casa, ja destruïda, on va néixer. El Pep (II), com a fill d'andalusina sempre s'ha sentit català. Diu que li feia certa gràcia que la seva mare fos de Granada i de petit quan mirava el futbol, ell deia que anava amb el Barça i el Granada, però ell se sent català totalment. De petit alguna vegada li havien dit xarnego⁷ per fer-lo enfadar i això el molestava. No s'ha sentit mai identificat amb tradicions ni maneres de fer andaluses perquè la seva mare mai li va transmetre aquests valors, ella estava totalment vinculada a les tradicions catalanes i segons sembla, s'identificava més amb les sardanes que amb les cançons andaluses. L'Enri (II) diu que és filla d'una andalusina atípica perquè representa que els andalusos són "xistosos", alegres i molt de "juerga" i justament la Carme és una mica el contrari, semblaria que l'andalús és el Josep. Però diu que és filla d'una persona molt treballadora, honrada, etc. Se sent orgullosa de ser filla de la seva mare, però també de ser neta de l'abuela (0), que sempre va ser com una campiona, cosa que diu, entre altres aspectes, pel fet d'haver fet la migració amb tots els fills i haver-se'n sortit tota sola en arribar i haver de començar de nou. L'Enri també diu que els seus fills, és a dir, la seva mare i els seus tiets, sempre han estat molt lluitadors. L'Enri se sent catalana perquè la Carme era molt catalana de fer i de tarannà. No els va inculcar mai res andalusí, és una andalusina molt catalanitzada i mai els va fer sentir aquestes arrels andaluses, li agradava molt tot lo d'aquí.

El Fernando (I) diu que es va adaptar de seguida a Capçanes quan era un infant i també de seguida a Tous quan era jove. Diu que no s'ha sentit mai estranger i quan li pregunten d'on és,

⁷ El terme xarnego vol dir mestís o bastard i en aquest cas es refereix a una persona que no és ni catalana ni castellana. El fet de saber català o haver nascut a Catalunya no era un criteri per deixar de ser tractat com a tal. En un principi, aquest terme es basava en criteris ètnico-culturals, però es es va anar barrejant amb elements de classe social (Clua i Fainé, 2011).

diu que és català de Tous, però si li pregunten on va néixer, també ho explica sense cap problema. Creu que els seus fills no tenen cap sensació de ser fills d'immigrants.

El Fernando també explica el següent:

F-Nosaltres ens hem criat aquí (el Manel i jo) és molt diferent arribar amb 25 anys que amb 6 o 7 anys.

M- I creus que si ho preguntés als germans més grans em dirien que són d'Andalusia?

F-Poder sí, t'ho dirien diferent i poder tindrien un altre sentiment. Però jo em sembla que tots, siguent grans també es van adaptar aquí. Ara, com nosaltres integrar-se amb la llengua i tot... no tant. I té molt a veure amb l'edat crec. Per exemple, l'Àngel que va muntar un negoci... és una cosa i l'ambient també el podia tenir català i, per tant, crec que és més l'edat amb que van arribar que no l'ambient. (Fernando, I, 11-04-2022).

Doncs, com ja s'ha comentat en apartats anteriors, el Fernando atribueix la diferència de sentiment de pertinença entre els germans al fet que els petits ja es van criar a Catalunya. I creu que aquest factor té molt més pes que l'ambient amb què es va trobar cadascú d'ells.

El Manel (I) també té un sentiment similar al del seu germà Fernando (I). També diu que ell va passar la infantesa a Catalunya i se sent català. Diu que és granadí, però no se sent d'allà perquè la vida la té a Catalunya. Creu que els fills se senten catalans i diu que a casa van canviant de llengua. Ell també fa referència al caràcter andalús, simpàtic. I diu que ells no ho eren gaire, que potser els que eren més simpàtics eren l'Àngel o l'Emilio i a més tenien una miqueta més d'accent.

Herrera (1998) explica que un col·lectiu o grup d'immigrants, o una mateixa família no té un mateix nivell d'integració, sinó que pot haver-hi situacions diverses que poden ser condicionades per la posició que acabin tenint a l'estructura social de la societat d'arribada o la interacció cultural i identitària amb aquesta societat. De fet, aquesta autora descompon el procés d'integració en cinc àmbits: 1. estructural, que és la inserció al mercat de treball, cosa que en el cas de la família que s'analitza, tots van trobar fàcilment; 2. juridicopolític, cosa que al ser del mateix país, no van tenir cap problemàtica de papers; 3. cultural, aspecte en el qual s'observen diferències entre els germans grans i els petits, perquè els petits ja van créixer a Catalunya i tenien unes maneres de fer més similars al lloc d'arribada, que al lloc d'origen i els grans tenien més vincles, almenys emocionals, amb el lloc d'origen; 4. identitat, que com s'ha observat tots els germans se senten catalans en certa manera, sí que és cert que a alguns els pesen més les arrels que als altres, però al cap i a la fi, tots s'han arribat a sentir catalans; i 5. xarxes socials, que acaben diferint entre uns i altres, mentre que els petits s'estan més

temps a Tous, poble petit on tothom era català, els més grans aviat van a viure a barris en què hi ha més barreja social i cultural.

Aquesta experiència hauria estat diferent si no hagués estat vinculada a pobles rurals. Una ciutat com Barcelona hauria generat processos més radicalitzats on el manteniment del dualisme identitari hauria tingut moltes més restriccions. Així doncs, al llarg d'aquest apartat s'esmenta que tots els germans van fer la seva vida, van tenir feines que els van permetre viure bé i ho tenien tot a Catalunya. Per això, cap d'ells va voler tornar. I, lligat amb la referència anterior, també s'ha d'analitzar i tenir en compte que alguns dels germans, els més petits, van participar d'activitats i tradicions catalanes, es van casar amb persones catalanes o es van quedar a viure en un poble en què tots els veïns eren catalans. I, per tant, s'han sentit més immersos en la cultura i la identitat catalanes. Per tant, es pot afirmar que tots els germans s'han acabat sentint catalans. I, la diferència entre els que senten cert lligam amb Andalusia i els que se senten més catalans, és el nivell d'immersió que han tingut a la cultura, identitat catalanes i en les xarxes socials que han anat teixint al lloc d'arribada.

6. Conclusions

Aquest treball és un estudi de cas il·lustratiu sobre les biografies de diverses persones d'una mateixa família que van fer una migració. Tal com explica Pujadas Muñoz (2010:196) un estudi de cas “permite al investigador entender el funcionamiento de algunos aspectos de la Sociedad estudiada con detalle, en su lógica de funcionamiento”. Així doncs, aquest tipus d'etnografia permet aproximar-se a la perspectiva emic des d'explicacions concretes, experiències i valors culturals. L'autor diu: “No se trata simplemente de ilustraciones o ejemplos para defender un concepto o una interpretación particular, sino de la presentación amplia de materiales de campo sobre temas o casos concretos que se incorporan al análisis antropológico en conjunto.” (Pujadas Muñoz 2010:197). Per tant, la idea d'aquesta etnografia, en cap cas ha estat poder teoritzar i generalitzar sobre cada aspecte de la vida de les persones, ans al contrari, poder mostrar les seves cosmovisions i analitzar-les en el conjunt.

L'estudi de cas s'ha basat en els objectius plantejats a l'inici d'aquest treball i en les preguntes d'investigació, que a més de trobar-se també a l'inici, es van responer de manera concreta en aquestes conclusions. També ha tingut en compte la complexitat que envolta el trajecte migratori de cada persona, que no només implica un desplaçament, sinó aspectes molt més amplis com el context social i cultural del lloc i el moment en què es produeix la migració, els bagatges personals i familiars, la classe social i els llocs de treball als quals poden aspirar, l'habitatge, la rebuda a l'indret d'arribada i les diferències entre arribar a un indret o un altre, la inserció i adaptació al nou indret i el sentiment de pertinença al cap dels anys, que difereix entre unes persones i unes altres i també en formen part les següents generacions, que viuen de manera molt diversa les arrels o el passat migrant.

Així doncs, amb aquest estudi es pot observar que, malgrat que les persones que en formen part són d'una mateixa família, són membres de la mateixa cadena migratòria i han viscut a indrets propers entre ells i, molts d'ells, comuns, les experiències migrants són diverses i sovint, la teoria sobre les migracions, àmplia, però de vegades massa generalista, no mostra tot el ventall de possibilitats que han anat apareixent en aquest treball.

Tal com s'explica al llarg del treball, la família protagonista comença aquesta història a Andalusia, en un context de guerra i de postguerra en què, després que dos dels germans fossin allistats com a republicans i la família simpatitzés amb aquest bàndol, en guanyar la

guerra els nacionals i entrar al poble, van ser assenyalats i se'ls va prendre el "cortijo" del qual eren arrendataris. La feina del proletariat als "cortijos", tal com explica Naranjo-Ramírez, 1991) es trobava al límit entre el treball per compte d'altri i la semiesclavitud: treball des de la sortida del sol fins a la posta, sous baixos i gens de qualitat de vida. El "cortijo", juntament amb el treball a la mina, era el principal mitjà econòmic per la família. El pare, que treballava a la mina, va morir poc temps després que els prenguessin el "cortijo", bé fos per una malaltia respiratòria derivada del treball a la mina, o bé perquè el van apallissar perquè els seus fills eren republicans. Aquests factors van portar a la família a fer una primera migració al poble del costat.

A partir d'aquí s'inicia el que serà la primera baula d'una cadena migratòria, que aparentment és una migració econòmica, però té molts trets d'exili. Aquesta cadena migratòria va ser fonamentalment familiar, i van ser els germans grans els que van transmetre la informació, l'allotjament i van ajudar en un inici a la migració de la resta de familiars (Arango, 2003). Aquest trajecte es duu a terme al llarg de la dècada dels quaranta, just abans de la gran onada migratòria, que la literatura sol situar a partir dels anys cinquanta. Com s'ha esmentat, la primera baula, van ser dos dels germans grans i les seves parelles, que van decidir migrar cap a Catalunya, i després, la majoria dels que quedaven van seguir-los i, finalment, el darrer germà.

Els dos germans petits, que encara poden explicar la seva experiència, narren el trajecte en tren tot recordant una gran aglomeració de persones que feien la mateixa ruta i les condicions terribles en què viatjaven.

En aquest estudi de cas també hi apareixen diversos tipus d'habitatge als quals anaven accedint les persones migrants que arribaven a Catalunya. En un primer moment es detalla que el nucli més gran d'aquesta família va viure en un pis rellogat amb altres famílies; després també van viure com a masovers, cosa que apareix en un inici, a Capçanes, però també apareix més endavant, a Tous; també hi ha les dones que fan de minyones i, per tant, viuen a la casa on serveixen; una vegada a Tous, també viuen en una casa que comparteixen molts dels membres de la família, casats o no casats; més endavant, quan cada nucli familiar té més recursos econòmics, van cercant una llar pròpia en tres tipus de llocs diferents: uns es queden a Tous, a casa dels pares de la parella, uns altres es construeixen ells mateixos les cases en terrenys barats de barris obrers on també hi ha altres persones de la resta d'Espanya, i els tercers viuen en pisos de Protecció Oficial. Sobre l'escolarització de les persones de primera

generació es pot concloure que hi ha diferències entre uns i altres, perquè els grans van tenir un mestre a Andalusia, que els va ensenyar els aspectes més bàsics, però no hi van anar gaire temps; les germanes van escolaritzar-se molt poc temps a Reus mentre treballaven de minyones; i els germans petits, a Capçanes, mentre feien torns per cuidar els fills dels seus germans grans i també cuidaven cabres, feien torns per anar a escola. Així doncs, tots ells tenen en comú que no van anar-hi gaire temps, perquè en tots els casos, la prioritat era treballar per poder guanyar diners, o bé cuidar als petits perquè els adults poguessin anar a treballar.

Aquest aspecte canvia a la generació dels fills, que sí que va poder anar a escola. Però, al llarg d'aquesta generació hi ha contrastos molt notoris: mentre que la més gran, la María (II2) va anar a escola només fins als nou anys, perquè ja es va posar a treballar, altres van acabar tota l'escolarització primària, i els més petits van poder anar a la universitat. Això es deu a un canvi de les condicions econòmiques de les famílies, però també social. Tal com explica Mayordomo (1999) als anys seixanta, Espanya amplia l'escolarització obligatòria fins als catorze anys, cosa que té relació amb les necessitats del "Plan de Desarrollo" que pretén que les activitats educatives tinguin una projecció més àmplia en benefici de tots els espanyols.

Sobre la trajectòria laboral, tal com s'ha observat, el tipus de feines varia en generació i gènere. Però, de manera similar a què succeeix en altres àmbits, alguns membres de la generació dels fills, que solen ser els cosins més grans, tenen una trajectòria laboral més similar a la de la generació dels pares que a la d'alguns dels seus cosins. Les tasques a les quals s'han dedicat són, o bé tasques relacionades amb el camp i la construcció, o bé relacionades amb la indústria i l'àrea comercial: pagesia, mineria, servir a cases, fer "carbonilla", en fàbriques adoberes, en fàbriques tèxtils o de gènere de punt, o en l'àrea comercial. En canvi, al llarg de la segona generació van havent-hi persones que poden cursar estudis, perquè econòmicament les famílies s'ho poden començar a permetre i perquè el context socioeconòmic va canviant. Com que tenen estudis, accedeixen a feines que, tal com diuen alguns informants, permeten viure millor que els seus progenitors. Els membres de la tercera i quarta generació també treballen en àrees i tasques variades perquè, tal com diuen els informants, han pogut escollir.

El context socioeconòmic que es troben les persones de primera generació és un context de postguerra en què les persones arribades de les migracions andaluses, extremenyas o murcianes servien com a mà d'obra barata a Catalunya, sobretot en la indústria i la

construcció, i també al servei domèstic (Botey,2014; Tudela, 2017), és per això, que en el cas que ens ocupa, quan la família arriba a la comarca de l'Anoia, es comença a dedicar majoritàriament al sector industrial, que és molt abundant a l'Anoia. Després, tal com expliquen alguns informants, les fàbriques van anar tancant, i en aquell centre industrial que aleshores era Igualada, ara en queden ben poques.

Quan aquesta família va arribar a Capçanes, era l'única andalusa. Com a tals, en un inici se'ls mirava amb reticència, no se n'acabaven de fiar, però, de mica en mica, la gent els va anar agafant confiança. La majoria dels informants només en recorden els bons moments i afirmen que la rebuda va ser molt bona. Allà podien treballar, tenien un lloc on viure i també van crear vincles amb els veïns i amistats. Al principi, per no entendre la llengua catalana, van tenir algun malentès i pensaven que els insultaven. Més endavant, la família va decidir fer una altra migració, a Sant Martí de Tous, a l'Anoia, on també eren gairebé les úniques persones arribades de fora, però la rebuda també va ser bona. I, finalment, cada germà amb el seu nucli familiar, es va anar situant a indrets de l'Anoia com el barri de Santa Margarida de Montbui, Vilanova del Camí o el barri Montserrat d'Igualada. És important contrastar les diferències entre la inserció a Capçanes o a Tous, com a pobles rurals en què els veïns eren catalanoparlants, i el barri de Montbui, Vilanova del Camí o el barri Montserrat d'Igualada, que eren indrets on es van anar situant les persones que arribaven d'altres indrets d'Espanya. Eren barris obrers en què la llengua predominant era la llengua castellana. Durant aquells anys, es van construir molts barris perifèrics a les ciutats catalanes, en molts dels casos, igual que succeeix, en el cas d'aquest treball, amb Vilanova del Camí o el barri de Montbui, es tracta de barris d'habitatges autoconstruïts. (Pujadas, Comas, 1983; Pujadas, Bardají, 1987). Al llarg d'aquest estudi de cas s'ha explicat que, la majoria dels germans es van construir els seus habitatges i ho van fer a mesura que van anar tenint prou diners per fer-ho. En el cas del Diego (I), s'esmentava que, com que tenien molts fills, la construcció era més lenta, perquè els costava més tenir estalvis.

Una de les preguntes d'investigació que es feia en un inici estava relacionada amb la residència i és la següent: "En quina mesura la residència és (o pot ser) un factor important d'inserció? Viure en un petit poble rural, envoltat d'autòctons, o viure en un barri urbà, envoltat d'altres immigrants" Tal com s'ha pogut observar al llarg del treball i al paràgraf anterior, l'indret on es té la residència condiona la inserció a la societat. Les xarxes que teixeixen uns germans i els altres són diferents: en uns casos són majoritàriament de persones

autòctones, que en certa manera, obliguen a inserir-se amb aspectes com la llengua i les tradicions catalanes; i en els altres casos, els germans que han estat més temps en barris perifèrics en què es donen processos d'hibridació social i cultural, fan que la realitat de l'indret on s'arriba quedi més allunyada i, per tant, no sigui fàcil inserir-s'hi si no es tenen altres vies d'inserció que no siguin la residència. Tot i això, la majoria dels germans van viure força temps en indrets rurals, cosa que els va permetre conèixer bé la societat d'acollida.

Sobre les persones amb qui s'aparellen els germans, es pot observar que hi ha diferències entre els germans grans i els petits pel fet que, els germans grans fan la migració amb les parelles, que també són andaluses; i els germans petits es casen o bé amb persones catalanes o bé amb persones procedents d'altres regions d'Espanya i que també van fer la migració, o persones que ja formen part d'una segona generació de migrants espanyols. Així doncs, les parelles mixtes també mostren la inserció dels germans a la societat. Les parelles que es creen dins la generació dels fills mostren un ventall més ampli de procedències, que és un reflex d'una societat cada vegada més diversa. Tal com expliquen Rodríguez García i De Miguel Luken (2015:209): “cal considerar els processos de mixticitat, doncs, no tant com la simple combinació de trets diferencials nacionals, socials o culturals, sinó sobretot com una realitat producte de contextos històrics, socials, econòmics i polítics determinats, que pertorba i interpel·la les normes i categories socials existents.” Per tant, com s'explica a continuació, les unions mixtes entre persones andaluses i catalanes, trenquen aquestes normes i categories socials existents i fins que, com ara, no és part de la normalitat, aquestes unions alteren l'ordre establert. En dos dels casos de matrimonis mixtes entre persona catalana i persona andalusa hi va haver rebuig per part de la família catalana per acceptar una persona “castellana” com a nora. Perquè, malgrat que els matrimonis mixtos entre diferents regions espanyoles ara són quelcom normalitzat, en aquell moment no s'acceptava tan fàcilment. De fet, com deia Candel (1964), les persones andaluses, en referència a l'activitat industrial, havien de substituir els obrers catalans per fer les tasques més feixugues i així, els obrers catalans podien ascendir i fer tasques més especialitzades. Així doncs, no només eren persones immigrants, sinó que eren de classe social més baixa.

Una de les preguntes d'investigació que es formulava en iniciar aquest treball té a veure amb les parelles mixtes: “Aparellar-se amb persones autòctones accelera el procés d'inserció?” Tal com s'ha anat explicant, els germans que s'aparellen amb persones catalanes, van venir de molt petits i, per tant, el matrimoni no és el motiu més important per la seva inserció a la seva

societat, sinó el seu bagatge social i cultural, que tret de l'àmbit familiar, és català. Malgrat això, és interessant observar que la parella mixta que va a viure en un barri obrer, té més tendència a relacionar-se amb persones migrants i a parlar el castellà. Però és això sinònim de menys inserció o bé canvi de costum per la relació veïnal?

Sobre la temàtica de l'ús de la llengua que feien o fan dins de cada nucli familiar es pot concloure que, malgrat que la família té un paper fonamental en la socialització, en el cas dels germans, les diferències entre ells i els seus nuclis tenen a veure amb l'entorn amb què es van relacionant, les amistats i els veïnatges (Comas d'Argemir i Pujadas Muñoz, 1991). En el cas dels germans petits, la seva infantesa a Catalunya i en dos pobles rurals, la seva participació en activitats culturals o locals, va fer que tota la seva socialització fora del nucli familiar fos en català. I en formar nous nuclis familiars, o utilitzaven el català, o barrejaven el català i el castellà. En canvi, els que van arribar sent més grans, sobretot els que van arribar amb la parella, malgrat que entenien el català encara feien servir el castellà. A més, també coincideix que els que mai van fer ús del català, després de viure a Tous, aviat van anar a barris en què entre els veïns predominava el castellà, i alguns d'ells, si no era per motius laborals, no necessitaven utilitzar-lo el dia a dia. Per tant, a les seves llars utilitzaven el castellà. L'Àngel (I), el tercer germà, és un cas diferent perquè a més d'haver-se quedat a Tous fins que va ser bastant gran, es va casar de segones núpcies amb la Pepa (I), que era del poble, i això va fer que ell l'utilitzés més.

En la segona generació hi ha més varietat: els fills de matrimonis mixtos entre persona catalana i persona andalusa acaben parlant català els fills de dos dels nuclis, i castellà com a preferent, el tercer nucli. En canvi, la resta, solen tenir preferència pel castellà o per la barreja, i tots ells saben les dues llengües i la majoria, les solen fer servir alternadament fora del nucli familiar. I, la tercera generació, en formar nous nuclis familiars, parlen català amb els fills malgrat que amb els pares parlessin castellà i, els de la segona generació, en alguns casos, també parlen català amb els nets, malgrat parlar castellà amb els fills.

Una altra pregunta d'investigació que es plantejava en un inici era: "L'adopció del català com a llengua vehicular en les relacions socials garanteix i/o afavoreix l'acceptació de l'immigrant o dels seus descendents per part dels autòctons?" La temàtica de la llengua va tenir molt ressò durant el mandat de Jordi Pujol, en què la seva famosa frase era "És català tot aquell qui viu i treballa a Catalunya, i qui en vol ser." Cosa que mostrava que les persones que volguessin

inserir-se a la societat catalana, no només havien de trobar feina i habitatge, sinó que havien de voler ser catalanes, cosa que volia dir un esforç per aprendre la llengua i la cultura catalanes. Això eliminava tota responsabilitat comunitària i posava el pes de la integració en els individus migrants. Tal com explica Clua i Fainé (2011) el nacionalisme català és de tipus cívic-integrador, cosa que vol dir que es basa en els trets culturals. Sobre això, a les entrevistes s'ha pogut observar que, en el cas de la primera generació, adoptar la llengua catalana com a pròpia, podia ajudar, però en un primer moment no era determinant per ser considerat un català a ulls dels altres. Passats uns anys, la llengua sí que és motiu per ser acceptats com a tals. En la segona generació, l'ús del català sí que fa que siguin acceptats com a catalans i no se'n faci diferenciació tret de casos en què es vulgui molestar a aquella persona amb algun reneq malsonant que esmenti la seva condició com a fill d'immigrants. Però això no canvia que a aquell infant, en els casos que s'han explicat, se'l continuï percebent com a català. I, encara és més motiu de catalanitat, quan és fill d'una parella mixta i no, de parella andalusa.

Com també s'ha esmentat, un altre mitjà de socialització és la participació en activitats locals o tradicionals. Igual que en apartats anteriors, també s'observa una diferència entre els fills que van arribar grans i de seguida ja es van posar a treballar i, en aquest cas, els fills més petits, que en major o menor mesura participaven de les festes, les trobades que es feien o bé formaven part d'una associació. Sobre els fills, hi ha varietat entre els que sí que alguna vegada han participat en activitats d'aquest tipus o els que no ho han fet. També és important observar que la generació dels fills ha participat molt més que la dels pares a tot allò local.

Una altra pregunta d'investigació que es va formular en un inici és: "participar en les pràctiques associatives, esportives o lúdiques de les comunitats locals és un factor important d'inserció i de creació d'un sentiment de pertinença a la població i al país d'acollida?" En aquest treball s'ha pogut considerar que els germans de la primera generació que participaven en activitats locals tenien un sentiment de pertinença més fort amb la comunitat local i també, amb el país d'acollida. Però, tal com ja s'ha esmentat amb la temàtica de les parelles mixtes, els germans que hi participaven ja havien viscut la primera socialització a Catalunya, cosa que fa que aquest criteri no deixi de ser rellevant, però se sumi a molts altres criteris que els permeten la inserció a la societat catalana. Si bé és cert, que els dos germans petits esmenten que tant a Capçanes com a Tous hi tenien amics i a Tous, aquests amics eren les persones amb qui feien activitats associatives, esportives i lúdiques. Així doncs, si la participació en

activitats d'aquest tipus no és un criteri determinant pel seu procés d'inserció, almenys és un criteri que els arrela i els fa sentir que pertanyen a l'indret on arriben.

Sobre les creences, també hi ha una diferència substancial entre els germans grans i els petits que també té a veure amb la socialització d'uns i altres. Els petits van créixer en un context de postguerra en què el bàndol nacional va promoure el nacional-catolicisme per construir una nova cultura i valors que enaltissin l'essència de la nacionalitat espanyola i la religió com a criteris homogeneïtzadors, censors i repressors d'una societat sencera que també servien com a criteris pedagògics de la reforma que es va fer a la postguerra (Mayordomo, 1999; Mayordomo 1998). Així doncs, els germans petits van viure aquest context com a infants i, en canvi, els germans grans van créixer a Andalusia, indret on el bàndol republicà s'identificava amb un discurs anarquista de naturalesa anticlerical. (Mayordomo, 1999; Molero, 1977; Biescas i Tuñón, 1982; Tusell, 1988). Un altre argument que marca les diferències entre uns germans i els altres són les parelles amb qui s'ajunten i si són creients o no. En aquest cas, sigui per generació o per gènere, els matrimonis dels germans petits sempre han estat més creients.

Finalment, sobre la inserció a la societat i el sentiment de pertinença dels diferents membres de la família de la primera generació també hi ha diversitat de visions, però totes coincideixen que la vida no es fa on neixes, sinó on trobes una feina, un habitatge i on tens la família i, per tant, cap d'ells, en vida, va voler tornar a viure a Andalusia. Partint d'aquesta premissa, hi ha diversitat de casos: un dels matrimonis dels germans, el del Ventura (I) i l'Anita (I), sí que va demanar de ser enterrat a Andalusia. I en un altre dels casos, el Juan (I) i l'Angustias (I), ja de grans van fer una migració a Múrcia, no perquè no se sentissin bé a Catalunya, sinó per fer companyia a la seva filla, que havia perdut el marit. Així doncs, entre les persones de primera generació no varia el sentiment de pertinença que tenen, sinó el grau d'inserció a la societat. Mentre que els germans grans senten Catalunya com un lloc on han fet la vida, hi han treballat i han tingut família; els germans més petits s'han criat en aquest nou indret, han fet part de les primeres socialitzacions en aquest indret i s'han casat amb persones d'aquest indret. És important matisar que el testimoni dels germans més grans el donen els fills i, per tant, és aproximat. Com a resultat, volent respondre a la pregunta d'investigació inicial: "En quina mesura les trajectòries laborals són un mecanisme d'inserció?" Es pot confirmar que en el cas d'aquesta família, la feina, la família i l'habitatge són els components que més arrelen a l'indret i, malgrat no ser un mecanisme d'inserció tan valuós com ho podrien ser les activitats

culturals o les amistats, sí que són un motiu de pes perquè al cap d'uns anys, la primera generació d'aquesta família se senti catalana, perquè a Catalunya hi han trobat un mitjà per poder viure i fer créixer la família i aquest mitjà és la feina.

Així doncs, en el cas de la primera generació, és rellevant no només tenir en compte el sentiment de pertinença, sinó el grau d'inserció a la societat. Herrera (1998) descompon el procés d'integració en cinc àmbits: estructural, juridicopolític, cultural, identitat i xarxes socials. En aquest cas, els que diferencien uns germans dels altres són el cultural, ja que els petits van créixer a Catalunya i van adaptar-se des de ben petits a les maneres de fer d'aquest indret i, eren quasi desconexors de les maneres de fer i de les tradicions andaluses que no celebrés la seva família i, en canvi, els grans ja portaven un bagatge cultural a sobre; també l'àmbit de identitat, que malgrat que tots s'arriben a sentir catalans, sí que s'observa que a alguns dels grans les arrels els pesen més que a alguns dels petits, que mai han estat a Andalusia; i les xarxes socials també varien entre els germans que s'estan més temps vivint a Tous, en què tothom parla català, dels que aviat van a viure a barris amb més barreja social i cultural. En canvi, l'àmbit estructural és similar entre tots els germans de la primera generació, ja que tots van trobar feina molt fàcilment.

La identitat és un concepte, principi, categoria, atribut o mecanisme de classificació social que indica a quin lloc pertany un individu o un grup (Prat i Carós, 2013), és dinàmica i activa i es va construint amb les interaccions quotidianes que porten internalitzar els sistemes d'actituds i comportaments. Tal com s'esmentava sobre els germans petits, la socialització primària porta a posicionar l'individu dins la societat i també a crear la seva pròpia identitat. Així doncs, pel fet d'haver crescut a Catalunya, han creat la seva identitat a partir de la socialització que han fet en aquest indret. Però també és important tenir en compte la socialització secundària i les interaccions en els diferents contextos socials en què es troben els germans per entendre els mecanismes de reproducció i transformació de la identitat, transformació que, els germans que ja havien arribat d'Andalusia amb uns bagatges van haver de fer per tal que ara es pugui afirmar que se sentien catalans, almenys en part, i volien fer la vida a Catalunya.

Algunes de les persones de la generació dels fills també van fer la migració des d'Andalusia quan eren petits i d'aquesta generació, són els que se senten més dividits, i s'identifiquen amb els dos indrets. La resta de persones de la segona generació es divideixen entre aquelles que s'identifiquen amb una identitat local (Tous, Capçanes) i aquelles que s'identifiquen com a catalanes. Totes aquestes persones se senten orgulloses de les arrels del o dels progenitors

andalusos i expliquen que si algú els pregunta amb més profunditat sobre la seva identitat, expliquen d'on és la seva família.

Així doncs, aquest estudi de cas ha volgut ser una mostra dels diversos àmbits de la vida d'una família que va migrar d'Andalusia a Catalunya. Amb aquest treball se'ls ha donat veu i s'ha observat i analitzat quines són les seves formes, diverses, d'inserir-se a la societat catalana i d'identificar-s'hi.

7. Bibliografia

- Agustí, A. et al. (2002). Noves i velles migracions: dimensions de la integració sociocultural dels immigrants a Lleida. *Perspectives territorials*, 1, 47-55.
- Aramburu, M. (2016). ¿Vindicando al charnego? El discurso autobiográfico de Javier Pérez Andújar y Jorge Javier Vázquez. *Disparidades. Revista de Antropología*, 71(1), 129-149.
- Arango, J. (1985). Las "Leyes de las Migraciones" de EG Ravenstein, cien años después. *Reis*, 32, 7-26.
- Arango, J. (2003). La Explicación teórica de las migraciones: Luz y sombra. *Migración y Desarrollo*, 1 (1). 4-22.
- Bauböck, R. (2004). Migracions internacionals i democràcies liberals: el repte de la integració. *Revista d'etnologia de Catalunya*, 86-99.
- Botey, J. (2014). Condicions d'inserció de la nova ciutadania a Catalunya en els darrers 50 anys, des dels "Altres catalans" fins ara. *Nous Horitzons*, 207, 26-33.
- Cabré, A. (1999). *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Proa.
- Cabré, A. (2008). Les onades migratòries en el sistema català de reproducció. *Papers de demografia*, 328, 1-10.
- Candel, F. (1964). *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62.
- Checa, J.C. i Arjona, Á. (2009). La integración de los inmigrantes de "segunda generación" en Almería. Un caso de pluralismo fragmentado. *Revista Internacional de Sociología*, 67(3), 701-727.
- Clua i Fainé, M. (2011). Catalanes, inmigrantes y charnegos: 'raza', 'cultura' y 'mezcla' en el discurso nacionalista catalán. *Revista de antropología social*, 20, 55-75.
- Comas d'Argemir, D. i Pujadas Muñoz, J. (1991). Familias migrantes: reproducción de la identidad y del sentimiento de pertenencia. *Papers: revista de sociologia*, (36), 33-56.
- Domingo, A. (2013). "Català és..." El discurs sobre immigració i identitat nacional durant el franquisme: Francesc Candel i Jordi Pujol. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, (75), 9-32.

- Elósegui, M. (2008). Las fronteras y los criterios jurídicos de adquisición de la nacionalidad. *Revista CIDOB d'afers internacionals*, (82-83), 117-134.
- Herrera, E. (1997) La incorporació d'immigrants a societats d'arribada. *Revista catalana de sociologia*, 22, 23-32
- Izcara-Palacios, S.P. (2011). Redes migratorias versus demanda laboral: los elementos que moldean los procesos migratorios. *Convergencia*, 18 (57), 39-59.
- Jerez Mir, C. i Sierra Cuerva, B. (2012). El poblado de las minas de Alquife en Granada. *E-rph_Revista Electrónica de patrimonio histórico*, 10, 147-172.
- Kymlicka, W. (1996). Derechos individuales y derechos de grupo en la democracia liberal. *Isegoría*, (14), 5-36.
- Llei 10/2010, del 7 de maig, d'acollida de les persones immigrades i de les retornades a Catalunya: 37720
- Marín, M. (2010). La novena provincia: la emigración de andaluces a Cataluña. *Andalucía en la Historia*, (28), 10-11.
- Martínez Alier, J. (1968). *La estabilidad del latifundismo*. París: Ruedo Ibérico.
- Massey, D.S. et al. (2008). Teorías de migración internacional: una revisión y aproximación. *Revista de Derecho Constitucional Europeo-ReDCE*, 5(10), 435-478.
- Mayordomo, A. (1998). Société et politique éducative dans l'Espagne franquiste. *Histoire de l'Education*, 78, 199-227.
- Mayordomo, A. (1999). Nacional-catolicismo, Tecnocracia y Educación en la España del franquismo (1939-1975). Dins de A. Escolano i R. Fernández (eds.), *Los caminos hacia la modernidad educativa en España y Portugal (1800-1975)* (pp. 147-174). Zamora: Fundación Rei Afonso Henriques.
- Molero, A. (1977). *La reforma educativa de la Segunda República Española. Primer bienio*, Madrid: Santillana.
- Moreno, I. (2013). Migraciones y globalización: las nuevas fronteras. Dins de *Conversaciones antropológicas* (pp. 91-105). Universitat de València.
- Naranjo-Ramírez, J. (1991). Los cortijos. *Repositorio Institucional de la Universidad de Córdoba*.

Olaso, J. i Pujadas, J. (en premsa). Memorias, interseccionalidades y sistemas de representación en las trayectorias de obreros inmigrantes.

Oliveras, X. (2009). Un estat de la qüestió. Les migracions interiors de la Catalunya central. *Dovella*, 41-48.

Parramon, C.C. (2015). Els altres catalans: entusiasme i pertorbació a la Catalunya dels anys seixanta. Dins de *Recerca i immigració VII: migracions dels segles XX i XXI: una mirada candeliana* (pp. 219-235). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social i Família.

Portes, A. et al.. (2018). Hacerse adulto en España: la integración de los hijos de inmigrantes. *Anuario CIDOB de la Inmigración*, 148-181.

Prat i Carós, J. (2013). Identidades: una perspectiva antropológica. Dins de R. Ferrero i J. Seguí (coord.). *Conversaciones antropológicas* (pp.15-32). Universitat de València.

Puig, G. (1992). Immigració i models d'integració lingüística i cultural a Catalunya. *Treballs de sociolingüística catalana*, 10, 149-153.

Pujadas Muñoz, J. (1993). *Etnicidad: identidad cultural de los pueblos*. Ediciones de la Universidad Complutense de Madrid.

Pujadas Muñoz, J. (2010), Los estudios de caso en profundidad. Dins de J. Pujadas, (ed), *Etnografía* (pp.195-213). Barcelona: Ediuoc.

Pujadas Muñoz, J. i Bardají Ruiz, F. (1987). *Los Barrios de Tarragona. Una aproximación antropológica*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona.

Pujadas Muñoz, J. i Comas D'Argemir, D. (1983). La formació del barri de Bonavista. *Universitas Tarraconensis. Revista de Geografia, Història i Filosofia*, 6, 19-34.

Rodríguez García, D. (2007) "Inmigración y modelos de incorporación: contextos, claves del debate y tendencias de futuro". Dins de D. Rodríguez García, J. Biles, L. Winnemore, I. Michalowski, *Políticas y modelos de acogida. Una mirada transatlántica*. (pp. 7-41) Documentos CIDOB Migraciones, 12. Barcelona: Fundación CIDOB.

Rodríguez García, D. i De Miguel Luken, V. (2015). Matrimonis mixtos i fills de la barreja a Catalunya: dels xarnegos als «cafè amb llet»? Dins de *Recerca i immigració VII: migracions*

dels segles XX i XXI: una mirada candeliana (pp. 193-218) Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social i Família.

Tudela, E. (2017). Llegar del campo: la instalación de la migración granadina en la ciudad de Barcelona en la posguerra. Dins de *Mirar el pasado en tiempos de crisis: Historia social, conflicto y cultura de masas* (pp.154-168). Bellaterra: Departament d'Història Moderna i Contemporània, Universitat Autònoma de Barcelona.

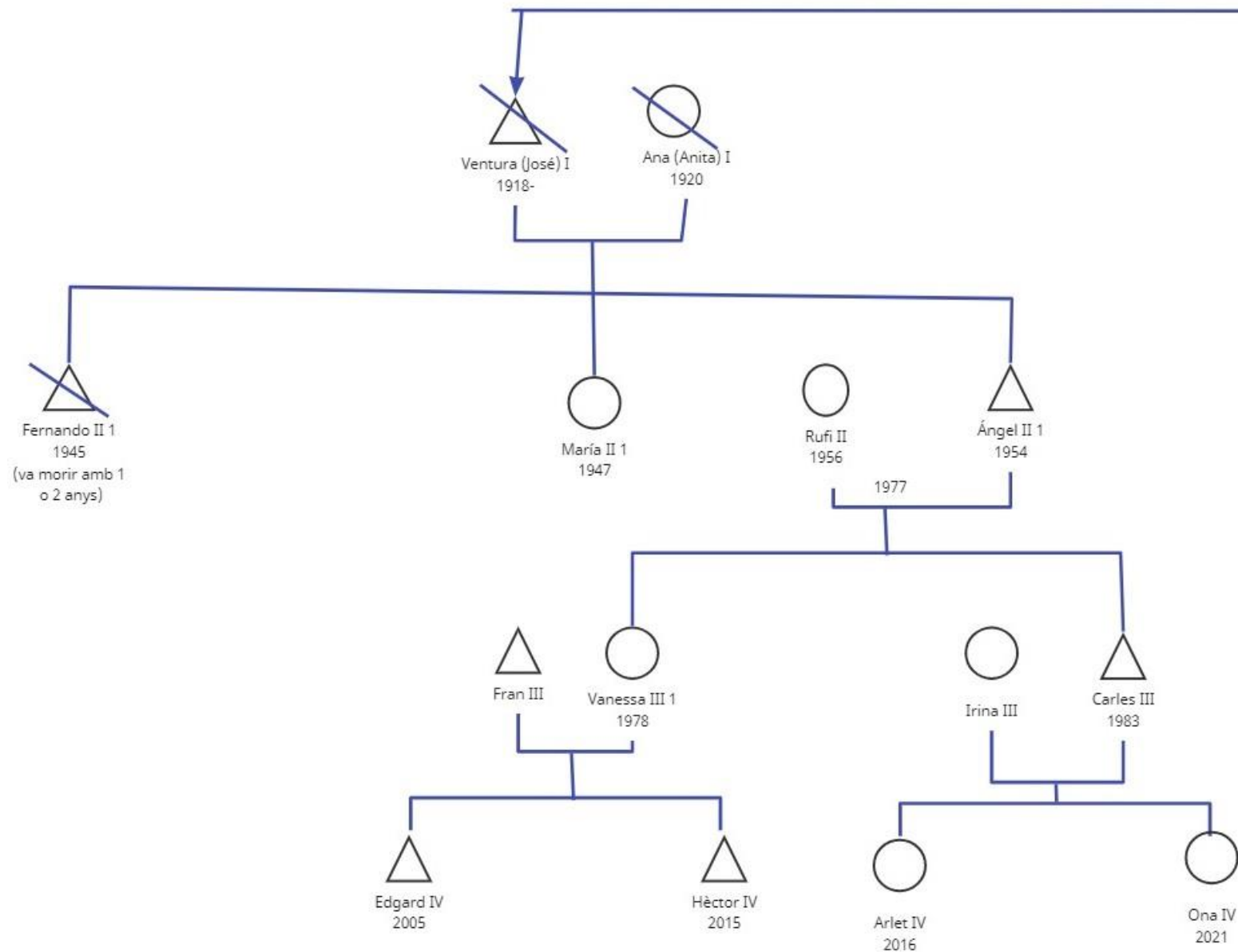
Biescas, J.A. i Tuñón, M. (1982). *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*. Barcelona: Ed. Labor

Tusell, J. (1988). *La dictadura de Franco*. Madrid: Alianza Editorial.

8. Annex: Carta de parentiu

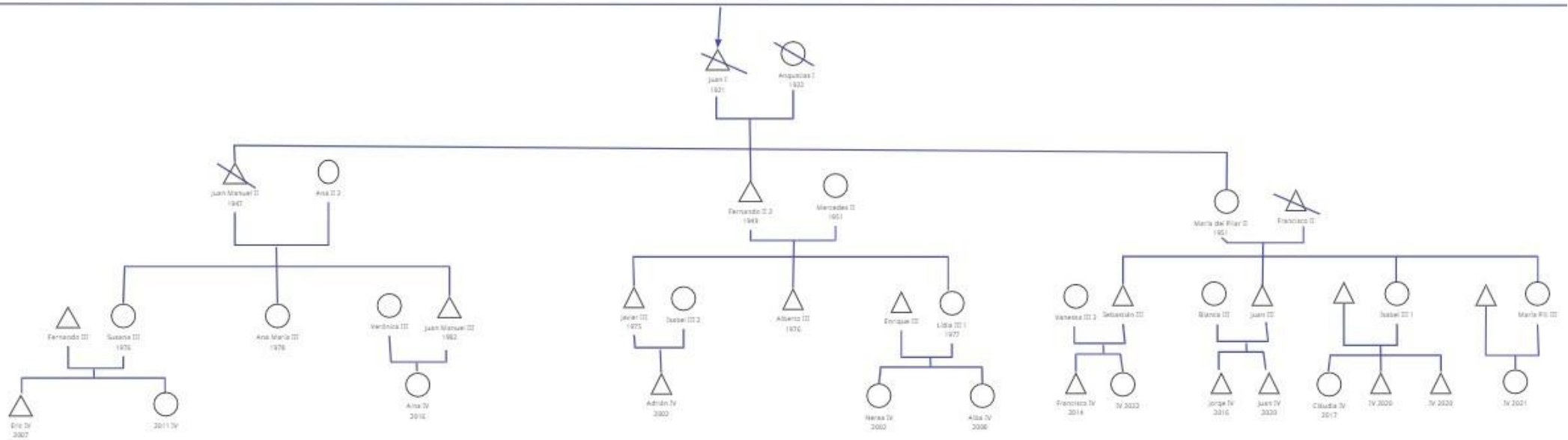
La carta de parentiu no es mostra sencera perquè, en el format que demana el treball no hi cap d'una manera que es pugui llegir. Es tracta d'una família molt àmplia, i per tant, s'exposa en ordre de germà gran a germà petit dividit en els nuclis familiars que han format els germans. Aquesta eina ha estat útil per anar situant les persones que apareixen en el marc familiar, i també pot ser útil al lector.

Comença a la pàgina següent.

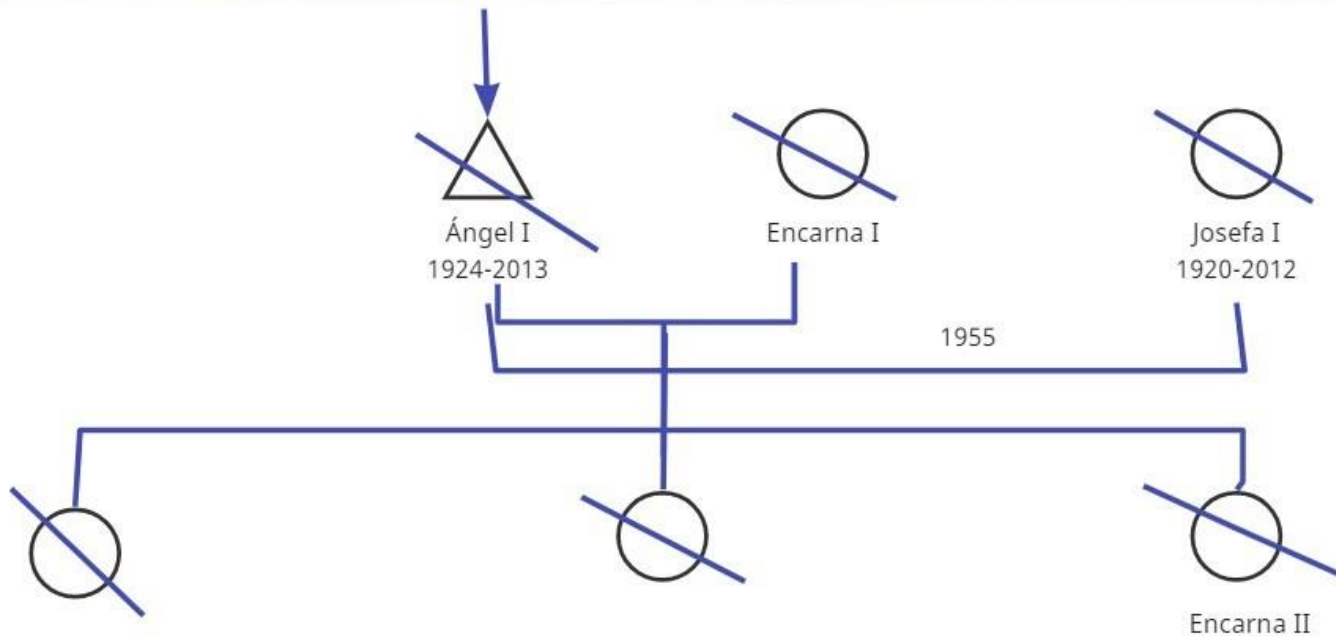

miro

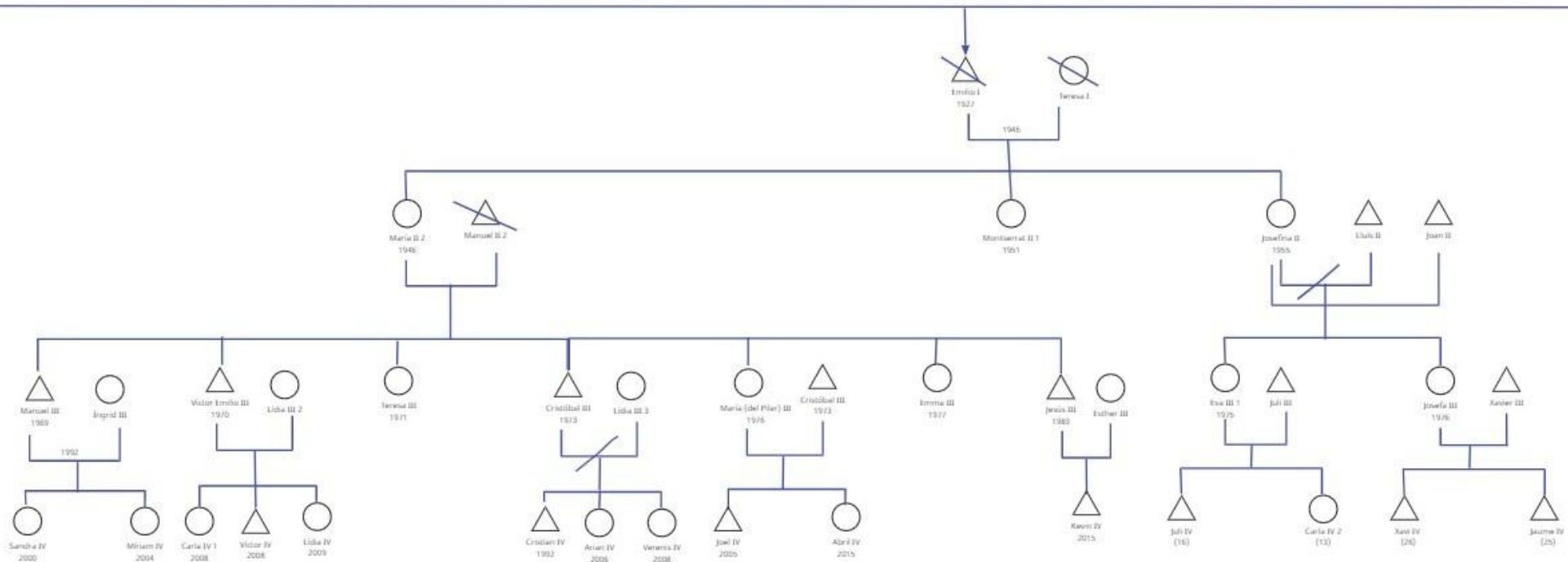
Il·lustració 1: Carta de parentiu.1

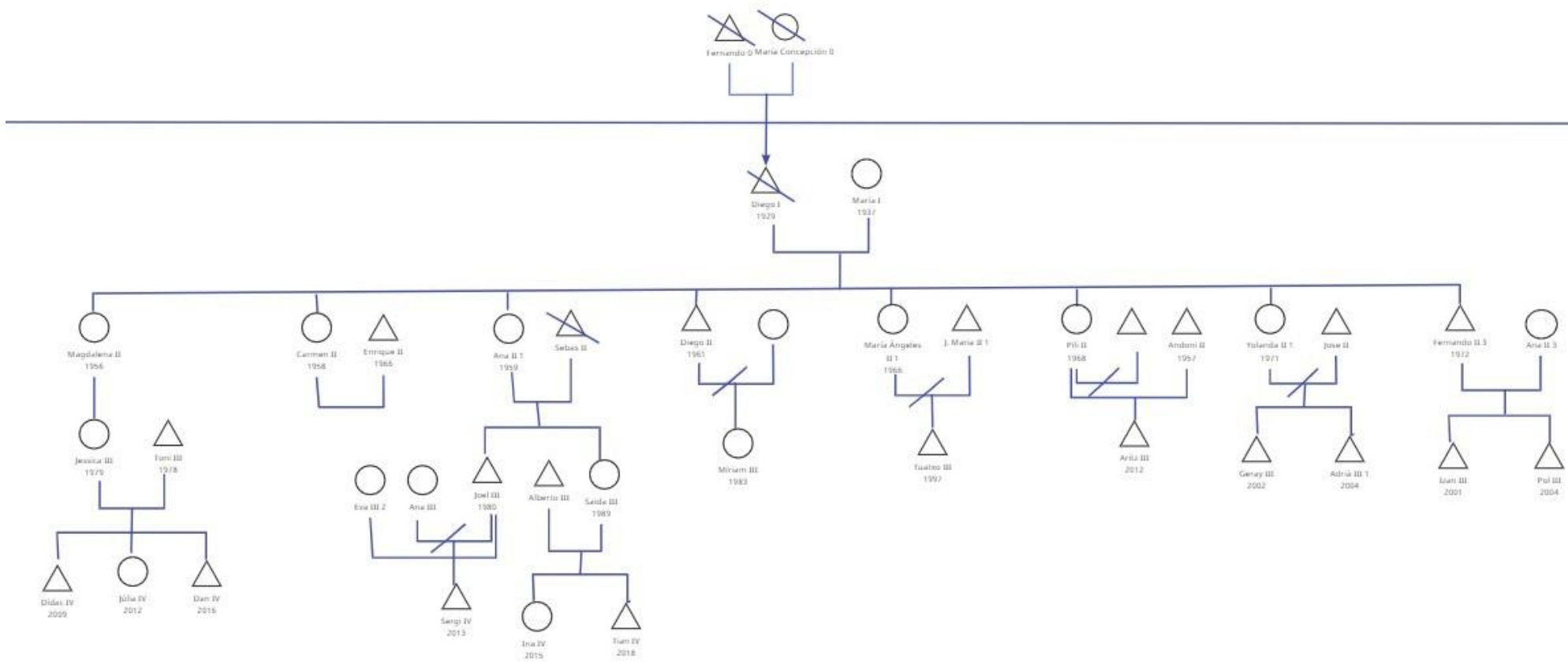
Il·lustració 2: Carta de parentiu.2

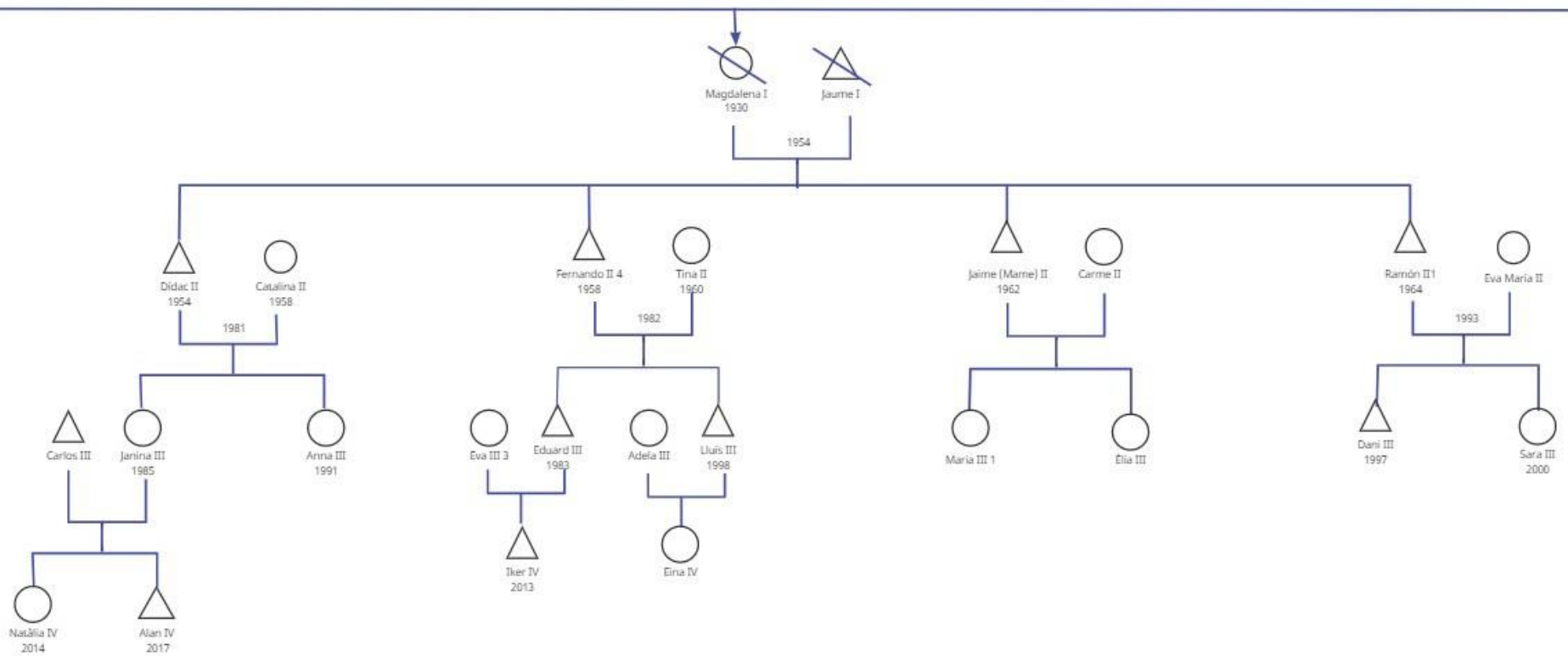
Il·lustració 3: Carta de parentiu.3

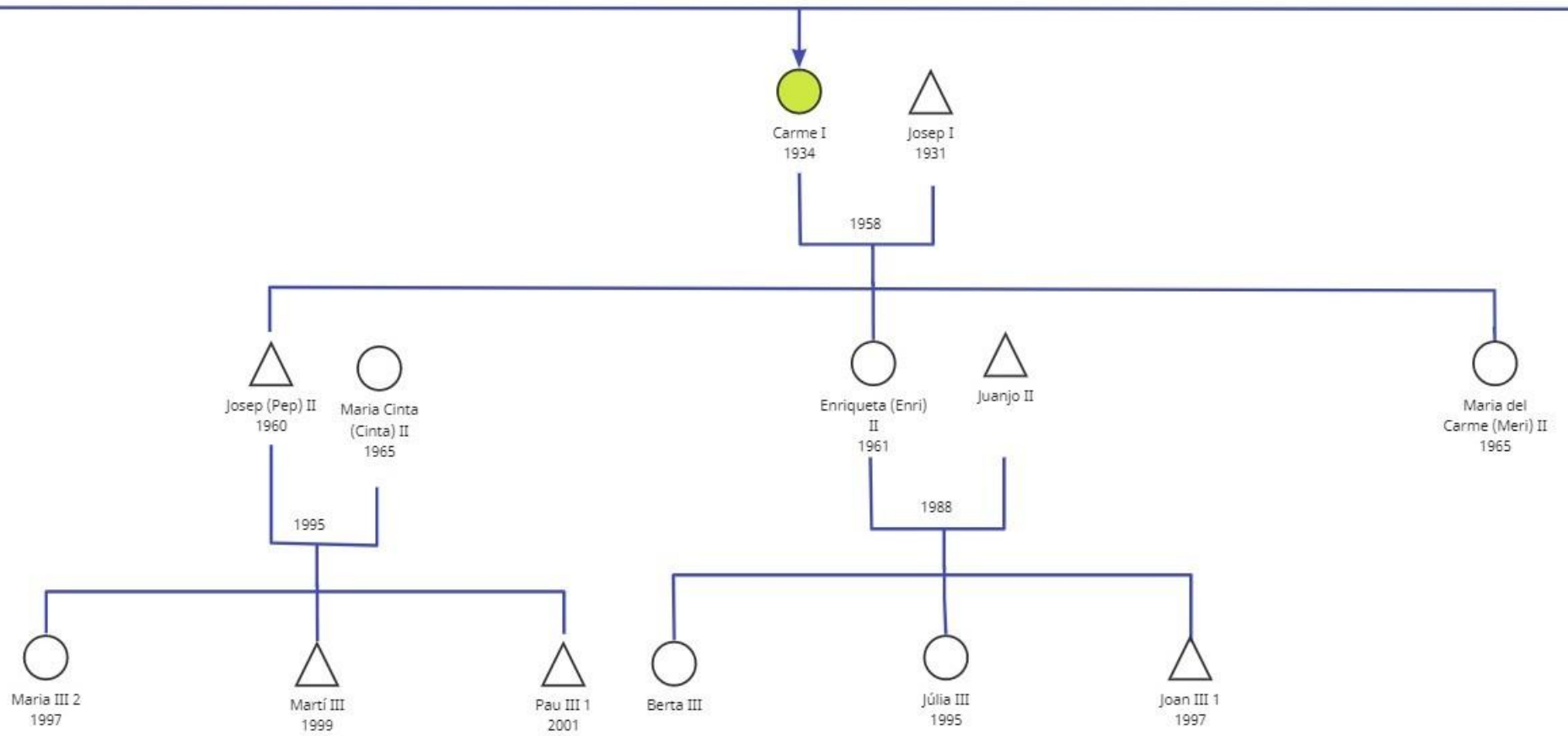
Il·lustració 4: Carta de parentiu.4

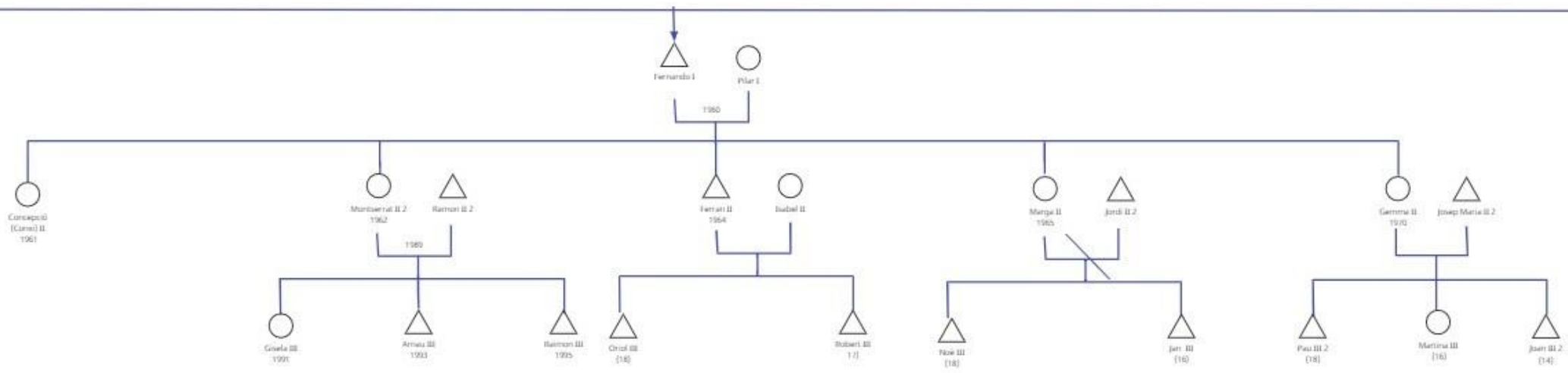
Il·lustració 5: Carta de parentiu.5

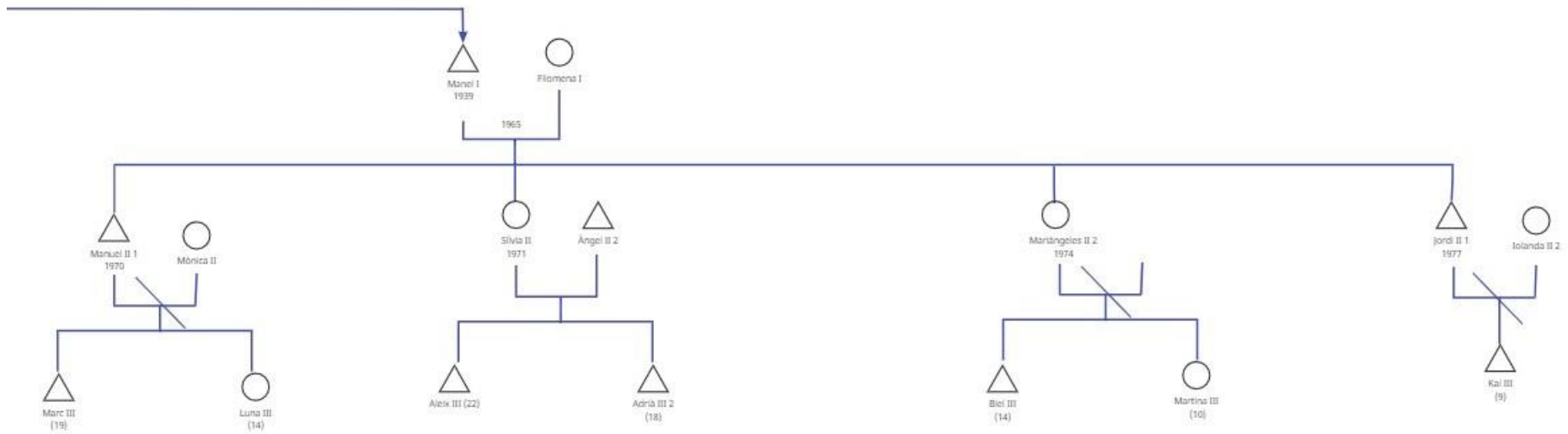
Il·lustració 6: Carta de parentiu.6

Il·lustració 7: Carta de parentiu.7

Il·lustració 8: Carta de parentiu.8

miro

Il·lustració 9: Carta de parentiu.9